



**Monitor**

**Kunstenaars en  
afgestudeerden aan**

**creatieve  
opleidingen**

**2017**





**Monitor**

**Kunstenaars en**

**afgestudeerden aan**

**creatieve**

**opleidingen**

**2017**

## Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2016-2017	2016 tot en met 2017
2016/2017	Het gemiddelde over de jaren 2016 tot en met 2017
2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2016 en eindigend in 2017
2014/'15-2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2014/'15 tot en met 2016/'17

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

## Colofon

### *Uitgever*

Centraal Bureau voor de Statistiek  
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag  
[www.cbs.nl](http://www.cbs.nl)

Prepress: Textcetera, Den Haag  
Ontwerp: Edenspiekermann

### *Inlichtingen*

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94  
Via contactformulier: [www.cbs.nl/infoservice](http://www.cbs.nl/infoservice)

ISBN 978-90-357-2397-9

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2017.  
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

# Inhoud

Samenvatting 4

## 1. Inleiding 6

- 1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek 7
- 1.2 Opzet van het onderzoek 7
- 1.3 Indeling van de monitor 11

## 2. Afgestudeerden aan kunstvak- en overige creatieve opleidingen 12

- 2.1 Inleiding 13
- 2.2 Inschrijvingen hbo- en mbo-opleidingen 14
- 2.3 Afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen 18
- 2.4 Afgestudeerden aan creatieve mbo-opleidingen 26
- 2.5 Arbeidsmarktpositie van afgestudeerden aan creatieve opleidingen 29

## 3. Kunstenaars in Nederland 42

- 3.1 Inleiding 43
- 3.2 Kunstenaars op de arbeidsmarkt 45
- 3.3 Arbeidsmarktpositie van kunstenaars 54
- 3.4 Inkomensbestanddelen van deelpopulaties kunstenaars 62
- 3.5 Nederlandse kunstenaars in Europees perspectief 65

## 4. Afgestudeerden en kunstenaars vergeleken 66

- 4.1 Inleiding 67
- 4.2 Overeenkomsten en verschillen in kenmerken 67

## 5. Beschrijving van het onderzoek 73

- 5.1 Inleiding 74
- 5.2 Onderzoekopzet afgestudeerden aan kunstvak- en overige creatieve opleidingen 74
- 5.3 Onderzoekopzet kunstenaars 77
- 5.4 Omgang met de methodewijziging in de EBB 82

## Bijlagen 86

Literatuur 101  
Begrippen 103  
Afkortingen 106  
Medewerkers 107

# Samenvatting

## Achtergrond

Hoeveel kunstenaars zijn er in Nederland en wat voor werk doen ze? Wat is hun opleiding en wat verdienen ze? Waar komen studenten die afstuderen aan een creatieve mbo- of hbo-opleiding terecht? De Monitor Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen 2017 geeft inzicht in ontwikkelingen op dit terrein. Het onderzoek, op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) door het CBS uitgevoerd, is een vervolg op eerdere monitors op dit terrein.

De monitor beschrijft kunstenaars vanuit twee invalshoeken. Deze worden zowel afzonderlijk als in samenhang met elkaar beschreven.

Ten eerste gaat de monitor over de afgestudeerden aan creatieve opleidingen in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs die opleiden tot een creatief of kunstenaarsberoep. Afstudeercohorten van afgestudeerden aan creatieve opleidingen zijn van 1994 tot en met 2014 beschreven, samen met hun positie op de arbeidsmarkt van 2003 tot en met eind 2015. Dit betekent dat er over de groep afgestudeerden uit 1994 arbeidsmarkt-informatie tot 21 jaar na afstuderen beschikbaar is. Recente ontwikkelingen in het culturele domein, zoals het sectorplan voor het kunstonderwijs en bezuinigingen op kunst en cultuur, zijn gedeeltelijk terug te vinden in de cijfers. Het onderzoek naar de creatieve opleidingen is gebaseerd op onderwijsregistraties in het mbo en hoger onderwijs. Om beter inzicht te geven in de effecten van deze ontwikkelingen gaat de monitor ook in op inschrijvingen bij creatieve opleidingen.

Ten tweede geeft de monitor de ontwikkelingen weer in de arbeidsmarktpositie van werkenden met het beroep kunstenaar tussen de jaren 2010–2012 en 2013–2015.

Het onderzoek naar kunstenaars is gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking, waarbij personen zelf aangeven wat hun beroep is. In de bijbehorende tabellenset is ook informatie over eerdere jaren, teruggaand tot 2004, beschikbaar. Over de Nederlandse kunstenaars is ook een beknopte internationale vergelijking, op basis van gegevens van Eurostat, opgenomen.

In het onderzoek zijn de eerder gepubliceerde cijfers over 2010–2012 gecorrigeerd voor een methodewijziging in de Enquête Beroepsbevolking aan het einde van 2012. Door deze correctie kan de reële ontwikkeling tussen 2010–2012 en 2013–2015 worden getoond. Vergelijkingen met eerdere perioden zijn door de methodewijziging niet meer mogelijk.

## Afgestudeerden aan creatieve opleidingen

In 2014 behaalden 7 290 studenten een diploma aan een creatieve opleiding in het hbo. Daarmee zijn de creatieve opleidingen goed voor 5,3 procent van het totaal aantal behaalde diploma's in het hoger onderwijs (hbo en wo). Het aandeel gediplomeerden aan de hbo-kunstvakopleidingen als onderdeel van het totaal is sinds de start van het cohortonderzoek kleiner geworden. Door de stijging bij de overige creatieve opleidingen economie en techniek ligt het percentage in 2014 nog iets hoger dan twintig jaar eerder. In het middelbaar beroepsonderwijs behaalden 4 772 studenten een diploma in een creatieve opleiding in 2014, goed voor 2,7 procent van het totaal aantal behaalde mbo-diploma's in dat jaar. Dat is een groei ten opzichte van de eerder onderzochte jaren 2006

en 2010, die met name komt door meer afgestudeerden in de richtingen 'media en vormgeving' en 'podiumkunsten en -techniek'.

Afgestudeerden aan creatieve opleidingen zijn vaker dan afgestudeerden aan andere opleidingen actief als zelfstandige. Dit verschil is vooral groot bij de hbo-afgestudeerden. Het gemiddelde inkomen van een in 2014 afgestudeerde aan een creatieve hbo-opleiding is een jaar na afstuderen 20,9 duizend euro (persoonlijk bruto jaarinkomen). Het gemiddelde van alle afgestudeerden in het hoger onderwijs ligt op 24 duizend euro. Naarmate de carrière vordert, worden deze verschillen groter. Onder afgestudeerden in het mbo is een soortgelijk patroon zichtbaar.

## Kunstenaars in Nederland

In de periode 2013–2015 zijn er gemiddeld 141 duizend kunstenaars werkzaam in Nederland. Daarnaast zijn er ook nog 226 duizend personen actief in overige creatieve beroepen. In die periode waren er in totaal ruim 8 miljoen werkzame personen. Ten opzichte van de vorige periode, het gemiddelde van de jaren 2010–2012, is er sprake van een groei van 12 procent in het aantal kunstenaars. Deze stijging duidt niet per se op een stijging van de werkgelegenheid of een toename van het aantal afgestudeerden aan creatieve opleidingen. Kunstenaars zijn meer actief als zelfstandige dan voorheen en ruim twee keer zo vaak als het gemiddelde van alle werkzame personen in Nederland. Iets meer dan de helft van de kunstenaars heeft een persoonlijk bruto jaarinkomen van minder dan 30 duizend euro. Bij andere beroepen met een vergelijkbaar vaardigheidsniveau als de kunstenaars verdient 17 procent minder dan 30 duizend euro. Het huishoudinkomen, waarbij ook het inkomen van een eventuele partner wordt meegenomen, compenseert deels het gemiddeld lage inkomen van de kunstenaars. Zes op de tien kunstenaars zijn actief in de creatieve industrie. De rest oefent in andere sectoren een kunstenaarsberoep uit. Van de kunstenaars geeft 43 procent aan een kunstopleiding als hoogste opleiding te hebben gevolgd. Van alle personen die ooit een kunstopleiding als hoogste opleiding op minimaal hbo-niveau hebben gevolgd, is in 2013–2015 19 procent actief als kunstenaar en 9 procent in een ander creatief beroep. Dit beeld is vergelijkbaar met de voorgaande periode en met andere opleidingen die niet sterk gerelateerd zijn aan een specifieke beroepsklasse.

## Overeenkomsten en verschillen

Als de twee populaties naast elkaar gelegd worden, valt een aantal zaken op. Zo zijn er verschillen in de verdeling tussen mannen en vrouwen. Waar bij de creatieve opleidingen 57 procent van de afgestudeerden vrouw is, bestaat de kunstenaarspopulatie voor ruim 60 procent uit mannen. Bij beide populaties komt de internationale focus naar voren: het aantal afgestudeerden aan creatieve opleidingen met een niet-Nederlandse nationaliteit is hoger dan bij alle opleidingen op een vergelijkbaar niveau en de beroepsgroep kunstenaars kent een hoger aandeel personen met een (vooral westerse) migratieachtergrond.

De persoonlijke inkomens van zowel de afgestudeerden aan creatieve opleidingen als de kunstenaars liggen lager dan bij de totale groepen waarmee vergeleken wordt en deze verschillen worden gedeeltelijk verkleind als het inkomen van het huishouden wordt meegeteld. Afgestudeerden aan creatieve opleidingen komen meer dan gemiddeld te werken in de creatieve industrie, maar zijn, net als voor de kunstenaars geldt, ook actief in andere sectoren.

**1.**

# Inleiding



## 1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

Wie zijn de kunstenaars in Nederland en wat voor werk doen zij? Werken ze vooral in de creatieve industrie of zijn ze ook in andere sectoren actief? Hebben kunstenaars een kunstopleiding gevolgd? Waar werken ze en wat verdienen ze? En waar komen studenten met een creatieve opleiding terecht nadat ze hun opleiding hebben afgerond?

Deze Monitor Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen 2017 geeft antwoord op deze vragen en gaat in op de ontwikkelingen in de tijd. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van eerder onderzoek op dit thema dat het CBS in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft verricht in 2007 (Kunstenaars in Nederland), 2011 (Kunstenaars in breder perspectief) en 2014 (Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen), aangevuld met de meest recent beschikbare cijfers.<sup>1)</sup>

In het huidige onderzoek sluiten afbakeningen, methoden en definities zoveel mogelijk aan op de hiervoor genoemde onderzoeken. Door wijzigingen in de bronbestanden die het CBS gebruikt, is dit echter niet op alle onderdelen mogelijk. Zo is er een verandering geweest in de Enquête Beroepsbevolking waardoor de indeling en typering van beroepen gewijzigd zijn en er minder informatie over de opleiding van kunstenaars beschikbaar is. Om een vergelijking door de tijd toch mogelijk te maken is op de eerder gepubliceerde cijfers van 2010–2012 een correctiefactor toegepast.

Meer informatie over de wijzigingen ten opzichte van het vorige onderzoek is in hoofdstuk 5 (de beschrijving van het onderzoek) terug te vinden.

De begeleidingscommissie van dit onderzoek, bestaande uit vertegenwoordigers van het ministerie van OCW (Robert Oosterhuis, Daniëlle Cozijnsen, Alex von Balluseck), DUO (Maya van der Eerden), de Raad voor Cultuur (Arjen Gerretsen), Vereniging Hogescholen (Audrey Zimmerman, Fons Schneijderberg, Thera Jonker) en zelfstandig onderzoeker Berend Jan Langenberg, heeft een belangrijke bijdrage aan het onderzoek en deze monitor geleverd.

## 1.2 Opzet van het onderzoek

Deze monitor beschrijft de kunstenaars vanuit twee invalshoeken. In de eerste plaats wordt er gekeken naar afgestudeerden aan creatieve opleidingen in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs die zijn opgeleid voor een creatief beroep. Daarnaast wordt de arbeidsmarktpositie van werkenden met het beroep kunstenaar beschouwd.

Beide invalshoeken kennen hun eigen bronnen, populaties en afbakeningen, die hieronder kort worden toegelicht.

<sup>1)</sup> Kunstenaars in Nederland (2007), beschikbaar via <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2007/48/kunstenaars-in-Nederland>.  
Kunstenaars in breder perspectief (2011) via <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2011/48/kunstenaars-in-breder-perspectief-kunstenaars-kunstopleiding-en-arbeidsmarkt>.  
Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen (2014) via <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2014/49/monitor-kunstenaars-en-afgestudeerden-aan-creatieve-opleidingen>.

---

## Ontwikkelingen in de culturele sector

Deze monitor beschrijft ontwikkelingen binnen de kunstenaarsberoepen tot en met 2015. Voor afgestudeerden aan creatieve opleidingen is de periode 1994–2015 onderzocht. Dit betekent dat de resultaten van enkele belangrijke ontwikkelingen op het vlak van kunst en cultuur nog niet of deels in deze monitor of de bijbehorende tabellenset terug te vinden zijn. Enkele voorbeelden:

- Sectorplan hbo-kunstonderwijs 2012–2016. De hogescholen met kunstonderwijs hebben in 2011 met elkaar een sectorplan voor het kunstvakonderwijs gemaakt. Daarin hebben zij met de minister van OCW afspraken gemaakt over de reductie van het aantal studenten bij bepaalde bacheloropleidingen. Tegelijkertijd is de afspraak gemaakt dat de hogescholen versterkt inzetten op de kwaliteit van het kunstvakonderwijs. Cijfers van de Vereniging Hogescholen laten zien dat het aantal kunststudenten vanaf 2011 afneemt.<sup>1)</sup> Prestatieafspraken van de minister van OCW met het Hoger Onderwijs hebben een positief effect gehad op het rendement (doorstroom/uitstroom van studenten).<sup>1)</sup> Het sectorplan richt zich met name op de instroom. De onderzoekspopulatie in deze monitor betreft de afgestudeerden, met als meest recente cohort dat van 2014. Door de bank genomen waren de afstudeerders van 2014 al aan de studie begonnen voor de inwerkingtreding van het sectorplan. In het deel over de creatieve opleidingen is wel een extra paragraaf over inschrijvingen opgenomen, om al een beeld te scheppen van het aantal afstudeerders in de toekomst.
- Bezuinigingen op kunst en cultuur. De economische crisis, die in 2008 begon, leidde tot minder bestedingen door zowel particulieren als de overheid. Dit heeft ook zijn weerslag op de culturele sector in Nederland. Er is minder geld beschikbaar voor subsidies aan kunst en cultuur. Vanaf 2013 heeft de rijksoverheid 200 miljoen euro bezuinigd op de culturele basisinfrastructuur (BIS), naast bezuinigingen van vergelijkbare omvang op media, zoals de publieke omroep. Provincies hebben gezamenlijk 23 procent bezuinigd tussen 2011 en 2015 en ook bij gemeenten is tussen 2011 en 2014 circa 250 miljoen euro bezuinigd op cultuur.<sup>2)</sup>
- Diversiteitsagenda. In de beleidsbrief 'Ruimte voor cultuur' schetst minister Bussemaker van OCW de uitgangspunten van het cultuurbeleid in 2017–2020.<sup>3)</sup> Een van de onderdelen die hierin naar voren komen, is de code culturele diversiteit. Het belang van diversiteit, zowel bij afnemers (publiek) als aanbieders (makers) van kunst, is een van de aandachtspunten van OCW. In deze monitor wordt ingegaan op diversiteit door te kijken naar vertegenwoordiging van geslacht en achtergrond van de verschillende populaties.

<sup>1)</sup> Vereniging Hogescholen, Vierde voortgangsrapportage Sectorplan hbo-kunstonderwijs (juli 2016)

<sup>2)</sup> SER en Raad voor Cultuur, *Verkenning arbeidsmarkt culturele sector* (januari 2016).

<sup>3)</sup> Ministerie van OCW, Ruimte voor Cultuur: uitgangspunten van cultuurbeleid in 2017–2020 (Den Haag, 2015)

---

## Afgestudeerden aan kunstvak- en overige creatieve opleidingen

Dit zijn alle studenten die in 1994, 1998, 2002, 2006, 2010 of 2014 zijn afgestudeerd aan een kunstvak- of overige creatieve opleiding in het hoger beroepsonderwijs (hbo) of in 2006, 2010 of 2014 zijn afgestudeerd aan een creatieve opleiding in het

middelbaar beroepsonderwijs (mbo).<sup>2)</sup> Naast kenmerken op het moment van afstuderen is van deze afgestudeerden op zes peilmomenten na het behalen van het diploma (ultimo 2003, 2007, 2009, 2011, 2013 en 2015) bepaald wat hun arbeidsmarktpositie, waaronder inkomen, vermogen en verblijfplaats zijn. Afgestudeerden aan creatieve opleidingen worden in het eerste deel van deze monitor (hoofdstuk 2) vergeleken met alle afgestudeerden in het hoger of middelbaar beroepsonderwijs in datzelfde jaar. Dit deel van het onderzoek is uitgevoerd op basis van integrale informatie afkomstig uit verschillende registraties die het CBS beschikbaar heeft. Op deze manier kan voor negen verschillende afstudeercohorten worden bekeken wat hun arbeidsmarktsituatie was, variërend van 1 tot 21 jaar na hun afstuderen. Zie ook onderstaand schema voor een overzicht van de cohorten en peilmomenten.

### 1.2.1 Schema afstudeercohorten en peilmomenten

	Peilmomenten aantal jaren na afstuderen										
	1 jaar	3 jaar	5 jaar	7 jaar	9 jaar	11 jaar	13 jaar	15 jaar	17 jaar	19 jaar	21 jaar
Afstudeercohort											
Afstudeercohort 1994 (hbo)					2003		2007	2009	2011	2013	2015
Afstudeercohort 1998 (hbo)			2003		2007	2009	2011	2013	2015		
Afstudeercohort 2002 (hbo)	2003		2007	2009	2011	2013	2015				
Afstudeercohort 2006 (mbo + hbo)	2007	2009	2011	2013	2015						
Afstudeercohort 2010 (mbo + hbo)	2011	2013	2015								
Afstudeercohort 2014 (mbo + hbo)	2015										

Bron: CBS.

## Kunstenaars in Nederland

Dit zijn alle personen die in de perioden 2004–2006, 2007–2009, 2010–2012 of 2013–2015 werkzaam zijn als kunstenaar voor minimaal 1 uur per week. Dit wordt bepaald op basis van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS. De onderzoekspopulatie van de EBB bestaat uit personen die op het moment van de enquêtering woonachtig waren in Nederland. Binnen dit onderzoek zijn voor de groep 15–65 jarigen de kunstenaars afgebakend op grond van het beroep dat zij uitoefenen in hun eerste werkkring. De uitkomsten voor de kunstenaars worden vergeleken met een aantal referentiegroepen. Ten eerste vergelijkt deze monitor de kunstenaars met een groep van overige creatieve beroepen. Dit zijn beroepen zoals stedenbouwkundigen, journalisten, chef-koks en muzikleren, die wel een creatieve component bevatten, maar waarbij die creatieve component minder prominent aanwezig is dan bij de kunstenaarsberoepen. Daarnaast vergelijkt deze monitor de kunstenaars met alle werkenden van 15 tot 65 jaar en met de werkenden op een hoog vaardigheidsniveau.<sup>3)</sup> Alle kunstenaarsberoepen behoren tot de beroepen met een hoog vaardigheidsniveau, waardoor het zinvol is om de arbeidsmarkt- en inkomenssituatie te vergelijken met werkenden op hetzelfde vaardigheidsniveau.

De EBB is een steekproef waardoor de uitkomsten een onzekerheidsmarge hebben. Om deze zoveel mogelijk te beperken, worden telkens drie verslagjaren van de EBB samengenomen om een driejaarsgemiddelde te berekenen. Om de leesbaarheid van de

<sup>2)</sup> We spreken in deze monitor van afgestudeerden. Feitelijk gaat het om studenten die in een bepaald jaar een diploma hebben behaald. Sommigen van hen zullen doorstuderen aan een andere (vervolg)opleiding.

<sup>3)</sup> Voor meer toelichting over beroepen met een hoog vaardigheidsniveau, zie hoofdstuk 3.

tekst in de rest van deze monitor te vergroten, wordt de periode 2004 tot en met 2006 aangeduid als het jaar 2005, de periode 2007 tot en met 2009 als 2008, de periode 2010 tot en met 2012 als 2011 en de periode 2013 tot en met 2015 als 2014. Wanneer in de hoofdstukken 3 en 4 uitkomsten worden gepresenteerd over kunstenaars in 2014, betreft het dus een driejaarsgemiddelde over de periode 2013 tot en met 2015. Naast informatie uit de EBB zelf zijn ook extra data over uitkeringen, inkomen en vermogen vanuit andere CBS-registraties gebruikt voor dit deel van het onderzoek.

---

## Belangrijk bij het lezen van de monitor

**De uitkomsten in deze monitor zijn samengesteld op basis van bestaande registraties en enquêtes die beschikbaar zijn bij het CBS. Op deze manier was het mogelijk om zonder extra informatie uit te vragen veel over de kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve mbo- en hbo-opleidingen te weten te komen. Deze onderzoeksopzet heeft wel een aantal aandachtspunten waarmee bij het lezen van het rapport rekening dient te worden gehouden:**

- **Het onderzoek heeft een nationale focus, met informatie over studenten aan Nederlandse creatieve opleidingen en kunstenaars die in Nederland woonachtig zijn. Er zijn geen gegevens bekend over creatieve studenten die na het afstuderen emigreren of terugkeren naar het land van herkomst.**
- **Deze monitor beschrijft twee verschillende populaties (kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen). Elke populatie heeft een eigen definitie of afbakening, die haar niet uitsluit van de andere populatie: de populaties overlappen elkaar deels. Zo kunnen personen die werkzaam zijn als kunstenaar een creatieve opleiding hebben gevolgd, maar hoeft dat niet het geval te zijn. Niet iedereen die werkzaam is in de creatieve industrie, is ook een kunstenaar. Om dit scherp te houden, zijn door het rapport heen kaders geplaatst waar deze populaties nog een keer worden toegelicht.**
- **Bij het onderzoek naar de kunstenaarspopulatie heeft een methodewijziging in de EBB plaatsgevonden tussen 2012 en 2013. De cijfers over 2013–2015 zijn samengesteld op basis van een verbeterde opzet van de EBB. Om een vergelijking door de tijd mogelijk te maken, zijn extra analyses uitgevoerd en zijn de originele tabellen van 2010–2012 gecorrigeerd voor de methodebreuk. Op deze manier kan toch een reële ontwikkeling worden beschreven tussen 2010–2012 en 2013–2015. Een uitgebreide beschrijving van de breuk en de wijze waarop de correctie is toegepast, is opgenomen in hoofdstuk 5 van deze monitor.**

---

## Afbakeningen

Welke opleidingen tot de creatieve opleidingen worden gerekend en welke beroepen tot de kunstenaars behoren, is vastgesteld in overleg met het ministerie van OCW en de begeleidingscommissie. Dit gebeurde onder meer aan de hand van inzichten vanuit eerder onderzoek die onder andere gebaseerd zijn op het advies van de commissie Dijkgraaf en onderzoek van het ROA.<sup>4)5)</sup>

<sup>4)</sup> R. Dijkgraaf, Onderscheiden, verbinden, vernieuwen. De toekomst van het kunstonderwijs. Advies van de commissie Dijkgraaf voor een sectorplan kunstonderwijs (Den Haag 2010).

<sup>5)</sup> J. Coenen, T. Huijgen, C. Meng en G. Ramaekers, Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters van creatieve MBO-opleidingen (ROA, Maastricht, 2010).

Een uitgebreide toelichting op de opzet van het onderzoek en de afbakening van de creatieve hbo- en mbo-opleidingen, kunstenaarsberoepen en sectoren is terug te vinden in hoofdstuk 5 van de monitor.

## 1.3 Indeling van de monitor

Aangezien de twee populaties wezenlijk van elkaar verschillen en om onduidelijkheden over de bedoelde populatie te voorkomen, worden de twee populaties in deze monitor afzonderlijk van elkaar behandeld.

In hoofdstuk 2 is de invalshoek die van de afgestudeerden aan kunstvakopleidingen en overige creatieve opleidingen. Wat zijn hun kenmerken? In hoeverre zijn er overeenkomsten met afgestudeerden van alle opleidingen en hoe ziet hun arbeidsmarktpositie eruit na het afstuderen? Dit gebeurt voor zowel de hbo- als de mbo-cohorten. In het begin van hoofdstuk 2 wordt ook ingegaan op de inschrijvingen. Hier wordt dus een uitstapje gemaakt naar een andere populatie dan de afgestudeerden. De uitwerking van het sectorplan hbo-kunstonderwijs waarin een beperking op de instroom vanaf 2012 zit, valt nog niet terug te zien bij de afgestudeerden van 2014, maar bij de instroom treedt het effect al wel op.

Hoofdstuk 3 beschrijft de beroepsgroep kunstenaars in Nederland op basis van het EBB-onderzoek. Kunstenaars worden vergeleken met alle werkzame personen, overige creatieve beroepen en overige beroepen met een hoog vaardigheidsniveau. Van deze groepen wordt ook inzicht verschaft in persoonskenmerken, inkomen en arbeidsmarktpositie en wordt de ontwikkeling tussen 2010–2012 en 2013–2015 beschreven. Ook haalt het daarnaast enkele andere studies uit het culturele domein aan die aanvullend inzicht verschaffen in de inkomenssituatie van kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen in Nederland. Aan het einde van hoofdstuk 3 worden de Nederlandse kunstenaars vergeleken met die uit andere Europese landen. In hoofdstuk 4 worden de twee populaties bij elkaar geplaatst. Zoals al omschreven, zijn het twee afzonderlijke onderzoekspopulaties, die beide betrekking hebben op het culturele domein. Bovendien zit er overlap in personen die in beide populaties voorkomen. Hoofdstuk 4 schetst de meest opvallende overeenkomsten en verschillen. Naast de hoofdstukken 2 tot en met 4, waarin met name de resultaten van het onderzoek aan bod komen, bevat deze monitor ook een technische toelichting. Hoofdstuk 5 licht de gehanteerde methode (ook die van de omgang met de methodebreuk in de EBB), afbakening en definitie van het onderzoek toe. Daarbij wordt ook ingegaan op de belangrijkste veranderingen ten opzichte van de vorige Monitor Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen uit 2014 en op de relatie tot ander onderzoek. De tabellenset met alle uitkomsten die ten grondslag liggen aan deze monitor is apart beschikbaar.<sup>6)</sup> De tabellenset bevat meer informatie dan in deze monitor behandeld kon worden en leent zich voor verdere analyses.

<sup>6)</sup> De tabellenset, behorende bij deze monitor is beschikbaar op <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2017/44/kunstenaars-afgestudeerden-creatieve-opleidingen-2017>.

**2.**

**Afgestudeerden aan**

**kunstvak- en**

**overige creatieve**

**opleidingen**

## 2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het cohortonderzoek. Tot de populatie van het cohortonderzoek behoren alle studenten die:

- in 1994, 1998, 2002, 2006, 2010 of 2014 een diploma hebben behaald in het kader van (een creatieve opleiding in) het *hoger beroepsonderwijs* (hbo) of *wetenschappelijk onderwijs* (wo), welke samen het *hoger onderwijs* vormen;
- in 2006, 2010 of 2014 een diploma hebben behaald in het kader van (een creatieve opleiding in) het *middelbaar beroepsonderwijs* (mbo). Van deze negen afstudeercohorten zijn, naast hun kenmerken op het moment van het behalen van het diploma, arbeidsmarktpositie en inkomen bepaald op zes peilmomenten (ultimo 2003, 2007, 2009, 2011, 2013 en 2015). Voor een overzicht van de afstudeercohorten en de peilmomenten, zie het schema in hoofdstuk 1. In deze monitor worden de studenten die een diploma hebben behaald omschreven als afgestudeerden. Het is echter mogelijk dat studenten na het behalen van een diploma verder studeren, bijvoorbeeld na een bachelordiploma doorgaan in een masteropleiding of na een mbo-diploma doorleren op hbo-niveau. Alle hier als creatief getypeerde opleidingen binnen het hoger onderwijs betreffen hbo-opleidingen. Onder de creatieve opleidingen bevinden zich geen wetenschappelijke opleidingen. De cohorten van afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen worden vergeleken met de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs in hetzelfde jaar. De totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs omvat zowel afgestudeerden aan het hbo alsook het wo. Personen die een diploma aan een creatieve mbo-opleiding in Nederland hebben behaald, worden vergeleken met de totale groep afgestudeerden in het middelbaar beroepsonderwijs in hetzelfde jaar.

---

### Kunstvak- en overige creatieve opleidingen

Welke opleidingen tot de creatieve opleidingen behoren, is vastgesteld in overleg met het ministerie van OCW en de begeleidingscommissie. Naast inzichten uit eerder onderzoek vormen het advies van de commissie Dijkgraaf en het onderzoek 'Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters van creatieve MBO-opleidingen' van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) de basis voor de selectie en indeling van respectievelijk de creatieve hbo-opleidingen en de creatieve mbo-opleidingen.<sup>1)2)</sup> Creatieve opleidingen worden afgebakend op basis van de integrale registraties van het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs (respectievelijk CREBO en CROHO).

In deze monitor wordt binnen het totaal aan creatieve hbo-opleidingen onderscheid gemaakt tussen de 'hbo-kunstvakopleidingen' en 'overige creatieve opleidingen'. De hbo-kunstvakopleidingen zijn in dit onderzoek nader ingedeeld in de opleidingsrichtingen 'beeldende kunst en vormgeving', 'dans', 'muziek', 'theater' en 'bouwkunst'. De overige creatieve opleidingen behoren niet tot de hbo-kunstvakopleidingen en hebben 'creatieve opleidingen sector techniek' en 'creatieve opleidingen sector economie' als richtingen.

Daarnaast worden ook 'kunstvakdocentenopleidingen' onderscheiden: kunstvakdocentenopleidingen bevinden zich zowel in de opleidingsrichtingen 'beeldende kunst en vormgeving', 'dans', 'muziek' als 'theater'. Een persoon die een diploma 'docent dans' behaalt, valt zowel binnen de opleidingsrichting 'dans' alsook binnen 'kunstvakdocentenopleidingen'.

**Bij het vergelijken van de afzonderlijke cohorten is het belangrijk om te weten dat de cohorten, vanwege het ontstaan van nieuwe, dan wel verdwijnen van oude (creatieve) opleidingen door de tijd heen, verschillen in de afbakening op basis van de CREBO- en CROHO-registraties. Dat wil zeggen dat de hoeveelheid en soort creatieve opleidingen per cohort kunnen verschillen. In afstudeercohort 2014 bijvoorbeeld, vallen naast verschillende creatieve hbo bachelor- en masteropleidingen, ook de associate degrees 'dans', 'muziek (docent hfabra/music)', 'interieurvormgeving' en 'arts & crafts' binnen de afbakening van creatieve opleidingen. Bij deze associate degrees werden in 2014 in totaal 22 diploma's behaald. Een compleet overzicht van de opleidingen die per cohort tot de creatieve hbo-opleidingen worden gerekend, is opgenomen in bijlage 1. Hetzelfde geldt voor de creatieve mbo-opleidingen in bijlage 2.**

<sup>1)</sup> R. Dijkgraaf, Onderscheiden, verbinden, vernieuwen. De toekomst van het kunstonderwijs. Advies van de commissie-Dijkgraaf voor een sectorplan kunstonderwijs (Den Haag 2010).

<sup>2)</sup> J. Coenen, T.Huijgen, C.Meng en G.Ramaekers, Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters van creatieve MBO-opleidingen (ROA, Maastricht, 2010).

## 2.2 Inschrijvingen hbo- en mbo-opleidingen

Alvorens in te gaan op de afgestudeerden en hun kenmerken – de onderzoekspopulatie voor dit deel van de monitor – is het zinvol te kijken naar de algemene ontwikkelingen op het gebied van instroom en inschrijvingen in het hoger en middelbaar beroeps-onderwijs. De afgelopen jaren is een aantal beleidsaanpassingen doorgevoerd dat effect heeft op het aantal studenten aan de verschillende opleidingen. Deze beleidswijzigingen hebben met name impact op nieuwe studenten en spelen vanaf 2012. De onderzoekspopulatie in de rest van dit deel van de monitor betreft de studenten die een diploma behaalden in het middelbaar of hoger (beroeps)onderwijs. Het nieuwste cohort heeft betrekking op studenten die in 2014 een diploma behaalden. De hierna toegelichte beleidswijzigingen hebben nog geen effect voor dit afstudeercohort en dus ook geen effect op alle eerdere cohorten.

Om inzicht te geven in de ontwikkeling van de toekomstige cohorten is gekeken hoe inschrijvingen zich tussen 2009 en 2015 hebben ontwikkeld. De populatie die hiervoor bekeken wordt, verschilt dan ook van de populatie van de afstudeercohorten: alle personen die zich tussen 2009 en 2015 hebben ingeschreven aan het hoger of middelbaar onderwijs worden in dit geval bekeken.

### Beleidswijzigingen vanaf 2012

In het hoger onderwijs hebben de afgelopen jaren verschillende ontwikkelingen plaatsgevonden. In lijn met het Sectorplan hbo kunstonderwijs 'Focus op Toptalent' 2012–2016 van de HBO-raad worden vanaf 2012 minder kunststudenten toegelaten bij bepaalde bachelor-opleidingen.<sup>1)</sup> Dit heeft tot een beperking van de instroom en

<sup>1)</sup> HBO-raad, Focus op toptalent, Plan van aanpak bij Sectorplan hbo kunstvakonderwijs 2012-2016 (Den Haag, 2011).



daarmee van het aantal inschrijvingen in het kunstvakonderwijs geleid. Daarnaast hebben de prestatieafspraken in het hoger onderwijs tot een hoger studierendement geleid.<sup>2)</sup> In 2012 heeft het ministerie van OCW prestatieafspraken gemaakt met alle hogescholen en universiteiten. De hogescholen en universiteiten mochten hierin zelf ambities formuleren op het gebied van onderwijskwaliteit en studiesucces, profilering en valorisatie. Het kabinet heeft met de instellingen afgesproken dat de verdeling van het onderwijsbudget voor een deel wordt gekoppeld aan deze prestaties van hogescholen en universiteiten.

Een andere ontwikkeling was de invoering van het leenstelsel in het jaar 2015. In het najaar van 2012 maakte het kabinet bekend dat de basisbeurs zou worden afgeschaft voor alle nieuwe bachelor- en masterstudenten in het hoger onderwijs. In eerste instantie zou de afschaffing plaatsvinden vanaf 2014, maar de maatregel werd uitgesteld naar 2015. Er zijn geen signalen dat de daling in inschrijvingen in de bachelor opleidingen van hbo-kunstvakopleidingen aan de invoering van het leenstelsel kan worden toegeschreven. Het aantal mensen dat zich aanmeldde, bleef onverminderd hoog. De beperking van het aantal ingeschreven studenten in het kunstvakonderwijs kan worden verklaard door de invoering van bewust beleid in lijn met het Sectorplan hbo-kunstonderwijs door hogescholen en niet door de invoering van het leenstelsel.

## Inschrijvingen hbo-opleidingen

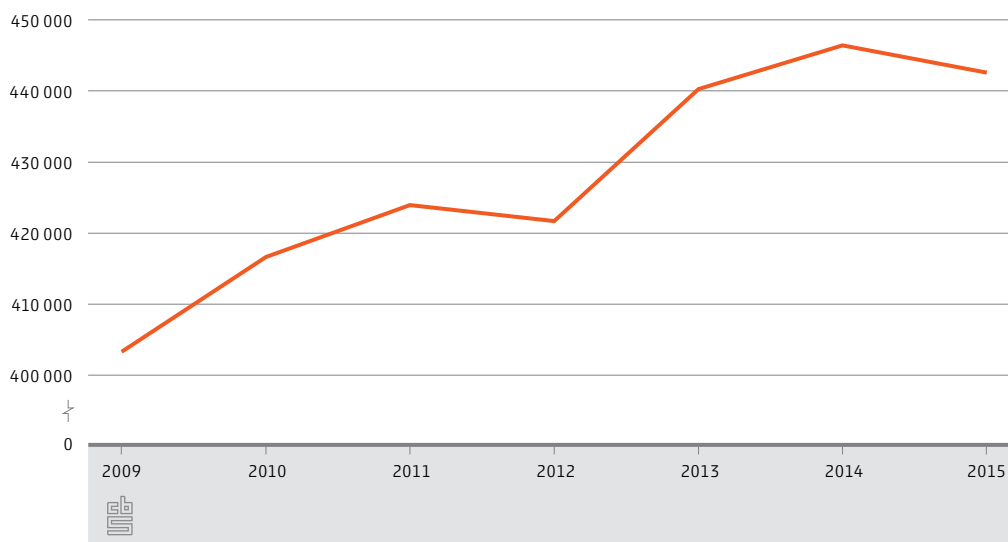
Voor het hbo wordt het totaal aantal bachelor- en masterinschrijvingen in de periode 2009–2015 bekeken. Het totaal aantal inschrijvingen is de som van alle (zowel hoofd- als niet-hoofd-) inschrijvingen op 1 oktober.<sup>3)</sup> Hierbij geldt dat van personen die voor meerdere opleidingen staan ingeschreven op 1 oktober, alle inschrijvingen meetellen in het totaal. Een uitzondering hierop ontstaat wanneer een persoon volgens de registraties meerdere keren ingeschreven staat voor dezelfde opleiding; dan telt slechts één inschrijving mee in het totaal. Daarnaast worden de inschrijvingen van afgestudeerden aan een creatieve hbo-opleiding in tegenstelling tot de afstudeercohorten telkens vergeleken met de totale groep hbo'ers en niet met de totale groep hoger onderwijs (hbo + wo).

De genoemde beleidsmaatregelen zijn terug te zien in de cijfers. Vanaf de bekendmaking van de invoering van het leenstelsel neemt het totaal aantal inschrijvingen in het hbo toe: vanaf 2012 stijgt het aantal inschrijvingen sterk. Veel leerlingen kozen vanaf de bekendmaking van de maatregel niet voor een 'tussenjaar', maar startten meteen met studeren na het behalen van het havo-, vwo-, of mbo-diploma om zo het leenstelsel te ontwijken. In 2015, het jaar waarin het leenstelsel werd ingevoerd, daalt het totaal aantal inschrijvingen binnen het hbo.

<sup>2)</sup> Vereniging van Hogescholen, Factsheet uitval, switch, rendement 2016 (Den Haag, 2017).

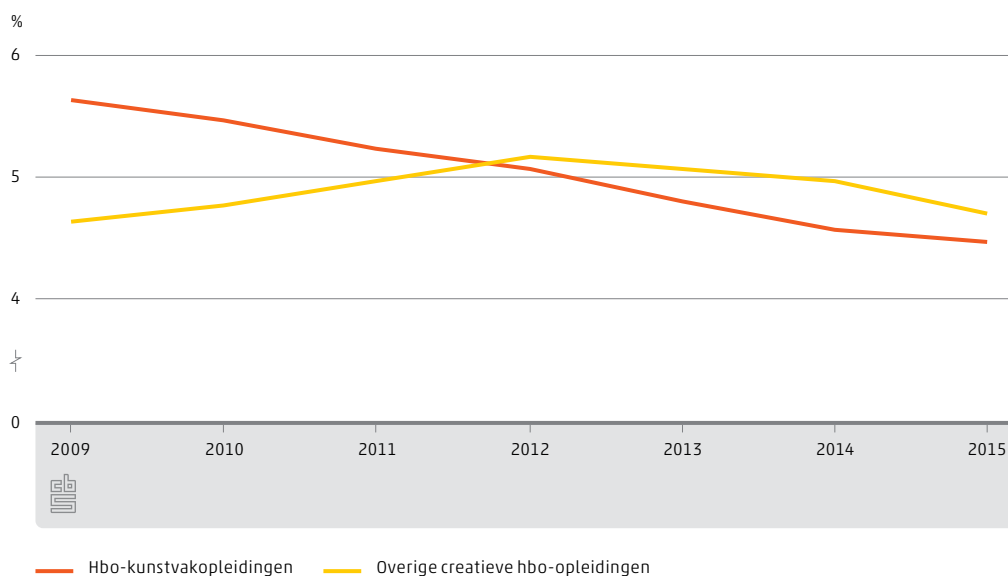
<sup>3)</sup> De afbakening van creatieve opleidingen is hierbij gebaseerd op de afbakening van de creatieve opleidingen in mbo-cohort 2010 en hbo-cohort 2010, zie bijlage 1. Er is hier gekozen voor afbakening van cohort 2010 en niet voor 2014, omdat cohort 2014 enkele nieuwe creatieve opleidingen bevat die in cohort 2010 nog niet bestonden, en het niet mogelijk was om in 2010 voor deze nieuwe opleidingen ingeschreven te zijn.

## 2.2.1 Totaal aantal inschrijvingen hbo-opleidingen, 2009-2015



Bron: CBS.

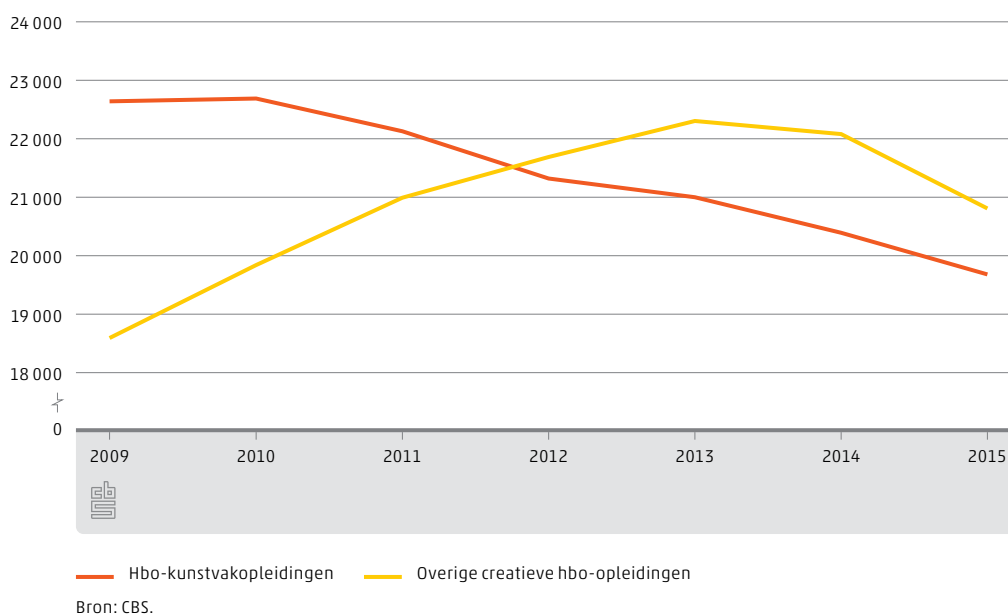
## 2.2.2 Aandeel inschrijvingen creatieve opleidingen als onderdeel van totaal hbo-opleidingen, 2009-2015



Bron: CBS.

De invloed van het sectorplan is terug te zien bij de inschrijvingen aan de hbo-kunstvakopleidingen. De ingezette daling in 2011 zet in de jaren erna door. Het aandeel van de kunstvakopleidingen en de overige creatieve hbo-opleidingen in de totale hbo-inschrijvingen daalt vanaf 2013. Bij de kunstvakopleidingen was er al langer sprake van een daling.

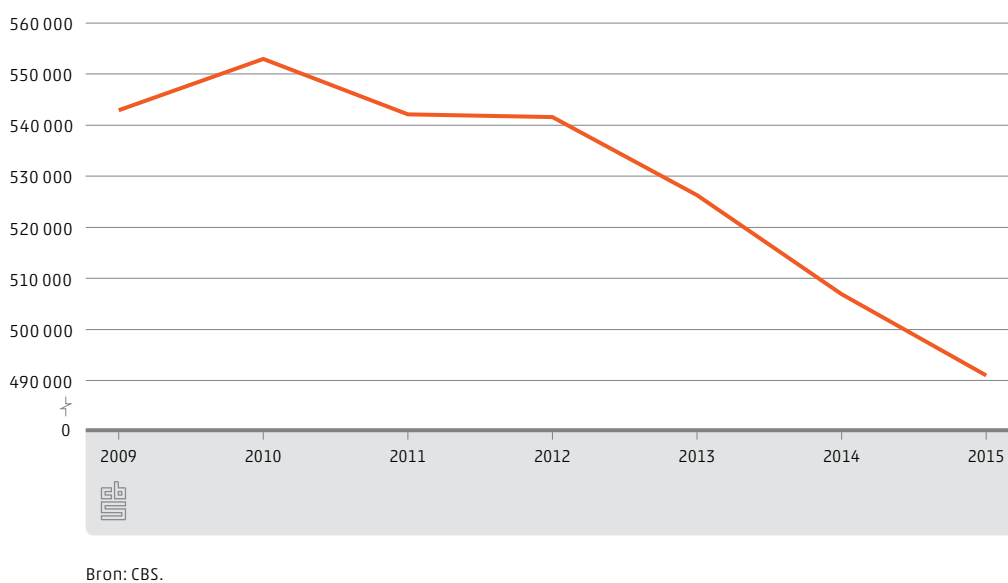
### 2.2.3 Inschrijvingen bij hbo-kunstvakopleidingen en overige creatieve hbo-opleidingen, 2009-2015



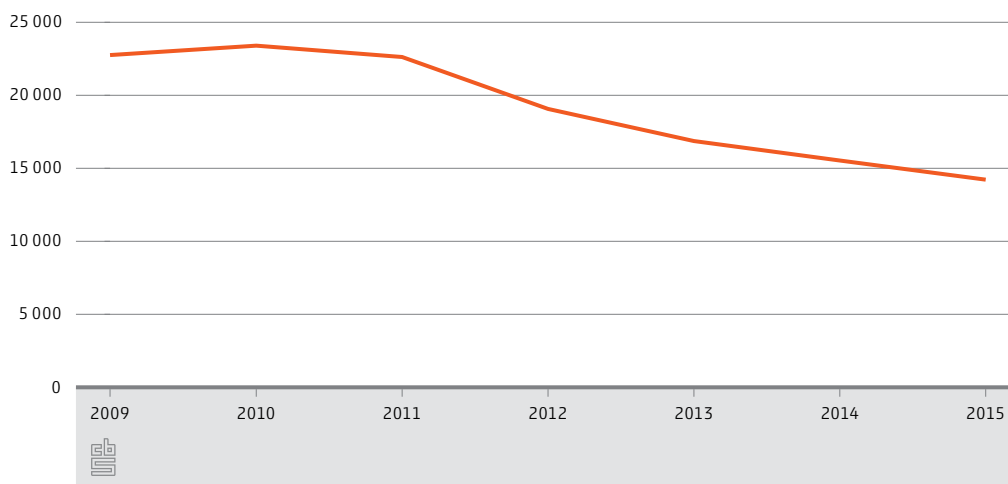
## Inschrijvingen mbo-opleidingen

Bij de inschrijvingen in het mbo is het totaal aantal inschrijvingen gedaald in de periode 2009-2015. In 2010 ligt het totaal aantal inschrijvingen op het mbo met 552 983 inschrijvingen hoger dan een jaar eerder (542 866 inschrijvingen). Vanaf 2010 zet een gestage daling in (op 2012 na).

### 2.2.4 Totaal aantal inschrijvingen mbo-opleidingen, 2009-2015



### 2.2.5 Inschrijvingen creatieve mbo-opleidingen, 2009-2015



Bron: CBS.

Voor het totaal aantal inschrijvingen bij creatieve mbo-opleidingen is een soortgelijk patroon zichtbaar als voor het totale mbo: in 2010 is een kleine stijging zichtbaar ten opzichte van 2009, waarna het totaal aantal inschrijvingen daalt. In 2009 lag het totaal aantal inschrijvingen nog op 22 746, in 2015 was dat aantal 14 209: een daling van 38 procent. Het aandeel creatieve mbo-inschrijvingen ten opzichte van het totaal aantal inschrijvingen op het mbo, daalt in de periode 2009-2015 van 4 naar 3 procent.

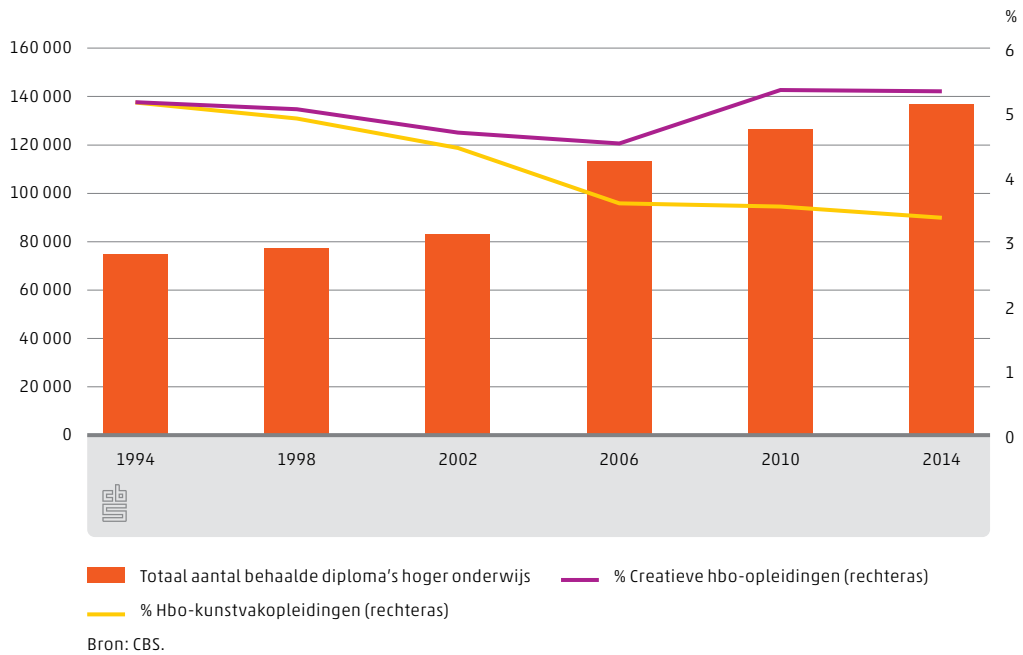
## 2.3 Afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen

Zoals eerder al genoemd, zijn diversiteit, spreiding en arbeidsmarkt belangrijke thema's op het gebied van cultuur. In dit deel van het onderzoek zullen diverse kenmerken van groepen afgestudeerden aan bod komen, zoals herkomst, geslacht, leeftijd en woonplaats en zal in het volgende deel de focus verlegd worden naar hun positie op de arbeidsmarkt, na afstuderen.

In 2014 behaalden 136 770 studenten een diploma in het hoger onderwijs. Hiervan waren er 7 290 die een diploma aan een creatieve opleiding in het hbo behaalden. Daarvan waren er weer 4 610 die een diploma aan een hbo-kunsvakopleiding behaalden. Daarmee zijn de creatieve hbo-opleidingen in totaal goed voor 5,3 procent van het totaal aantal behaalde diploma's in het hoger onderwijs. Voor hbo-kunsvakopleidingen is dat 3,4 procent. Uit onderzoek van de Vereniging Hogescholen blijkt dat hbo-kunsvakopleidingen in het hbo de laagste studie-uitval laten zien. Bovendien hebben ze samen met de sector gezondheidszorg het hoogste studierendement.<sup>4)</sup>

<sup>4)</sup> Vereniging Hogescholen, *Feiten en cijfers. Afgestudeerden en uitvallers* (Den Haag, 2017).

### 2.3.1 Behaalde diploma's in het hoger onderwijs, met het aandeel van creatieve opleidingen, cohorten 1994-2014



Kijkend naar de ontwikkeling van het aantal behaalde diploma's in het hoger onderwijs is vanaf 2006 een sterke stijging te zijn. Dit hangt samen met de invoering van het bachelor-master-model in 2002, waarbij zowel het behalen van de bachelor- als masterdiploma's worden geteld. Voor die tijd kwam alleen het doctoraaldiploma terug in dit onderzoek. Studenten in het wetenschappelijk onderwijs studeren hierdoor nu vaak twee keer af: eerst voor de bachelor opleiding en daarna voor de masteropleiding. Bij hbo-opleidingen is het bachelor-master-effect minder terug te zien: slechts weinig studenten vervolgen na het behalen van het bachelordiploma hun opleiding met een hbo-master. Het aandeel gediplomeerden aan de hbo-kunstvakopleidingen als onderdeel van het totaal is sinds de start van het cohortonderzoek kleiner geworden. Door de stijging bij de 'overige creatieve opleidingen' ligt het percentage diploma's van alle creatieve opleidingen samen in 2014 nog wel iets boven het niveau van 20 jaar eerder.

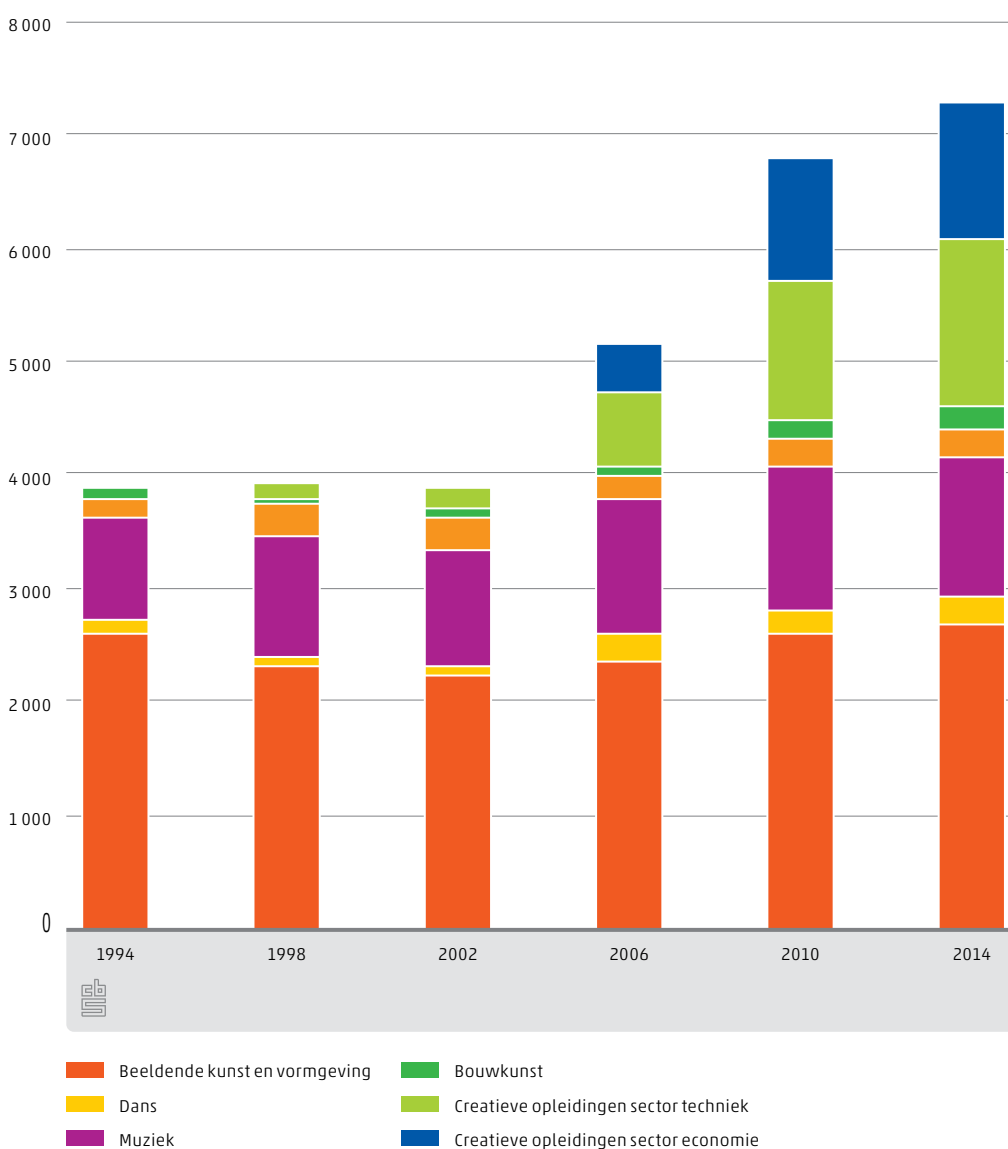
**5%** van de afgestudeerden in het hoger onderwijs is creatief opgeleid



## Diploma's

Bij de creatieve opleidingen is een stijging in het aantal afgestudeerden te zien. Het eerder beschreven bachelor-master-effect is hier minder terug te zien: de stijging komt met name door de toename van het aantal diploma's in de 'creatieve opleidingen sector techniek' en 'creatieve opleidingen sector economie' (+17 procent ten opzichte van 2010). Bij de hbo-kunstvakopleidingen is sprake van een stijging van 2,7 procent. Alleen in de richtingen 'beeldende kunst en vormgeving' (met opleidingen als fotografie, grafisch ontwerpen en docent beeldende kunst en vormgeving), 'dans' en 'bouwkunst' (met onder andere de opleiding architectuur) was er sprake van een toename van het aantal afgestudeerden ten opzichte van 2010. Bij de overige richtingen in het kunstvakonderwijs, 'muziek' en 'theater', was er juist sprake van een kleine daling van het aantal behaalde diploma's.

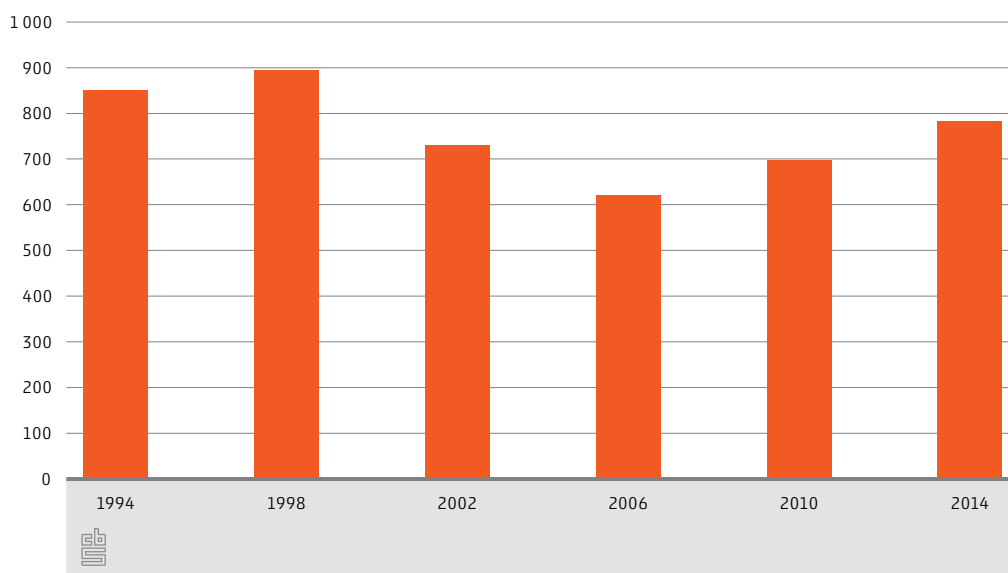
### 2.3.2 Behaalde diploma's aan creatieve hbo-opleidingen naar richting, cohorten 1994-2014



Bron: CBS.

In lijn met het Sectorplan hbo kunstonderwijs 'Focus op Toptalent' 2012-2016 zijn kunstvakopleidingen sinds 2012 selectiever geworden bij de toelating van nieuwe studenten (zie ook paragraaf 'Beleidswijzigingen vanaf 2012'). Aangezien de populatie van dit onderzoek de studenten betreft die uiterlijk in 2014 een diploma behaalden, zijn de effecten hiervan nog niet terug te zien bij de afgestudeerden in 2014. Voor de kunstvakdocentenopleidingen zijn er geen reductieafspraken gemaakt.

### 2.3.3 Aantal afgestudeerden in opleidingsrichting 'kunstvakdocent', cohorten 1994-2014

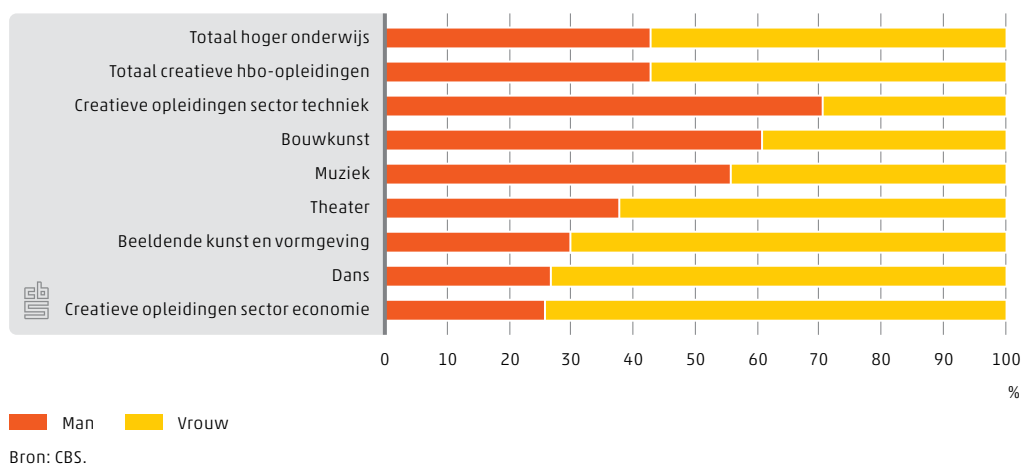


Bron: CBS.

## Mannen en vrouwen

In 2014 was de man-vrouwverdeling van de groep afgestudeerden aan een creatieve hbo-opleiding nagenoeg gelijk aan die van de totale groep afgestudeerden aan het hoger onderwijs: in beide groepen was 43 procent man en 57 procent vrouw. Binnen de creatieve hbo-opleidingen verschillen de afzonderlijke opleidingsrichtingen op dit vlak wel flink van elkaar: bij de opleidingsrichtingen 'dans' en 'creatieve opleidingen sector economie' (met opleidingen als media en entertainment management) studeerden relatief veel vrouwen af: respectievelijk 73 en 74 procent. Bij de 'creatieve opleidingen sector techniek' (met opleidingen als communication and multimedia design en industrieel product ontwerpen) studeerden in verhouding juist veel mannen af: 71 procent van de afgestudeerden binnen deze opleidingsrichting is man.

### 2.3.4 Verdeling man-vrouw bij afgestudeerden in het hoger onderwijs, cohort 2014



---

## Nationaliteit en herkomst

De afstudeercohorten worden in deze monitor uitgesplitst naar herkomstgroepering, alsook naar nationaliteit. In dit kader worden de definities hiervan nader toegelicht.

### Herkomstgroepering

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon verbonden is op basis van het geboorteland van de ouders of van zichzelf. Een persoon met een niet-Nederlandse achtergrond van de eerste generatie heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren. Een persoon met een niet-Nederlandse achtergrond van de tweede generatie heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader.

### Nationaliteit

Het wettelijk onderdaan zijn van een bepaalde staat (staatsburgerschap). Personen kunnen meerdere nationaliteiten hebben. Om dubbeltellingen te voorkomen, wordt in statistische overzichten aan personen die meerdere nationaliteiten hebben slechts één nationaliteit toegekend. Daartoe worden prioriteringsregels gesteld. Die komen erop neer dat iemand met de Nederlandse nationaliteit in de statistiek steeds Nederlander is. Voor mensen die niet de Nederlandse nationaliteit bezitten, geldt de volgorde: nationaliteit van één van de Benelux-landen, nationaliteit van een staat binnen de Europese Unie, andere Europese nationaliteit, niet-Europese nationaliteit. Personen die geen nationaliteit hebben, zijn staatloos.

Van een deel van de afgestudeerden zijn niet alle in dit onderzoek beschreven kenmerken vast te stellen. Dit komt in veel gevallen door slechte registraties bij opleidingen, waardoor gegevens over nationaliteit, herkomst of woonplaats, die in de gemeentelijke basisadministratie (GBA; tegenwoordig Basisregistratie Personen, BRP) beschikbaar zijn, niet kunnen worden gekoppeld aan de afgestudeerde. Hoewel niet met zekerheid vast te stellen, gaat het hierbij in veel gevallen waarschijnlijk om buitenlandse studenten.

---



## Nationaliteit

Binnen de creatieve hbo-opleidingen studeren vaker studenten af met een niet-Nederlandse nationaliteit dan gemiddeld binnen het hoger onderwijs. Binnen de totale groep afgestudeerden aan het hoger onderwijs heeft 8 procent in 2014 een niet-Nederlandse nationaliteit. Bij de groep afgestudeerden aan een creatieve hbo-opleiding ligt dit percentage bijna twee keer zo hoog: 15 procent. Als alleen de hbo-kunsvakopleidingen in beschouwing worden genomen, stijgt dit naar een kwart van alle afgestudeerden. Net als in eerdere cohorten zijn dit voor een belangrijk deel personen die gestudeerd hebben aan muziek- en dansopleidingen. In 2014 had 40 procent van de afgestudeerden in de opleidingsrichting 'muziek' een niet-Nederlandse nationaliteit. In de opleidingsrichting 'dans' is dit 27 procent. Deze hoge aandelen studenten met een niet-Nederlandse nationaliteit illustreren de internationale aantrekkingskracht van het Nederlandse kunsvakonderwijs en vooral die op het terrein van muziek en dans. De afgestudeerden komen terecht in een beroepenveld dat zeer internationaal georiënteerd is: een deel van de afgestudeerden in deze opleidingsrichtingen zal na het behalen van het diploma naar het buitenland vertrekken. Wanneer afgestudeerden naar het buitenland vertrekken, is hun arbeidsmarktpositie in dit onderzoek niet meer te volgen.

Als bij de nationaliteit van de afgestudeerden onderscheid wordt gemaakt naar wel of geen Europese (EU) nationaliteit, komen ook hier dezelfde opleidingsrichtingen naar voren: respectievelijk 84 en 83 procent van de afgestudeerden in 2014 in de richtingen 'dans' en 'muziek' hadden een EU-nationaliteit, waar dat bij de andere kunsvakopleidingen boven de 90 procent lag. Bij alle creatieve opleidingen samen lag het percentage op 93 procent, vergelijkbaar met de 94 procent van alle hbo- en wo-afgestudeerden.

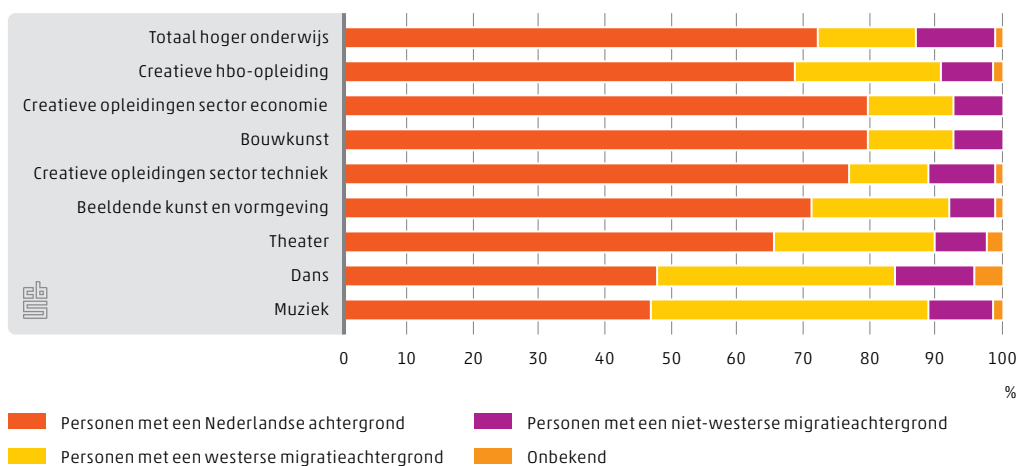
### 2.3.5 Top 10 meest voorkomende buitenlandse nationaliteiten binnen creatieve hbo-opleidingen en totaal hoger onderwijs, cohort 2014

	Creatieve hbo-opleidingen	Totaal hoger onderwijs
1	Duits	Duits
2	Spaans	Chinees
3	Italiaans	Grieks
4	Frans	Belgisch
5	Belgisch	Italiaans
6	Brits	Brits
7	Zuid-Koreaans	Bulgaars
8	Pools	Spaans
9	Amerikaans	Frans
10	Zwitsers	Roemeens

## Herkomst

Het aandeel afgestudeerden met een migratieachtergrond ligt bij creatieve hbo-opleidingen iets hoger dan bij het totaal van de opleidingen in het hoger onderwijs (30 tegenover 27 procent). Met name het aandeel afgestudeerden met een westerse migratieachtergrond ligt hoger voor de creatieve hbo-opleidingen dan voor het totale hoger onderwijs (respectievelijk 22 en 15 procent). Net als bij nationaliteit zijn het ook hier de opleidingsrichtingen 'dans' en 'muziek' met het grootste aandeel studenten met een (vooral westerse) migratieachtergrond.

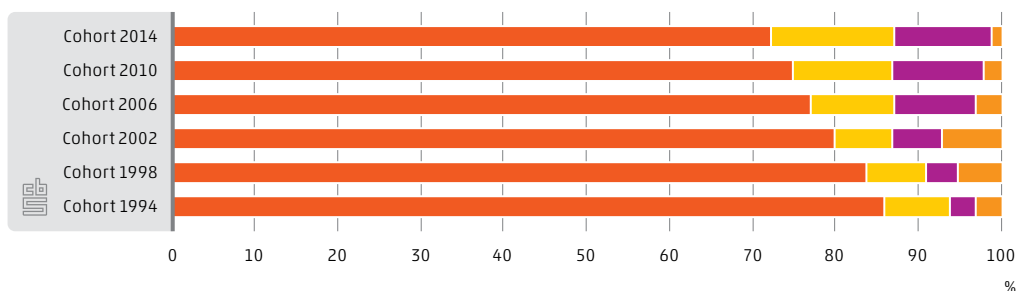
### 2.3.6 Herkomst van afgestudeerden totaal hoger onderwijs en creatieve hbo-opleidingen, cohort 2014



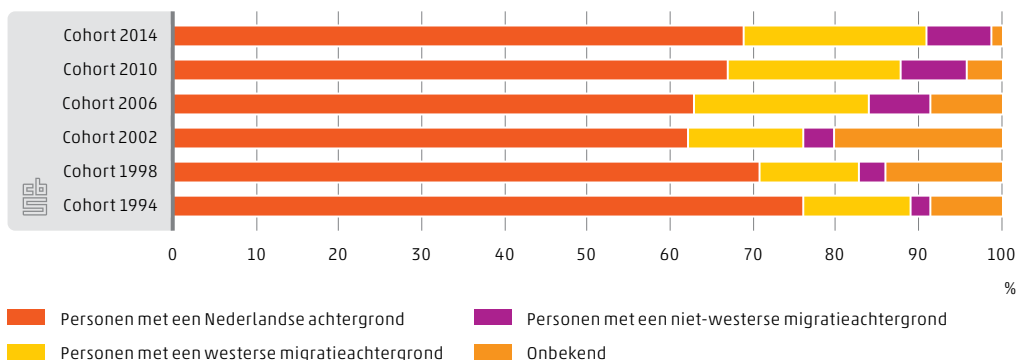
Bron: CBS.

### 2.3.7 Herkomst van afgestudeerden totaal hoger onderwijs en creatieve hbo-opleidingen, cohorten 1994-2014

#### Totaal hoger onderwijs



#### Creatieve hbo-opleidingen



Bron: CBS.

Zowel bij het totale hoger onderwijs als bij de hbo-creatieve opleidingen is een groei van het aandeel studenten met een migratieachtergrond te zien. Bij het eerste afstudeercohort 1994 had 86 procent van de afgestudeerden in het hoger onderwijs een Nederlandse achtergrond. In twintig jaar tijd is dit percentage gestaag gedaald, tot 73 procent in afstudeercohort 2014. Bij de creatieve opleidingen is het aandeel studenten met een Nederlandse achtergrond ook gedaald ten opzichte van afstudeercohort 1994,

maar toonden cohorten 2002 en 2006 juist een lager aandeel dan die van 2010 en 2014. Dit hangt mogelijk samen met de toename in het aantal afstudeerders in de richtingen 'creatieve opleidingen sector economie' en 'creatieve opleidingen sector techniek', waar naar verhouding veel afstudeerders met een Nederlandse achtergrond zijn.

## Leeftijd

Van alle studenten die in 2014 een diploma behaalden in het hoger onderwijs was 48 procent 25 jaar of ouder. Bij de creatieve hbo-opleidingen lag dit percentage hoger: 57 procent. Ook hier zijn er verschillen tussen de afzonderlijke creatieve opleidingsrichtingen te zien. Bij de opleidingsrichting 'bouwkunst' (met de vierjarige deeltijd-masteropleidingen 'architectuur' en 'stedenbouw') was 82 procent ouder dan 25 jaar, conform het gegeven dat dit type opleidingen altijd met een relevante werkkring wordt gecombineerd. De helft daarvan was ouder dan 35 op het moment van afstuderen. De opleidingen behorend tot de richtingen 'muziek' en 'beeldende kunst en vormgeving' reikten beide 64 procent van de diploma's uit aan studenten van 25 jaar of ouder. Bij de dansopleidingen lag de leeftijd van de afgestudeerden juist veel lager: hier was 31 procent 25 jaar of ouder.

## Emigratie

Na het behalen van het diploma zal een deel van de afgestudeerden naar het buitenland vertrekken. Hierbij kan het gaan om Nederlanders die naar het buitenland gaan of buitenlandse studenten die na het behalen van het diploma terugkeren. Het beroepenveld van de afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen is veelal internationaal georiënteerd en gericht op de internationale arbeidsmarkt. Een diploma van een Nederlandse opleiding kan ook in het buitenland meetellen. Het aandeel geëmigreerde personen ligt dan ook hoger onder afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen dan bij het totaal hoger onderwijs. Van de creatief afgestudeerden in 2014 was een jaar later 10 procent geëmigreerd. Bij de totale groep hoger onderwijs in 2014 ligt dit aandeel op 8 procent. Wanneer afgestudeerden naar het buitenland vertrekken, is hun arbeidsmarktpositie in deze onderzoeksopzet niet meer te volgen. Anderzijds zijn er ook Nederlandse studenten die een creatieve opleiding in het buitenland volgen. Zij zijn niet opgenomen in de onderwijscohorten.

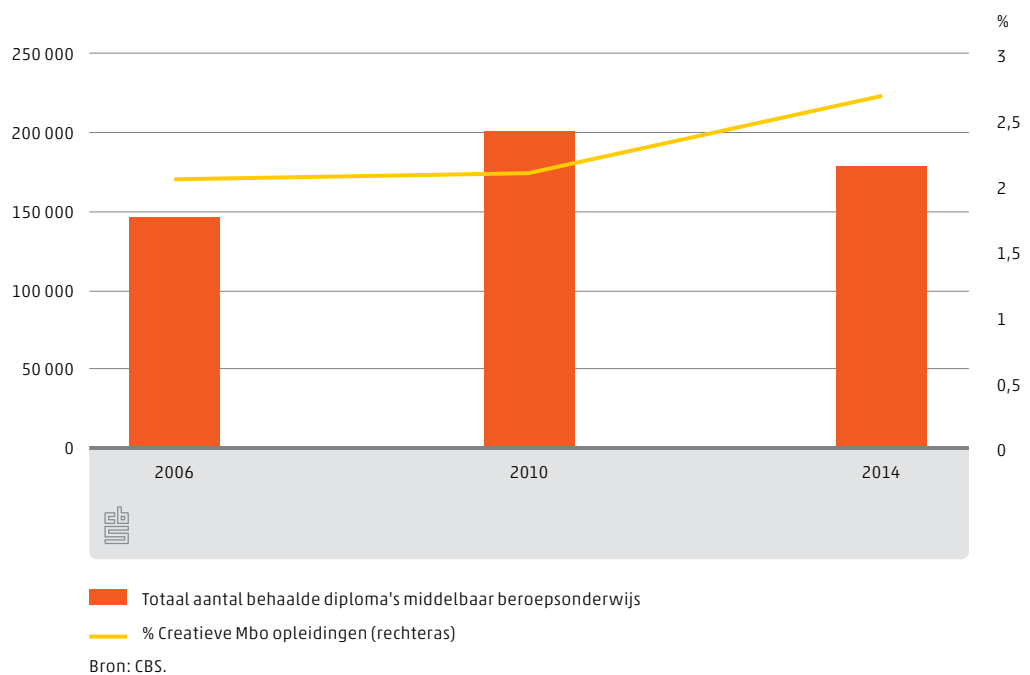


**10%** van de creatief afgestudeerden  
in 2014 was een jaar later geëmigreerd

## 2.4 Afgestudeerden aan creatieve mbo-opleidingen

In het middelbaar beroepsonderwijs behaalden 178 176 studenten een diploma in 2014. 2,7 Procent hiervan (4 772 mbo-diploma's) deed dat in een creatieve opleiding. Ten opzichte van 2010 is dit voor de creatieve opleidingen een groei van ruim 13 procent. Het totaal aantal mbo-diploma's lag in 2014 juist 11 procent lager dan in 2010.

### 2.4.1 Behaalde diploma's in het middelbaar beroepsonderwijs, met het aandeel van creatieve opleidingen, cohorten 2006-2014



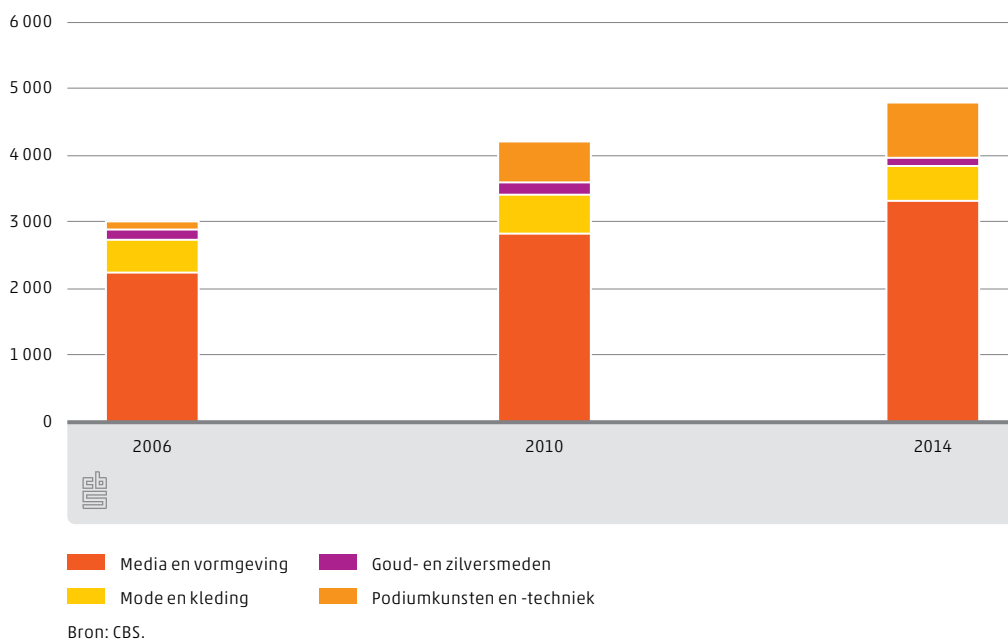
## Groei media en grafische vormgeving en podiumkunsten en -techniek

De creatieve mbo-opleidingen worden onderverdeeld in vier richtingen, gebaseerd op het ROA onderzoek naar kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters van creatieve mbo-opleidingen<sup>5)</sup>: 'media en grafische vormgeving', 'goud- en zilversmeden', 'mode en kleding' en 'podiumkunsten en -techniek'. 'Media en vormgeving' levert de meeste creatief afgestudeerden: 7 van de 10 mbo-afgestudeerden in een creatieve opleiding deed dat in de richting 'media en vormgeving'. Opleidingen die tot deze richting behoren zijn onder andere grafisch vormgever, grafisch assistent, mediamanagement, mediatechnologie en game artist.

<sup>5)</sup> J. Coenen, T. Huijgen, C. Meng en G. Ramaekers, Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters van creatieve MBO-opleidingen (ROA, Maastricht, 2010).

'Podiumkunsten en -techniek' is de richting die naar verhouding het sterkst groeit. In 2014 waren er 799 afgestudeerden in die richting. Vier jaar eerder waren dat er 603. Tot deze opleidingsrichting behoren zowel de mbo-opleidingen tot artiesten vóór als achter de schermen, zoals artiest (dans/drama/musical) en podium- en evenemententechniek (geluid/licht/toneel). Bij de richtingen 'mode en kleding' en 'goud- en zilversmeden' was sprake van een daling in het aantal afgestudeerden. Een volledig overzicht van alle opleidingen die tot de cohorten worden gerekend, is te vinden in bijlage 2.

#### 2.4.2 Behaalde diploma's aan creatieve mbo-opleidingen naar richting, cohorten 2006-2014



### Mannen en vrouwen

Net als voor het hbo is de mate van diversiteit in het culturele domein ook voor het mbo een aandachtspunt voor het ministerie van OCW. Binnen de totale groep afgestudeerden aan het mbo zijn mannen net in de meerderheid: 51 procent van het totaal aantal mbo-afgestudeerden in 2014. Binnen de groep afgestudeerden aan de creatieve mbo-opleidingen zijn vrouwen in 2014 met 56 procent juist in de meerderheid. Net als in cohort 2010 behalen naar verhouding veel vrouwen een diploma in de richting 'goud- en zilversmeden' (65 procent) en 'mode en kleding'. Bij die laatste is een opvallend hoog percentage van 95 procent van de afgestudeerden vrouw. Bij de opleidingsrichting 'podiumkunsten en -techniek' is 60 procent van de afgestudeerden man.

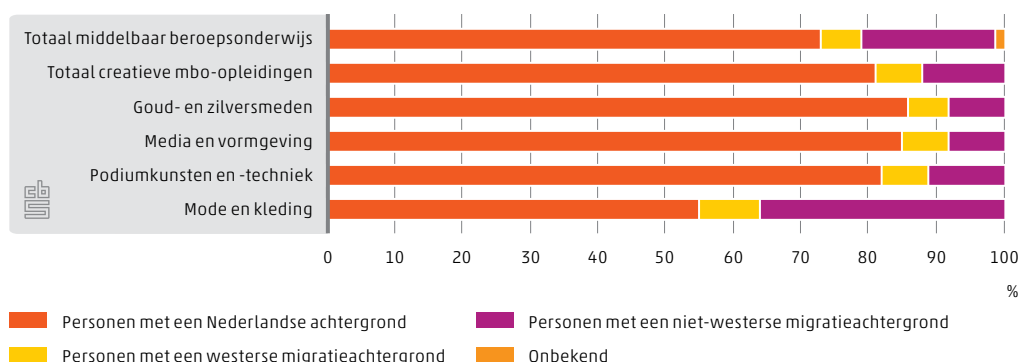
### Nationaliteit en herkomst

In het mbo is het aandeel studenten met een niet-Nederlandse nationaliteit veel lager dan in het hoger onderwijs: 96 procent van de mbo-studenten die in 2014 een diploma haalden, had de Nederlandse nationaliteit. Bij de creatieve mbo-opleidingen ligt dat

percentage zelfs op 99 procent. In tegenstelling tot de Nederlandse kunstvakopleidingen in het hbo hebben de creatieve mbo-opleidingen veel minder internationale aantrekkingskracht.

Kijkend naar herkomst is er wel een wat diverser beeld. In totaal heeft een vijfde van de totale groep afgestudeerden aan het mbo in 2014 een niet-westerse migratieachtergrond. Bij de creatieve mbo-opleidingen ligt dit percentage met 12 procent lager. In de creatieve mbo-opleidingsrichting 'mode en kleding' ligt het percentage afgestudeerden met een niet-westerse achtergrond juist hoger dan voor het totaal mbo: 36 procent van die diploma's ging naar studenten met een niet-westerse migratieachtergrond.

### 2.4.3 Herkomst van afgestudeerden totaal middelbaar beroepsonderwijs en creatieve mbo-opleidingen, cohort 2014



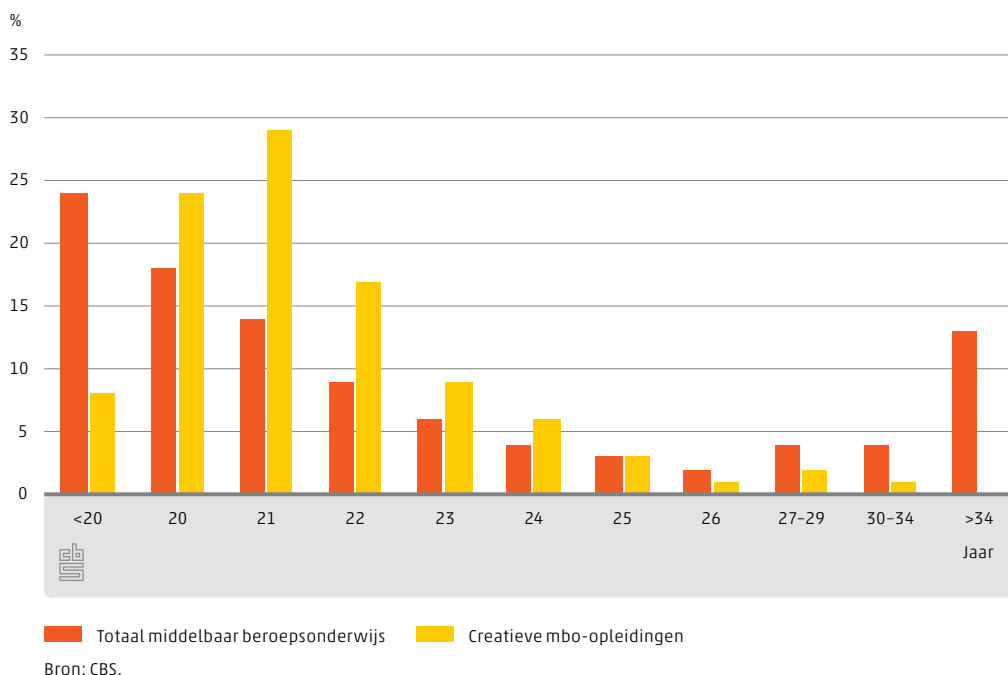
## Leeftijd

Bij het totaal van alle mbo-opleidingen is in 2014 bijna een kwart van de studenten jonger dan 20 jaar op het moment van het behalen van het diploma. Bij de creatieve mbo-opleidingen is de groep tieners beduidend kleiner. Meer dan de helft (53 procent) is 20 of 21 jaar bij het behalen van een creatief mbo-diploma. Er zijn ook verschillen binnen de creatieve opleidingen: de afgestudeerden in 'mode en kleding' zijn over het algemeen jonger dan de studenten die een mbo-diploma tot 'goud- of zilversmid' behalen. In het algemeen ligt de leeftijd van afgestudeerden in het mbo een stuk lager dan van afgestudeerden aan het ho.

**53%** is 20 of 21 jaar bij het behalen van een creatief mbo-diploma



#### 2.4.4 Verdeling leeftijdsklassen bij afgestudeerden middelbaar beroeps- onderwijs en totaal creatieve mbo-opleidingen, cohort 2014



## 2.5 Arbeidsmarktpositie van afgestudeerden aan creatieve opleidingen

Waar de vorige paragrafen ingingen op de kenmerken op het moment van afstuderen, focust deze paragraaf op de ontwikkeling van de afgestudeerden op de arbeidsmarkt, ná het behalen van het diploma. Op verschillende peilmomenten (eind 2003, 2007, 2009, 2011, 2013 en 2015) wordt de arbeidsmarktpositie van de afgestudeerden aan creatieve opleidingen bepaald. Er is wel bekend in welke sector iemand werkzaam is, maar er is geen informatie bekend over het daadwerkelijke beroep dat iemand heeft. Er kan dus worden bepaald of een afgestudeerde aan een creatieve opleiding in de creatieve industrie of daarbuiten (in onderwijs, kunsteducatie, zorg of bedrijfsleven) werkt, maar niet welk beroep men uitoefent. In hoofdstuk 3, dat juist ingaat op personen die kunstenaar zijn of een ander creatief beroep beoefenen, is beroep juist het uitgangspunt.

---

## Creatieve Industrie

Voor het cohortonderzoek worden bedrijfstakken van werknemers en zelfstandigen ingedeeld in zeven categorieën. Van deze zeven categorieën worden er zes tot de creatieve industrie gerekend:

- Kunsten en cultureel erfgoed
- Media en entertainment
- Creatieve zakelijke dienstverlening
- Creatieve detailhandel
- Kennisintensieve diensten
- Overige creatieve industrie

De eerste vier categorieën worden gebruikt als de 'enge' definitie voor creatieve industrie wordt gehanteerd. Bij de ruimere definitie, zoals in deze monitor gehanteerd, worden ook de 'kennisintensieve diensten' en 'overige creatieve industrie' meegeteld. Werknemers en zelfstandigen die niet tot de creatieve industrie worden gerekend, zijn ingedeeld in de categorie 'Overige economische activiteiten'.

De indeling in bedrijfstakken is gebaseerd op het CBS speerpuntproject 'Creatieve Industrie' en was voorheen samengesteld op basis van de Standaard Bedrijfsindeling 1993 (SBI 93).<sup>1)</sup> Vanaf peilmoment 2007 is de indeling gebaseerd op de SBI2008 indeling. Zie bijlage 6 voor een volledig overzicht van de SBI-codes die behoren tot de creatieve industrie.

<sup>1)</sup> Braams, N., Onderzoeksrapportage Creatieve Industrie (CBS, Den Haag/Heerlen 2011).

---

In dit deel wordt ingegaan op zowel de afgestudeerden in creatieve hbo-opleidingen als de afgestudeerden in creatieve mbo-opleidingen. De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden aan een creatieve hbo-opleiding wordt vergeleken met alle afgestudeerden in het hoger onderwijs, wat zowel hbo- als wo-opleidingen betreft. De creatief afgestudeerden aan het mbo worden vergeleken met de totale groep afgestudeerden aan het mbo wat betreft hun arbeidsmarktpositie.

## De eerste jaren na het diploma

Voor de afgestudeerden uit cohort 2014 geldt dat de arbeidsmarktpositie er eind 2015 voor creatieve afgestudeerden anders uitziet dan voor niet-creatief afgestudeerden. Afgestudeerden aan een creatieve opleiding zijn vaker actief als zelfstandige. Bovendien zijn ze vaker werkzaam in de creatieve industrie. Dit geldt zowel voor de hbo- als de mbo-creatieven.

Resultaten van de HBO-Monitor 2015 van de Vereniging Hogescholen beschrijven ook de situatie van hbo-afgestudeerden een jaar na het behalen van het diploma.<sup>6)</sup> Het werkloosheidspercentage van alle hbo-afgestudeerden lag volgens dit onderzoek op 5,5 procent. Voltijds afgestudeerden in de sector Kunst waren in 7 procent van

<sup>6)</sup> Vereniging Hogescholen, Feiten en cijfers. HBO-Monitor 2015: De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hbo (Den Haag, 2016).



de gevallen een jaar na afstuderen zonder werk en op zoek naar betaald werk. Dit percentage is gelijk aan dat in de hbo-sectoren 'Economie' en 'Agro & food' en aan het gemiddelde in het wetenschappelijk onderwijs.<sup>7)</sup> In de HBO-Monitor 2016, waarin de afgestudeerden van 2015 worden gevolgd, is de situatie van de hbo-afgestudeerden verder verbeterd. Het werkloosheidspercentage ligt eind 2016 voor alle hbo-afgestudeerden op 4,6 procent en bij de afgestudeerden in de richting 'Kunst' is dit zelfs gezakt tot 3,1 procent.<sup>8)</sup>

## Doorstuderen na het mbo

Van de hbo-studenten die in 2014 een diploma in een creatieve richting behaalden, is een jaar later 9 procent bezig met een vervolg- of andersoortige opleiding. Bij het totale hoger onderwijs ligt het veel hoger, op 22 procent. Hierbij gaat het vermoedelijk in veel gevallen om een wo-masteropleiding die na het behalen van een wo-bachelor diploma wordt gevolgd.

Bij het mbo ligt het percentage afgestudeerden dat doorleert bij de studenten uit een creatieve richting hoger dan voor het totaal mbo. De mbo-afgestudeerden in een creatieve opleiding uit 2014 waren in 46 procent van de gevallen een jaar later bezig met een opleiding. Voor alle mbo-afgestudeerden was dit 36 procent. In de opleidingsrichting 'mode en kleding' was het percentage afgestudeerden dat een jaar later een opleiding volgde het hoogst (53 procent). Dit was ook de groep met de jongste studenten. Bij de opleidingsrichting met naar verhouding de meeste oudere studenten, 'goud- en zilversmeden', was het percentage afgestudeerden dat een jaar later een opleiding volgde het laagst (11 procent).

## Positie op de arbeidsmarkt

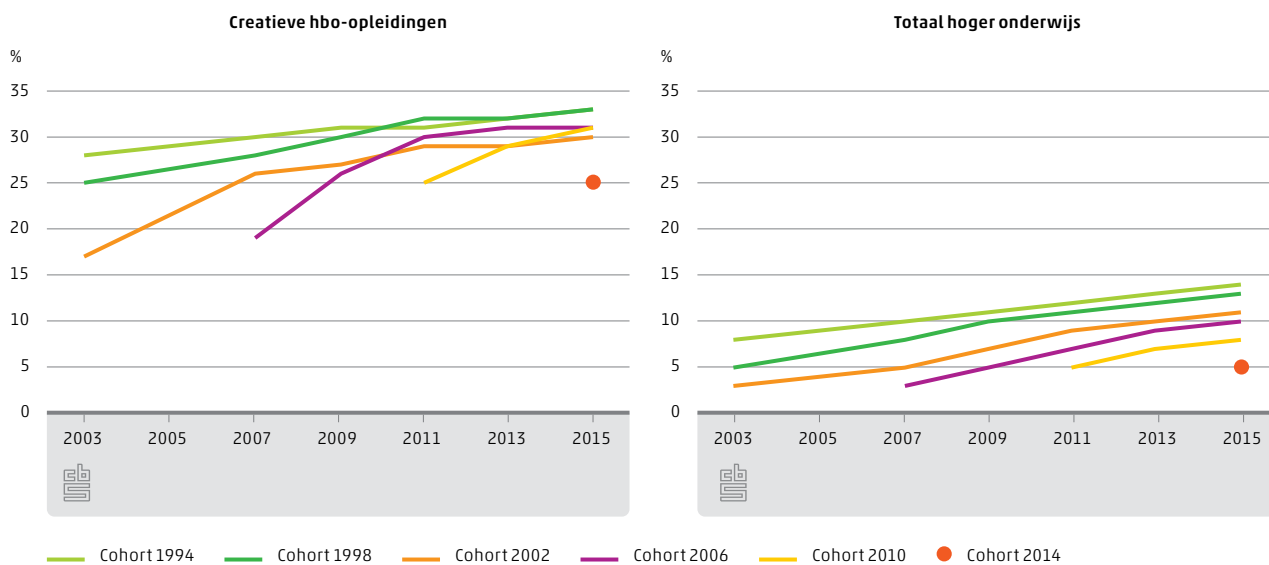
Een jaar na het afstuderen in 2014 is de groep afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen vijf keer zo vaak actief als zelfstandige op de arbeidsmarkt: een kwart van deze groep werkt een jaar later als zelfstandige, tegenover 5 procent van de totale groep afgestudeerden aan het hoger onderwijs uit dat jaar. Bij de afgestudeerden in een hbo-kunsvakopleiding ligt dit percentage op 31 procent.

De praktijk van de creatief opgeleiden is hybride. Veelal wordt werk in loondienst gecombineerd met een praktijk als zelfstandige. Hierbij wordt uitvoerend werk als kunstenaar gecombineerd met werk als docent of ondernemer.

<sup>7)</sup> VSNU, Academici op de arbeidsmarkt. Rapport Aansluiting arbeidsmarkt (Den Haag, 2016).

<sup>8)</sup> Vereniging Hogescholen, Feiten en cijfers. HBO-Monitor 2016: De arbeidsmarktpositie van hbo- afgestudeerden (Den Haag, 2017).

## 2.5.1 Aandeel zelfstandigen onder afgestudeerden in het hoger onderwijs, naar type opleiding en afstudeerjaar

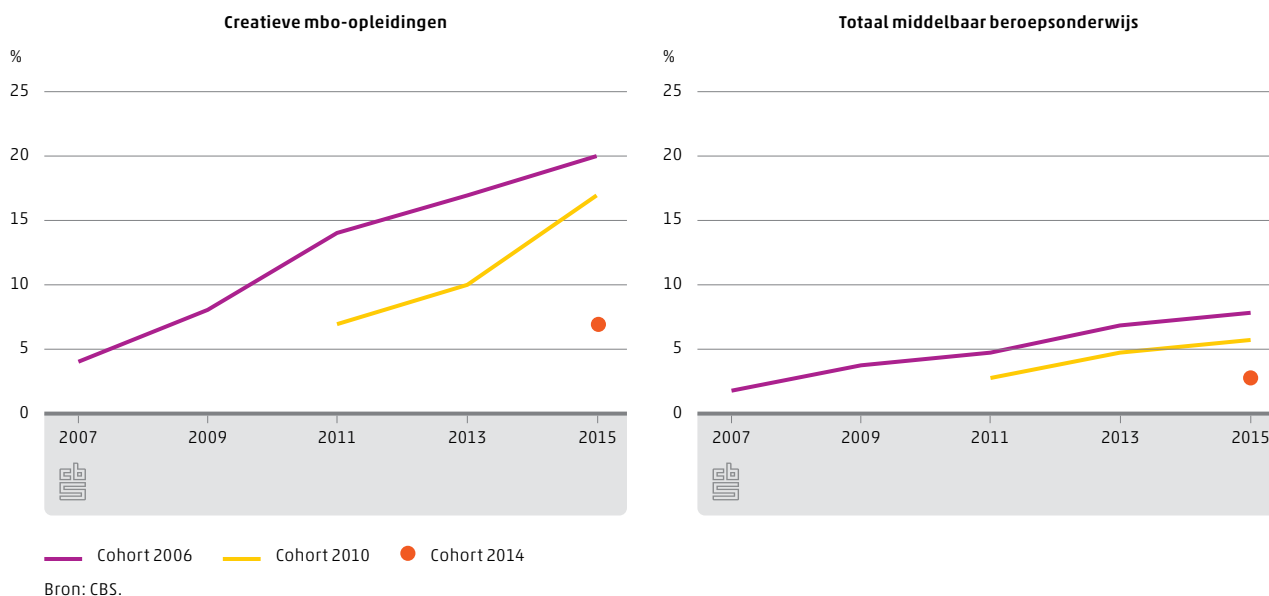


Bron: CBS.

Het aandeel zelfstandigen stijgt voor alle hbo-afstudeercohorten snel in de eerste jaren na het afstuderen. Naarmate de tijd verder verstrijkt, stabiliseert dit aandeel. Voor afstudeercohort 2006 bijvoorbeeld ligt het aandeel zelfstandigen met een creatief hbo-diploma een jaar na het afstuderen op 19 procent en stijgt dit aandeel tot 26 procent drie jaar na het afstuderen. Vijf jaar na afstuderen is het aandeel gegroeid tot 30 procent. Hierna neemt het aandeel zelfstandigen niet sterk meer toe: zowel zeven als negen jaar na het afstuderen ligt het aandeel zelfstandigen voor dit cohort op 31 procent. Ook bij de eerdere creatieve hbo-afstudeercohorten schommelt het aandeel zelfstandigen uiteindelijk rond de 30 procent.

Tussen de creatieve hbo-opleidingsrichtingen zijn er op dit vlak ook verschillen: zo is binnen de nieuwere afstudeercohorten van de hbo-opleidingsrichting 'theater' het aandeel zelfstandigen hoog. Voor cohort 2010 geldt dat een jaar na het afstuderen bijna 40 procent actief is als zelfstandige op de arbeidsmarkt. Bij drie en vijf jaar na het afstuderen ligt dit aandeel op (ruim) de helft van het totaal aantal afgestudeerden in de opleidingsrichting 'theater'. Hbo-studenten die een diploma behalen in de opleidingsrichting 'creatieve opleidingen sector economie' zijn juist relatief zelden actief als zelfstandige.

## 2.5.2 Aandeel zelfstandigen onder afgestudeerden in het middelbaar beroepsonderwijs, naar type opleiding en afstudeerjaar



Bij de mbo-afstudeercohorten zijn soortgelijke ontwikkelingen te zien: ook personen met een creatief mbo-diploma zijn relatief vaak actief als zelfstandige. Een jaar na afstuderen zijn de creatief afgestudeerden in alle cohorten vaker actief als zelfstandige dan de totale groep afgestudeerden in het mbo. Voor cohort 2014 betekent dit dat een jaar na het afstuderen 7 procent van de creatief afgestudeerden actief is als zelfstandige, tegenover 3 procent van de totale groep mbo-afgestudeerden. Vergeleken met de hbo-afgestudeerden ligt de mate van actief zijn als zelfstandige wel een stuk lager bij de mbo'ers. De eerdere creatieve mbo-cohorten vertonen net als de hbo-afstudeercohorten in de volgende jaren ook een flinke toename in de mate van actief zijn als zelfstandige. Het is nog te vroeg om vast te stellen of dat percentage stabiliseert in de loop van de tijd. Het eerste cohort voor mbo-afgestudeerden is immers dat van 2006. Bij dat cohort lijkt wel al stabilisatie op te treden.

In heel Nederland is overigens de afgelopen jaren een flinke groei van het aantal zelfstandigen te zien. Sinds 2007 is het aantal bedrijven met één werkzame persoon verdubbeld.<sup>9)</sup>

## Aandeel werknemers bij afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen

Het grote aandeel zelfstandigen gaat samen met een kleiner aandeel werknemers onder de afgestudeerden aan creatieve opleidingen. Een jaar na het behalen van het diploma in 2014 is minder dan 60 procent van de groep afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen als werknemer aan de slag. Voor de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs ligt dit percentage na een jaar op ruim 70 procent. Onder mbo-afgestudeerden in 2014 liggen deze percentages respectievelijk op 64 en 77 procent:

<sup>9)</sup> CBS/Staat van het MKB, januari 2017: <http://www.staatvanhetmkb.nl/nieuws/aantal-bedrijven-groeit-met-33-procent>.

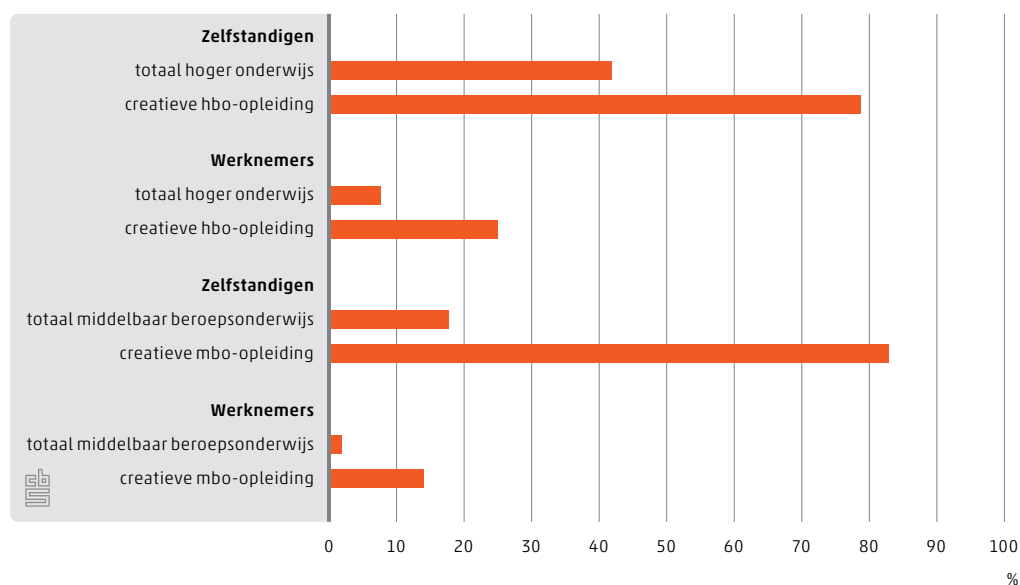
ook hier gaat het vaker actief zijn als zelfstandige samen met een kleiner aandeel werknemers.

Uit de HBO-monitor 2015 van de Vereniging Hogescholen blijkt dat 45 procent van de in 2014 hbo-afgestudeerden direct een vaste aanstelling krijgt. Hier is een duidelijk verschil te zien tussen voltijdafgestudeerden (38 procent een vaste aanstelling) en deeltijdafgestudeerden (77 procent). Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat afgestudeerden uit de hbo-kunstsector in 33 procent van de gevallen een vaste aanstelling hadden in 2015, een jaar na het behalen van het diploma. In het cohortonderzoek wordt geen onderscheid naar voltijd- en deeltijdafgestudeerden gemaakt. De cijfers uit de HBO-monitor 2016 zijn vergelijkbaar: 48 procent van de in 2015 aan het hbo afgestudeerden krijgt direct een vaste aanstelling.

## Aandeel afgestudeerden in de creatieve industrie

Zoals verwacht mocht worden, zijn afgestudeerden met een creatieve opleiding vaker werkzaam in de creatieve industrie dan mensen met een niet-creatieve opleiding. Met name afgestudeerden die als zelfstandige actief zijn, doen dat in de creatieve industrie. Bij afgestudeerden die als werknemers actief zijn, geldt dat ze dit veel minder vaak binnen de creatieve industrie doen, maar ook hier zijn mensen met een creatieve opleiding relatief vaker actief in de creatieve industrie. Deze ontwikkeling doet zich zowel bij de hbo- als de mbo-afstudeercohorten voor.

### 2.5.3 Aandeel afgestudeerden uit cohort 2014, werkzaam in de creatieve industrie, 2015



Bron: CBS.

Als naar eerdere cohorten gekeken wordt, valt op dat er weinig verschuivingen plaatsvinden in dit plaatje. De verhoudingen veranderen in het verdere verloop op de arbeidsmarkt nauwelijks.

## Inkomens van afgestudeerden in het hoger onderwijs

Ook in de inkomenssituatie van afgestudeerden aan een creatieve opleiding zijn er verschillen ten opzichte van de totale groep afgestudeerden. Zo blijkt uit de HBO-monitor 2015 van de Vereniging Hogescholen dat het bruto uurloon voor de voltijd hbo-afgestudeerden uit 2014 op 13,30 euro lag in 2015. Het bruto uurloon voor de voltijd afgestudeerden in de hbo-kunstsector lag na een jaar op 10,40 euro. Een jaar later, in 2016, lag het percentage volgens de HBO-monitor 2016 voor de voltijd-hbo afgestudeerden uit 2015 op 13,90 euro en dat bij de afgestudeerden in de kunstsector op 10,70 euro.

Deze paragraaf gaat in op de inkomens van creatief afgestudeerden in het hoger en middelbaar (beroeps)onderwijs. Het gaat hier om het persoonlijk bruto inkomen. Dit is de som van het inkomen uit arbeid en eigen onderneming, plus inkomensverzekeringen en sociale voorzieningen.

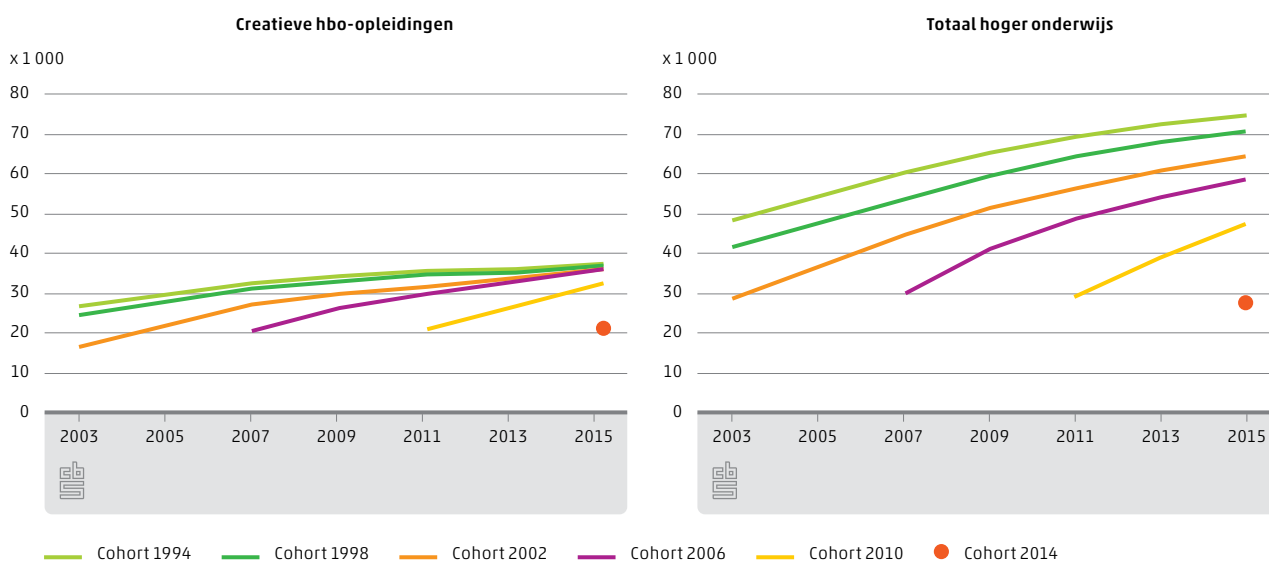
Wanneer het gemiddelde inkomen van afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen wordt vergeleken met de totale groep afgestudeerden aan het hoger onderwijs, worden de inkomensverschillen duidelijk. Creatief afgestudeerden aan het hbo in 2014 verdienden een jaar later gemiddeld minder dan 20,9 duizend euro per jaar. Het gemiddelde inkomen van alle studenten die in 2014 een diploma haalden lag bijna 7 duizend euro hoger: 27,5 duizend euro. Hier is een duidelijk verschil te zien tussen de 'hbo-kunsvakopleidingen' en de 'overige creatieve hbo-opleidingen'. De gediplomeerden in het kunsvakonderwijs verdienden een jaar later gemiddeld 17,3 duizend euro. Het gemiddelde inkomen van afgestudeerden aan de 'overige creatieve hbo-opleidingen' ligt met 26,3 duizend euro veel dichterbij het gemiddelde van het totale hoger onderwijs.

Het gemiddeld persoonlijke bruto inkomen verschilt wel per opleidingsrichting waarin men is afgestudeerd. Zo verdienen personen die in 2014 zijn afgestudeerd in de opleidingsrichtingen 'bouwkunst', 'creatieve opleidingen sector techniek' en 'creatieve opleidingen sector economie' een jaar later gemiddeld meer dan afgestudeerden in de richtingen 'beeldende kunst en vormgeving', 'dans', 'muziek' en 'theater'. Deze bevindingen zijn in lijn met de eerdere afstudeercohorten. Ondanks de slechte arbeidsmarkt voor architecten in de afgelopen jaren, verdienen studenten die in 2014 zijn afgestudeerd in de opleidingsrichting 'bouwkunst' een jaar later gemiddeld het meest in vergelijking tot de andere creatieve opleidingsrichtingen.<sup>10)</sup> Dit omdat dit type opleiding altijd wordt gecombineerd met een baan.

Hbo-afstudeercohort 2014 lijkt sterk op de eerdere afstudeercohorten. Voor alle hbo-afstudeercohorten geldt dat op alle peilmomenten het gemiddelde inkomen van creatief afgestudeerden een stuk lager ligt dan bij de totale groep afgestudeerden aan het hoger onderwijs. Daarnaast blijkt dat de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs, naarmate de tijd vordert, relatief meer groei in het gemiddelde inkomen laat zien dan de groep afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen.

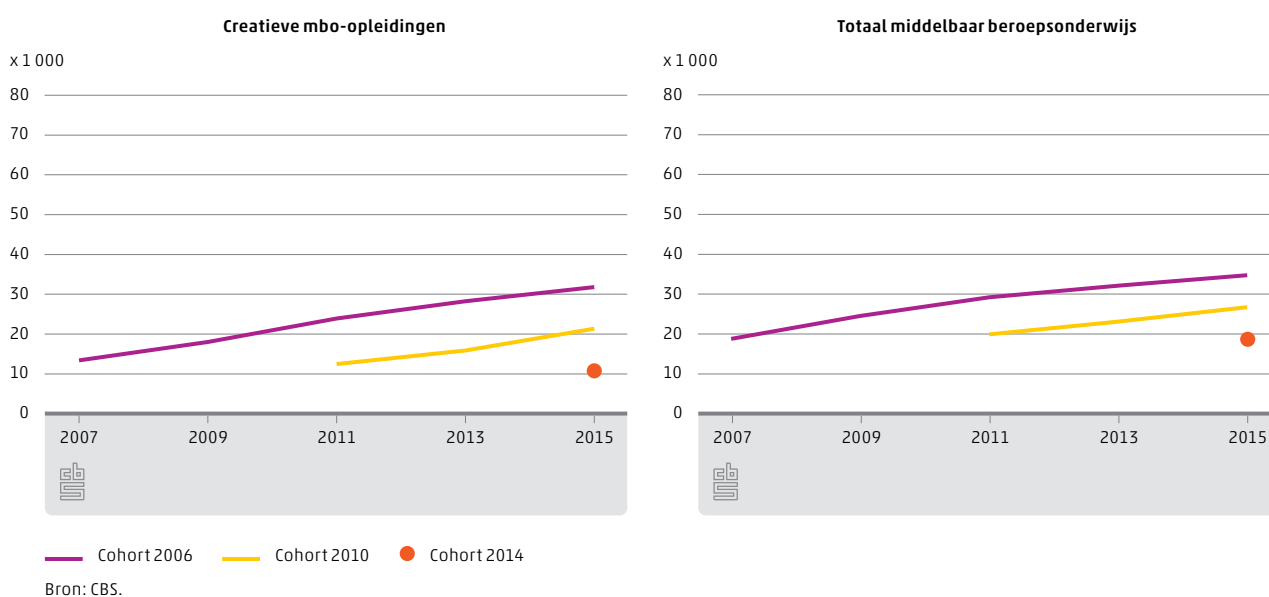
<sup>10)</sup> CBS, maart 2017: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/09/zakelijke-dienstverleners-optimistisch>.

## 2.5.4 Gemiddeld persoonlijk bruto inkomen van afgestudeerden in het hoger onderwijs in euro



Ter illustratie, personen die in 1998 zijn afgestudeerd aan een creatieve hbo opleiding, verdienen vijf jaar na het afstuderen gemiddeld ruim 24 duizend euro. In 2015, zeventien jaar na het afstuderen ligt dit gemiddelde op iets minder dan 37 duizend euro. Afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen maken in deze periode dus een stijging van het gemiddelde inkomen van iets meer dan 50 procent door. De totale groep afgestudeerden aan het hoger onderwijs in 1998 verdienen vijf jaar na het afstuderen gemiddeld bijna 42 duizend euro. In 2015 ligt dit gemiddelde op iets meer dan 70 duizend euro. Deze groep begint in dezelfde periode met een gemiddeld hoger inkomen en maakt bovendien een sterkere stijging van het gemiddelde inkomen door: bijna 70 procent.

## 2.5.5 Gemiddeld persoonlijk bruto inkomen van afgestudeerden in het middelbaar beroeps- onderwijs in euro



## Inkomens van mbo-afgestudeerden

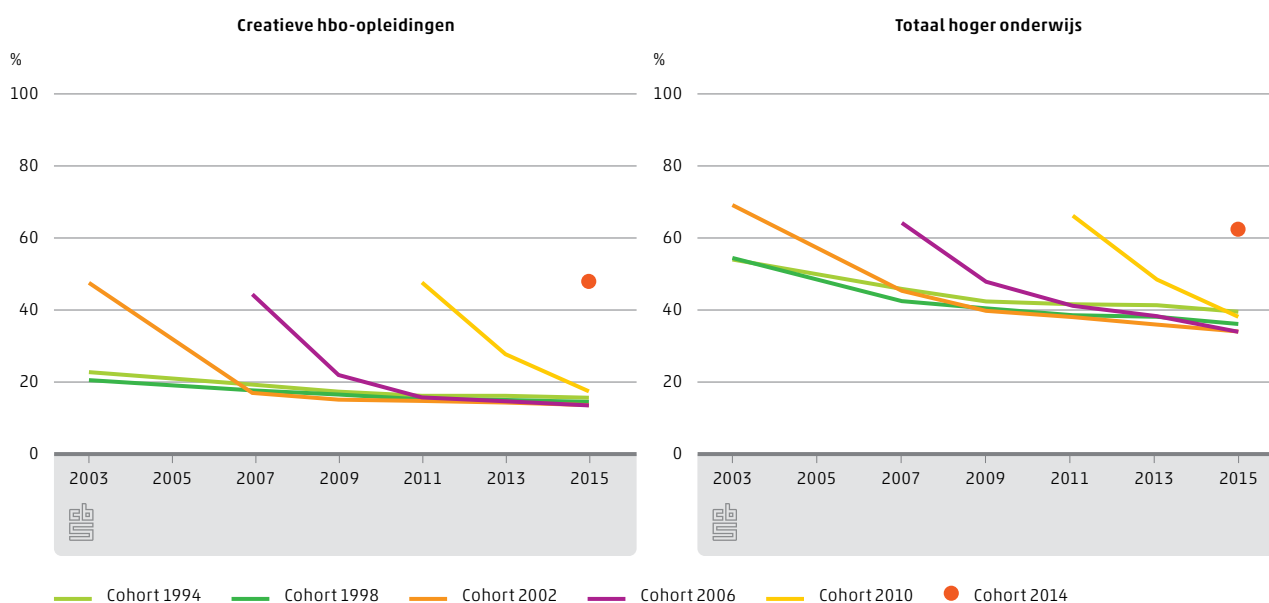
Onder afgestudeerden aan het mbo is opnieuw een soortgelijk patroon zichtbaar. Ook hier ligt het gemiddeld persoonlijk bruto inkomen van creatief afgestudeerden op alle peilmomenten lager dan de totale groep afgestudeerden aan het mbo, maar het verschil (ook in ontwikkeling) lijkt kleiner te worden.

## Inkomensgroepen van hbo-afgestudeerden

Naast het gemiddelde inkomen kan ook gekeken worden naar inkomensgroepen. Hier is te zien dat het aandeel afgestudeerden dat moet rondkomen met een persoonlijk bruto inkomen van minder dan 30 duizend euro, groter is bij afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen dan bij de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs.<sup>11)</sup> Deze bevinding is in lijn met wat in de vorige alinea's over het gemiddelde inkomen naar voren kwam.

Binnen het afstudeercohort 2014 is een jaar na het afstuderen een verschil in inkomen zichtbaar tussen afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen en de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs. Van de afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen verdient na een jaar ruim 60 procent minder dan 30 duizend euro. Bij de totale groep afgestudeerden aan het hoger onderwijs, verdient een jaar na afstuderen 48 procent minder dan 30 duizend euro.

### 2.5.6 Aandeel afgestudeerden in het hoger onderwijs met een persoonlijk bruto inkomen lager dan 30 duizend euro



Bron: CBS.

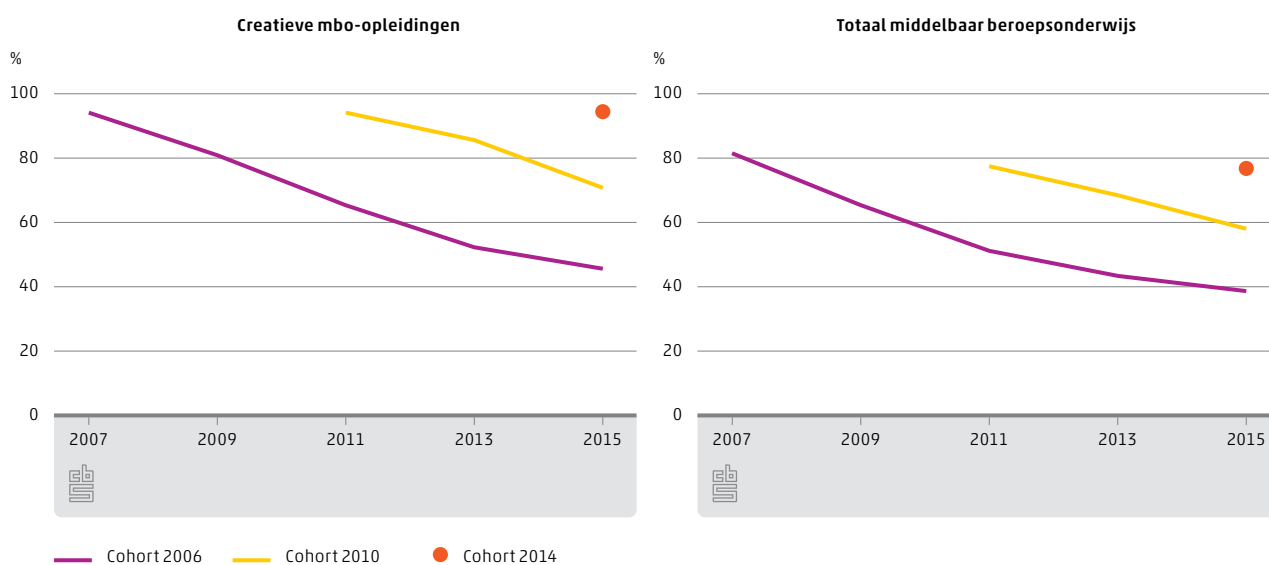
<sup>11)</sup> De grens van 30 duizend euro wordt hier aangehouden omdat dit bij eerdere edities van deze monitor (op eerdere peildata) de inkomensgrens van modaal inkomen was: In 2006 bedroeg het modaal inkomen voor personen 30 duizend euro. In 2015 bedroeg het modaal inkomen voor personen 35,5 duizend euro.

Dit beeld is ook bij de eerdere afstudeercohorten zichtbaar en blijft gedurende de hele waargenomen loopbaan doorwerken. Voor de groep afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen in 2010 geldt bijvoorbeeld dat een jaar na afstuderen 66 procent minder dan 30 duizend euro verdient. Vijf jaar na het afstuderen ligt dit percentage op 38 procent. Voor de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs geldt dat een jaar na het afstuderen 48 procent minder dan 30 duizend euro verdient. Vijf jaar na het afstuderen daalt dit aandeel tot 17 procent.

## Inkomens van mbo-afgestudeerden

Bij het vergelijken van afgestudeerden aan een creatieve mbo-opleiding met de totale groep afgestudeerden aan het mbo, blijkt ook dat creatief afgestudeerden vrijwel gelijk na het afronden van hun opleiding beginnen met een inkomensachterstand ten opzichte van het gemiddelde van de mbo-afgestudeerden. In afstudeercohort 2014 ligt het aandeel dat eind 2015 minder dan 30 duizend euro verdient op 95 procent onder afgestudeerden met een creatieve mbo-opleiding, terwijl dit aandeel op 77 procent ligt bij de totale groep mbo-afgestudeerden. De eerdere mbo-cohorten tonen wel aan dat dit percentage na verloop van tijd daalt. Bij het cohort 2006 zijn de verschillen negen jaar na het behalen van het mbo-diploma kleiner geworden.

### 2.5.7 Aandeel afgestudeerden in het middelbaar beroepsonderwijs met een persoonlijk bruto inkomen lager dan 30 duizend euro



Bron: CBS.

## Uitkeringen

Uit de 'Monitor Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen' uit 2014 bleek dat binnen alle cohorten van afgestudeerden (in de toenmalige monitor betrof dit afstudeercohorten 1994, 1998, 2002, 2006 en 2010) afgestudeerden aan een creatieve opleiding over het algemeen twee tot vier keer zo vaak een uitkering ontvingen als gemiddeld voor hun afstudeercohort. De Wet Werk en Inkomen Kunstenaars (WWIK) vormde hierbij vooral in het eerste jaar na het afstuderen een aanzienlijk aandeel



van het totaal aantal uitkeringen. Zo ontving bijvoorbeeld 8 procent van alle creatief afgestudeerden in 2002 een jaar later een WWIK-uitkering. Voor de overige type uitkeringen (werkloosheid, bijstand en arbeidsongeschiktheid) lag dit percentage steeds rond de 1 procent.

---

## Wet Werk en Inkomen Kunstenaars (WWIK)

**In dit onderzoek wordt gekeken naar verschillende soorten uitkeringen: uitkeringen met betrekking tot werkloosheid (WW), bijstand, arbeidsongeschiktheid (AO) en de WWIK. De WWIK is afgeschaft per 1 januari 2012. De WWIK had als doel kunstenaars met onvoldoende middelen van bestaan te ondersteunen bij het (weer) opbouwen van een renderende, al dan niet gemengde beroepspraktijk. Kunstenaars die voldeden aan de criteria konden binnen een periode van 10 jaar maximaal 4 jaar lang een dergelijke uitkering aanvragen. Vanaf 1 januari 2012 (met een overgangperiode tot 1 juli 2012) zijn kunstenaars die zichzelf niet van voldoende inkomen kunnen voorzien, aangewezen op andere sociale voorzieningen. In de nieuwe peilmomenten (eind 2013 en 2015) is de WWIK dus niet meer terug te zien.**

**Een evaluerend onderzoek in 2010 laat zien dat 94 procent van de kunstenaars die in 2007 de WWIK beëindigden anderhalf jaar later niet in de bijstand zaten.<sup>1)</sup> Bijna driekwart van de kunstenaars die in 2007 en/of 2008 in de WWIK zaten, heeft na beëindiging van de uitkering een renderende gemengde beroepspraktijk. In 62 procent van de gevallen konden rondkomen van werk op het eigen vakgebied.**

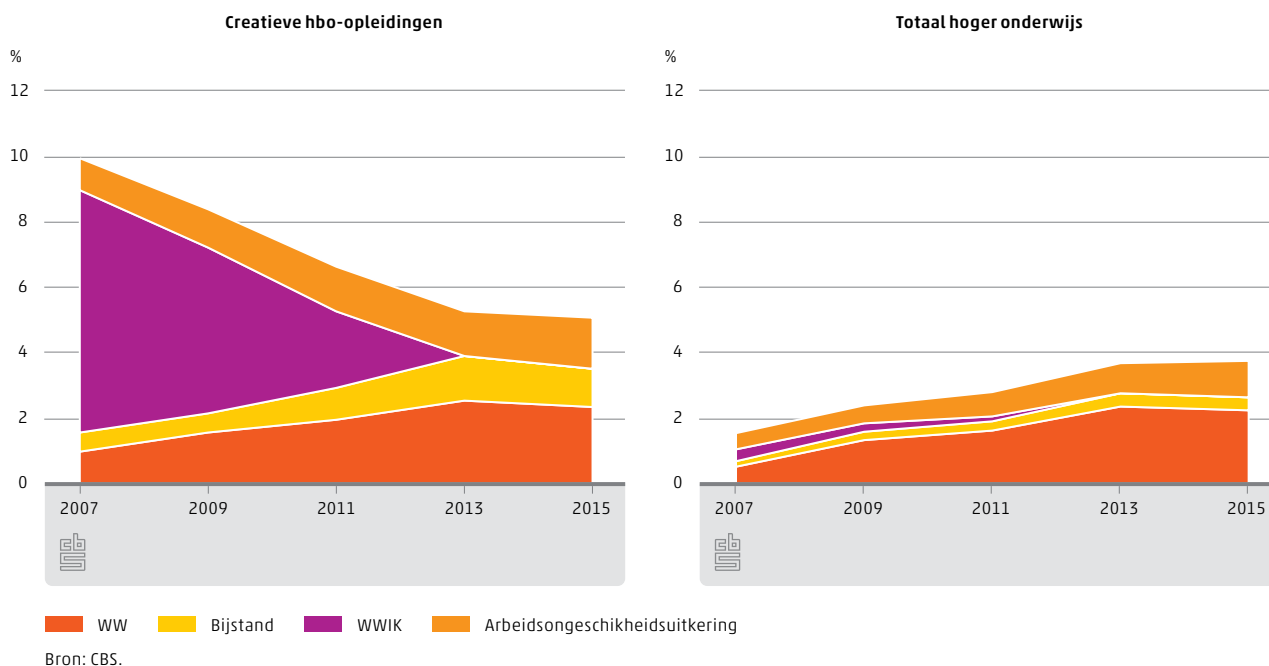
<sup>1)</sup> Ildens, T., de Laat-van Amelsfoort, D., en Quanjel, M., *Evaluatie van de Wet werk en inkomen kunstenaars (Wwik)*. Onderzoeksrapport (Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies, 2010).

---

Voor afstudeercohort 2006 wordt het aandeel uitkeringsontvangers bekeken op verschillende peilmomenten. Op peilmomenten 2007, 2009 en 2011 is het voor afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen nog mogelijk om gebruik te maken van de WWIK, tijdens peilmomenten 2013 en 2015 is dit niet meer mogelijk. Naarmate de tijd na het behalen van het diploma verstrijkt, neemt het aandeel afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen dat een uitkering ontvangt af. Zo ontving in 2007 nog bijna 10 procent van de afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen een uitkering, tegenover iets meer dan 5 procent in 2015. Dit in tegenstelling tot de totale groep afgestudeerden aan het hoger onderwijs: hier stijgt het aandeel personen dat een uitkering ontvangt in de periode 2007-2015 van ruim 1 procent naar bijna 4 procent. Het verschil wordt dus kleiner na de afschaffing van de WWIK.

In 2011 maakte 2 procent van de groep afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen uit 2006 gebruik van een WWIK-uitkering. De afschaffing van de WWIK in 2012 heeft echter niet als gevolg dat het aandeel bijstandsuitkeringen in de periode 2011-2013 onder afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen sterk toenam: op beide peilmomenten was het aandeel afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen met een bijstandsuitkering 1 procent.

## 2.5.8 Aandeel uitkeringsontvangers onder afgestudeerden in het hoger onderwijs, naar type uitkering, cohort 2006



## Inkomens van huishoudens

Naast het inkomen van de afgestudeerde kan er ook gekeken worden naar het inkomen van het hele huishouden waarin de afgestudeerde zich bevindt. Voor de afstudeercohorten is onderzocht hoe de huishoudinkomens 1 tot 21 jaar (peilmomenten 2013 en 2015) na afstuderen eruit zien: zijn de afgestudeerden onderdeel van huishoudens die zich boven of onder de lage inkomensgrens bevinden en zijn er verschillen tussen de groep afgestudeerden met een creatieve opleiding en de referentiegroep?

## Inkomen onder de lage-inkomensgrens

**Om te bepalen of een huishouden een laag inkomen heeft, wordt het besteedbaar inkomen van een huishouden (exclusief gebonden overdrachten zoals huursubsidie/ huurtoeslag) omgerekend tot het gestandaardiseerde inkomen. Vervolgens wordt dit gestandaardiseerde inkomen (met het prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie) herleid naar het prijspeil in 2000. Het resulterende gestandaardiseerde en voor inflatie gecorrigeerde inkomen is laag wanneer het minder is dan 9 250 euro. Deze grens in 2000 komt wat betreft koopkracht ongeveer overeen met de koopkracht van een bijstandsuitkering voor een alleenstaande in 1979.**

**De methode om op deze manier de lage-inkomensgrens te bepalen sluit aan bij ander onderzoek van het CBS.<sup>1)</sup>**

<sup>1)</sup> CBS, Armoede en sociale uitsluiting 2015 (Den Haag 2015).

## 2.5.9 Percentage huishoudens met een laag inkomen, aantal jaar na afstuderen



In het hoger onderwijs zijn de verschillen het grootst: afgestudeerden aan een creatieve hbo-opleiding maken een jaar na afstuderen drie keer zo vaak deel uit van een huishouden met een laag inkomen als de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs. Hoewel de percentages na verloop van tijd lager worden, blijven de verschillen tussen de groep met een creatieve hbo-opleiding en de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs groot.

Ook bij de mbo-opleidingen maken afgestudeerden in een creatieve richting vaker deel uit van een huishouden met een laag inkomen. De verschillen met de totale groep mbo-afgestudeerden zijn hier wel kleiner. Mbo-afgestudeerden maken minder vaak deel uit van een huishouden met een laag inkomen. Het inkomen van alle leden van het huishouden wordt hierin meegerekend. Dit kunnen dus ook ouders van de afgestudeerde zijn, indien de afgestudeerde nog thuis woont. Dit geeft, gezien de lagere leeftijd bij afstuderen, een mogelijke verklaring.

**3.**

**Kunstenaars**

**in Nederland**

## 3.1 Inleiding

Waar hoofdstuk 2 van deze monitor de afgestudeerden aan creatieve opleidingen beschrijft, heeft dit deel van de monitor een andere focus. Niet de gevolgde opleiding is het uitgangspunt, maar het uitgeoefende beroep op de arbeidsmarkt staat centraal: de kunstenaars in Nederland. Een deel van de kunstenaars in deze populatie zal ongetwijfeld ook deel uitmaken van de populatie in hoofdstuk 2 van de monitor (bijvoorbeeld afgestudeerden aan een dansopleiding die als danser actief zijn), maar het hoeft niet. De opleiding van de kunstenaar is geen criterium om in deze populatie tot de kunstenaars gerekend te worden. Opleiding is wel een kenmerk dat wordt meegenomen in de beschrijving van de kunstenaars in Nederland, maar het beroep is niet 'beschermde': er worden geen opleidingsvoorwaarden gesteld om een kunstenaarsberoep (zoals 'acteur' of 'beeldend kunstenaar') te mogen uitoefenen, zoals bij andere beroepen (bijvoorbeeld artsen en leraren) wel gebeurt.

In 2014 (het gemiddelde van de jaren 2013, 2014 en 2015) waren er in totaal 141 duizend kunstenaars in Nederland. De kunstenaarspopulatie bestaat uit personen die op het enquêtemoment van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) tussen de 15 en 65 jaar oud zijn en in Nederland wonen. Iemand wordt getypeerd als kunstenaar op grond van het beroep dat hij of zij uitoefent in de eerste werkkring. Deze informatie is gebaseerd op het antwoord van de respondent op de vragen binnen de EBB.<sup>1)</sup>

Net als in het deel over de afgestudeerden worden in dit hoofdstuk achtergrondkenmerken van de kunstenaarspopulatie omschreven. De diversiteit van de kunstenaarspopulatie wordt omschreven door te kijken naar kenmerken als leeftijdsopbouw, geslacht en herkomst. Deze kenmerken hebben, zeker gelet op de kamerbrief 'Cultuur in Beeld 2016', waarin het belang van een groei in diversiteit bij zowel publiek als makers in het culturele domein genoemd wordt, de aandacht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).<sup>2)</sup> Bij het beschrijven van de kenmerken wordt de kunstenaarspopulatie in dit hoofdstuk afgezet tegen drie verschillende populaties: het totaal aantal werkzame personen, werkzame personen met een vergelijkbaar hoog vaardigheidsniveau en werkzame personen in overige creatieve beroepen. Voorbeelden van overige creatieve beroepen zijn stedenbouwkundigen, journalisten, chef-koks en muzikleraren. Daarnaast zullen ook verschillende beroepsgroepen binnen de kunstenaarspopulatie met elkaar vergeleken worden. Het gaat dan om 'beeldend kunstenaars', 'uitvoerende kunstenaars', 'ontwerpde kunstenaars' en de beroepsgroep 'schrijvers en overige kunstenaarsberoepen'.

Omdat het bronmateriaal zich hier niet toe leent, is er zowel bij de populatie afgestudeerden als de populatie kunstenaars geen informatie over de inkomensbestanddelen beschikbaar. Aangezien dit onderdeel extra inzicht kan bieden, zijn in de monitor in paragraaf 3.4 enkele uitkomsten van andere onderzoeken in het culturele domein opgenomen, die hier dieper op ingaan. In veel gevallen betreft het een deelpopulatie van de kunstenaars, dus uitspraken over de hele groep kunstenaars of afgestudeerden zijn lastig te maken. Ze geven wel een indicatie, in aanvulling op het voor deze monitor uitgevoerde CBS-onderzoek.

<sup>1)</sup> Respondenten geven in de enquête in een vrij tekstveld een omschrijving van het beroep en de belangrijkste werkzaamheden. Dit antwoord wordt vervolgens geautomatiseerd via een typeerprogramma of handmatig tot een beroep gerekend.

<sup>2)</sup> Ministerie van OCW, *Cultuur in beeld 2016*, kamerbrief 14 november 2016.

De laatste paragraaf in dit hoofdstuk betreft een vergelijking van kunstenaars in Nederland met andere Europese landen, op basis van gegevens van Eurostat, het Europese statistische bureau.

---

## **Belangrijk bij het lezen van dit hoofdstuk: Vergelijking in de tijd en trendbreuk**

Naast de vergelijking van de kunstenaars met de totale werkzame beroepsbevolking en andere beroepsgroepen levert deze monitor ook een vergelijking door de tijd. In oudere versies van deze monitor zijn de periodes 2004–2006, 2007–2009 en 2010–2012 in kaart gebracht. De cijfers over de nieuwe periode 2013–2015 kunnen niet zonder meer worden vergeleken met de in eerdere monitoren beschreven perioden. Dit heeft te maken met een herontwerp dat heeft plaatsgevonden in de EBB, de basisenquête waar dit onderzoek op gebaseerd is. De EBB heeft tussen 2012 en 2013 aanpassingen gedaan in de manier van typeren van de beroepen, waardoor de verdeling en indeling van alle (dus ook kunstenaars) beroepen vanaf 2013 is aangepast. Dit zorgt voor een trendbreuk, een verschuiving in aantallen en verhoudingen van de kunstenaarspopulatie die in dit onderzoek gevolgd wordt. Het CBS heeft onderzocht in welke mate de origineel waargenomen ontwikkeling tussen 2012 en 2013 het gevolg is van de aanpassing in de methodologie en in welke mate er sprake is van reële ontwikkelingen. De bevindingen hiervan zijn vervolgens gebruikt om correctiefactoren te ontwikkelen en op de cijfers van 2010–2012 toe te passen om zo een reële ontwikkeling te kunnen beschrijven tussen 2010–2012 en 2013–2015. Hiermee worden de eerdere cijfers aangesloten op de nieuwe waarnemingsmethode. In de bij dit rapport behorende tabellenset zijn voor de perioden 2004–2006 en 2007–2009 de eerder gepubliceerde tabellen opgenomen. Voor de periode 2010–2012 zijn zowel de eerder gepubliceerde als de gecorrigeerde tabellen opgenomen. De tabellen over de periode 2013–2015 gaan uit van de nieuwe EBB-methode. Om een beeld te geven van de omvang van de correctie: de schatting van het totaal aantal kunstenaars in Nederland in 2011 (het gemiddelde van 2010–2012) is met de methodebreukcorrectie verhoogd met 7 duizend van 119 duizend naar 126 duizend. In hoofdstuk 5 van deze monitor is meer informatie opgenomen over het herontwerp en de gehanteerde correctiemethode.

Naast de trendbreuk moet bij een vergelijking door de tijd ook rekening worden gehouden met betrouwbaarheidsmarges over de cijfers. De uitkomsten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op steekproefgegevens. Zoals in ieder steekproefonderzoek hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Het samenvoegen en middelen van gegevens uit drie verschillende EBB-jaargangen vergroot de omvang van het onderzoekbestand en beperkt deze marges. Op deze manier kunnen op meer gedetailleerd niveau uitspraken worden gedaan over kunstenaars in Nederland. De betrouwbaarheidsmarges worden nader toegelicht in hoofdstuk 5.

---

## 3.2 Kunstenaars op de arbeidsmarkt

Zoals eerder genoemd, zijn er 141 duizend kunstenaars in Nederland. Ten opzichte van 2011 is er sprake van een verschil van 12 procent. Het totaal aantal werkzame personen van 15 tot 65 jaar nam in dezelfde periode juist af, met 0,9 procent.<sup>3)</sup>

Alle kunstenaarsberoepen maken deel uit van de beroepen met een hoger vaardigheidsniveau. Het aantal personen dat werkt op een hoger vaardigheidsniveau is met 4 procent gegroeid, van 2,3 miljoen werkzame personen in 2011 naar 2,4 miljoen in 2014.

Er zijn ook beroepen die wel tot de creatieve beroepen worden gerekend, maar geen kunstenaarsberoepen zijn. Te denken valt aan stedenbouwkundigen, journalisten en chef-koks. In deze creatieve beroepen was er nauwelijks sprake van een stijging tussen 2011 en 2014. De overige creatieve beroepen met een hoger vaardigheidsniveau lieten wel een kleine stijging (2,1 procent) zien.

De stijging van het aantal kunstenaars duidt niet per se op een stijging van de werkgelegenheid. Flexibilisering van de arbeidsmarkt en een daling van overheidsuitgaven voor cultuur tonen juist een ander beeld: er zijn minder vaste dienstverbanden, er wordt vaker projectmatig gewerkt en de honoraria die gehanteerd worden, zijn in lang niet alle gevallen kostendekkend.<sup>4)</sup>

### 3.2.1 Kunstenaars en andere groepen werkzame personen, 2011-2014

	2011	2014	ontwikkeling 2014 t.o.v. 2011
	aantal x 1 000		%
Totaal werkzame personen	8 159	8 083	-1
<i>Kunstenaars</i>	126	141	+12
Beeldend kunstenaars	13	14	
Ontwerpde beroepen	62	68	
Uitvoerende beroepen	32	37	
Schrijvers en overige kunstenaarsberoepen	19	22	
<i>Overige creatieve beroepen</i>	225	226	+0
Skill level 1, 2, 3	139	142	
Skill level 4	86	84	
Personen werkzaam op skill level 4	2 340	2 436	+4

Bron: CBS.

## Vaardigheidsniveau

**Het vaardigheidsniveau wordt gedefinieerd aan de hand van de complexiteit en de breedte van het takenpakket van een bepaald beroep. Het hogere vaardigheidsniveau, skill level 4, is het hoogste niveau. Beroepen op dit niveau bevatten over het algemeen het uitvoeren van complexe taken op het gebied van problemen oplossen, besluiten nemen en creativiteit, waarvoor gespecialiseerde theoretische en praktische kennis nodig is. Alle kunstenaarsberoepen behoren tot het hogere vaardigheidsniveau.**

<sup>3)</sup> De hier beschreven ontwikkeling van het totaal aantal werkzame personen sluit aan bij gegevens over arbeidsdeelname op CBS-StatLine.

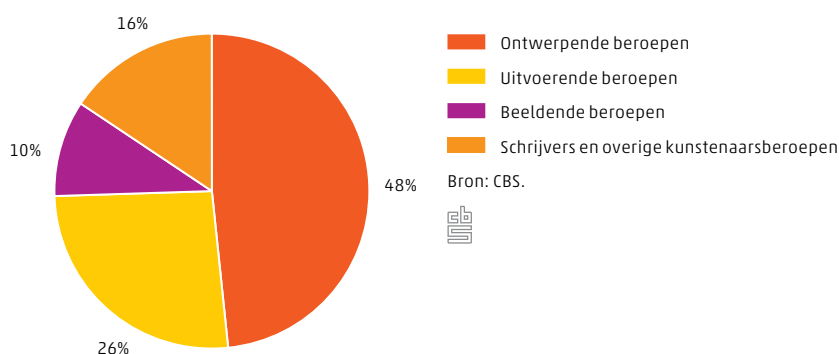
<sup>4)</sup> SER/Raad van cultuur, Verkenning arbeidsmarkt cultuursector (januari 2016).

Het vaardigheidsniveau van het beroep dat iemand uitoefent, staat los van de opleiding die de persoon heeft gevolgd. Zo kan iemand zonder formele opleiding de vaardigheden ontwikkelen om succesvol kunstenaar te worden. Wel is het zo dat personen met een hoger opleidingsniveau vaker een beroep uitoefenen op een hoger vaardigheidsniveau, dan personen met een lager opleidingsniveau. Het in deze monitor gebruikte begrip 'vaardigheidsniveau' wordt in andere CBS-publicaties aangeduid met 'beroepsniveau'.

## Beroepsgroepen: kunstenaars

De beroepen die kunstenaars uitoefenen, zijn in dit rapport onderverdeeld in vier groepen. Binnen de groep 'ontwerpde beroepen' werken onder andere architecten, grafisch ontwerpers en multimedia ontwerpers. Zij vormen in 2014, met 68 duizend personen, tezamen 48 procent van de kunstenaarspopulatie. Musici, zangers, componisten, dansers, regisseurs en acteurs vormen samen 26 procent van de populatie en behoren tot de groep 'uitvoerende beroepen'. Beeldend kunstenaars behoren tot de groep van 'beeldende beroepen'. Dit is in 2014 met 10 procent de kleinste groep. De groep van 'schrijvers en overige kunstenaarsberoepen' omvat alle kunstenaars van wie het beroep niet onder één van de andere groepen valt. Deze groep vertegenwoordigt 16 procent van de populatie. Ten opzichte van 2011 is deze verdeling nauwelijks gewijzigd.

### 3.2.2 Kunstenaars naar beroepsgroep, 2014



**48%** van de kunstenaars heeft een ontwerpberoep





### 3.2.3 Kunstenaars naar beroepsgroep, 2011-2014

	2011	2014	ontwikkeling 2014 t.o.v. 2011
	x 1 000		%
Totaal	126	141	+12
<i>Beeldende beroepen</i>	13	14	+8
Beeldend kunstenaars	13	14	
<i>Ontwerpde beroepen</i>	62	68	+10
Architecten, planologen, landmeetkundigen en ontwerpers	2	1	
Architecten van gebouwen	14	15	
Landschapsarchitecten	3	2	
Product- en kledingontwerpers	14	14	
Grafisch ontwerpers en multimedia-ontwerpers	30	36	
<i>Uitvoerende beroepen</i>	32	37	+16
Musici, zangers en componisten	17	17	
Dansers en choreografen	.	1	
Regisseurs en producenten voor film en theater e.d.	10	14	
Acteurs	5	5	
<i>Schrijvers en overige kunstenaarsberoepen</i>	19	22	+16
Auteurs e.d.	17	19	
Scheppende en uitvoerende kunstenaars, niet elders geassocieerd	2	3	

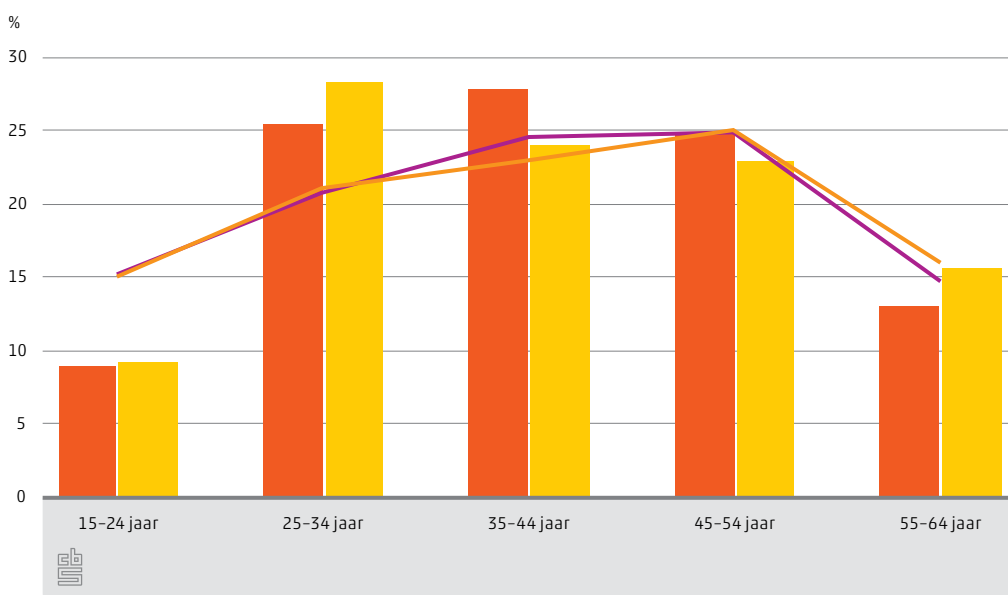
Bron: CBS.

## Leeftijd

Van alle kunstenaars is 60 procent jonger dan 45 jaar. De kunstenaars in Nederland kennen een andere leeftijdsopbouw dan de totale werkzame beroepsbevolking. Er zijn relatief weinig kunstenaars in de leeftijdscategorie tot 25 jaar. Daarentegen zijn kunstenaars van 25 tot en met 34 jaar oververtegenwoordigd. Bij het totaal van alle werkzame personen is de groep 45-54-jarigen het grootst in 2014. Bij de kunstenaars is dat juist de groep 25-34-jarigen. Hoewel het aandeel van de jongste groep het laagst is, is hier wel sinds 2005 een (kleine) stijging te zien.

Bij de kunstenaars tot 35 jaar komen kunstenaars met ontwerpde of uitvoerende beroepen het meeste voor. Denk hierbij bijvoorbeeld aan multimedia- en mode-ontwerpers of muzikanten. De beroepenverdeling onder kunstenaars is anders bij oudere leeftijdscategorieën. Van de kunstenaars tussen de 15 en 25 jaar heeft anderhalf procent (2011: 2 procent) een beeldend beroep. In de groep 55 tot 65 jaar is dit aandeel opgelopen tot 35 procent.

### 3.2.4 Leeftijdsopbouw kunstenaars en totaal werkzame personen, 2011 en 2014



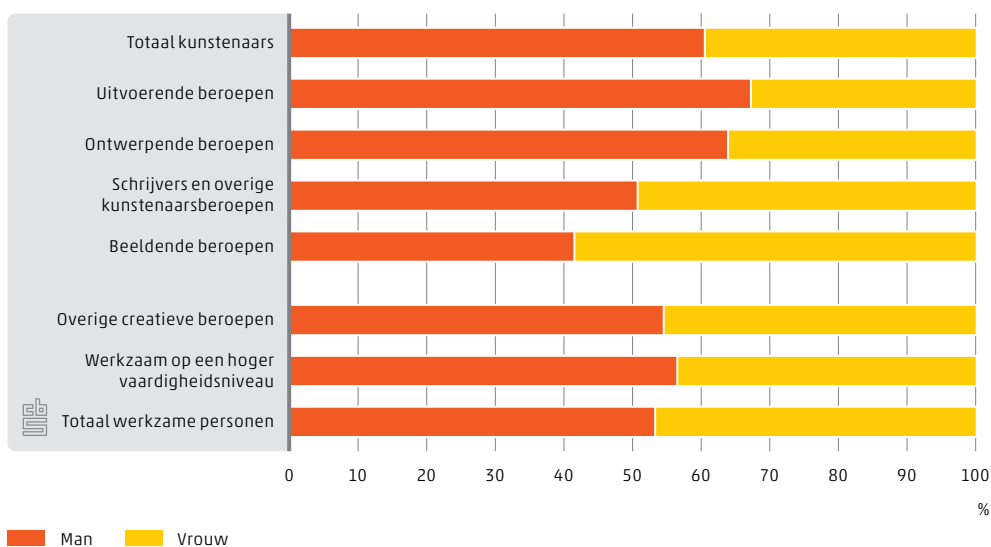
■ Kunstenaars 2011    — Werkzame personen 2011  
■ Kunstenaars 2014    — Werkzame personen 2014

Bron: CBS.

## Mannen en vrouwen

Ruim zes op de tien kunstenaars is man. Dit aandeel ligt hoger dan bij de totale beroepsbevolking, waar 53 procent man is. Ook bij de andere groepen waarmee in deze monitor vergeleken wordt, liggen de percentages mannen lager. Bij de overige creatieve beroepen gaat het om 55 procent, bij de beroepen met een hoger vaardigheidsniveau (waar alle kunstenaarsberoepen deel van uitmaken) om 57 procent.

### 3.2.5 Verdeling man-vrouw bij kunstenaars en andere groepen werkzame personen, 2014



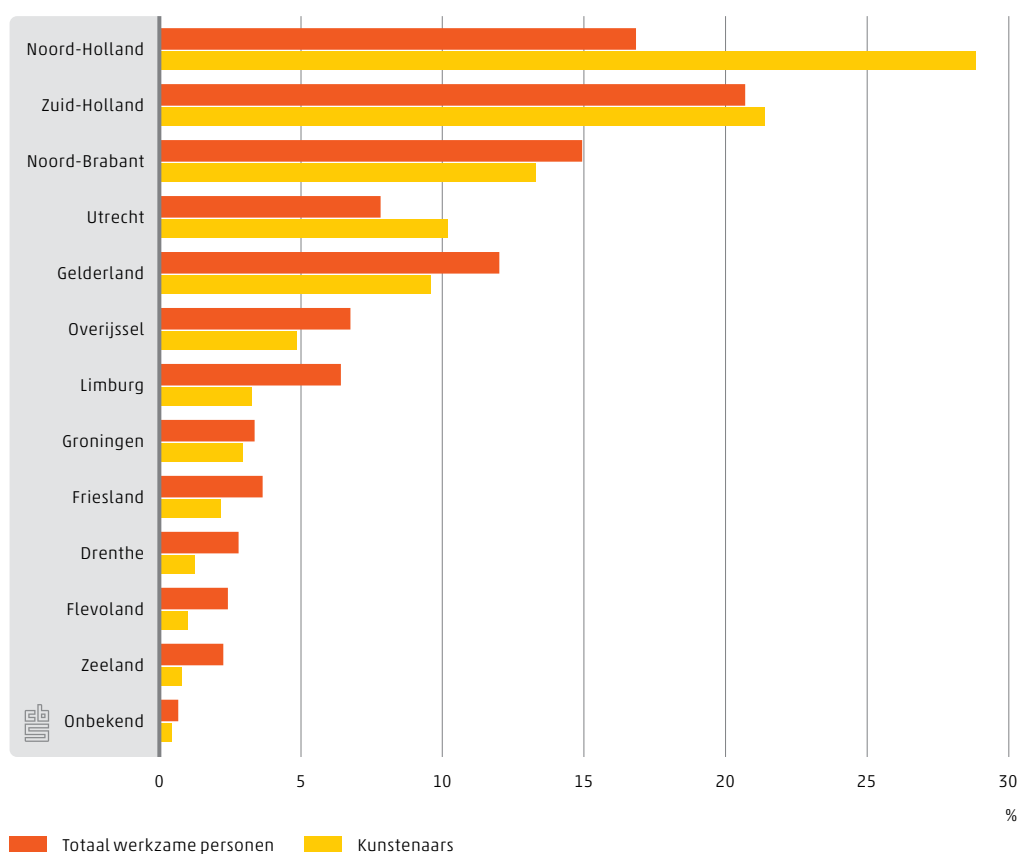
Bron: CBS.

Binnen de kunstenaarsgroepen zijn er ook verschillen aan te merken. Mannen hebben, wat aantal betreft, de overhand bij de uitvoerende en ontwerpende beroepen. Bij de schrijvers houden man en vrouw elkaar in evenwicht. De categorie 'beeldende beroepen' is de enige waarin meer vrouwen dan mannen actief zijn.

## Woonplaats

Bijna 30 procent van alle kunstenaars woont in Noord-Holland. Daarvan woont 70 procent in COROP-gebied Groot-Amsterdam. De kunstenaars zijn duidelijk oververtegenwoordigd in Noord-Holland, want van het totaal aantal werkzame personen woont 17 procent in deze provincie. Onder de personen met een overig creatief beroep is dat 24 procent. Ook in Utrecht en Zuid-Holland wonen relatief veel kunstenaars ten opzichte van het totaal aantal werkzame personen. In Zeeland, Flevoland en Drenthe zijn juist weinig kunstenaars te vinden. Slechts 3 procent van de kunstenaars woont in één van deze provincies tegenover 7 procent van het totaal aantal werkzame personen.

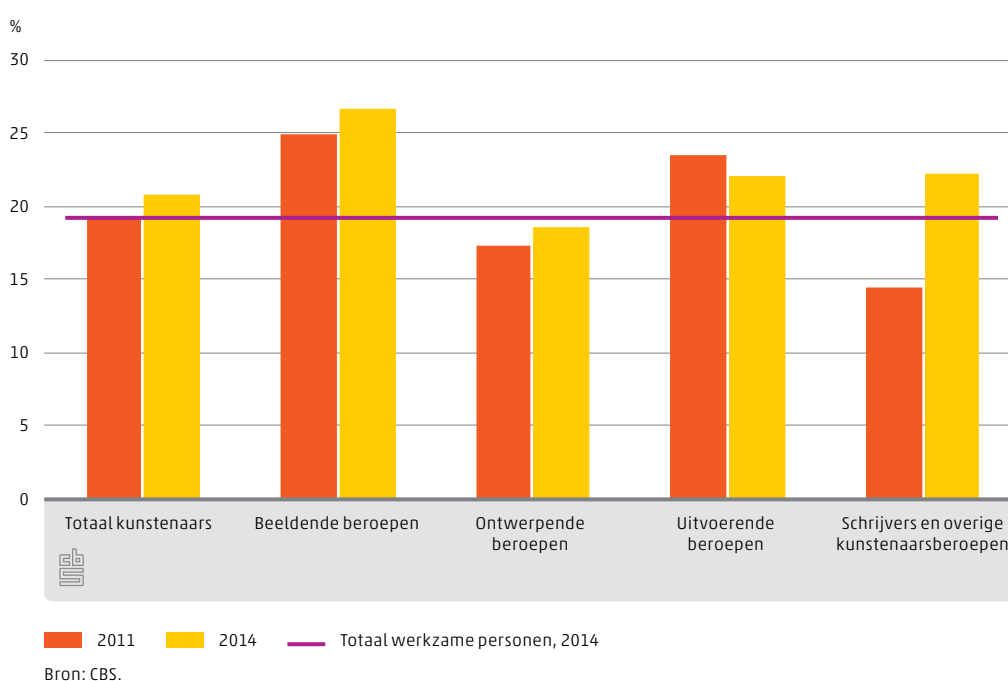
### 3.2.6 Kunstenaars en totaal werkzame personen naar woonprovincie, 2014



## Herkomst

Van de kunstenaars in 2014 heeft 21 procent een migratieachtergrond. Het overgrote deel (75 procent) daarvan heeft een westerse migratieachtergrond. Afgezet tegen de overige populaties is te zien dat er onder kunstenaars naar verhouding veel mensen met een migratieachtergrond actief zijn. Het aandeel mensen met een migratieachtergrond onder het totaal aantal werkzame personen is bijna 19 procent. Vooral het aandeel personen met een westerse migratieachtergrond ligt hoger bij de kunstenaars dan bij het totaal werkzame personen: 14 procent bij de kunstenaars ten opzichte van 9 procent bij het totaal werkzame personen. Bij de niet-westerse migratieachtergrond is het beeld juist andersom: 6 procent van de kunstenaars heeft een niet-westerse migratieachtergrond. Bij het totaal werkzame personen gaat het in 2014 om 9 procent met een niet-westerse achtergrond.

### 3.2.7 Aandeel kunstenaars met een migratieachtergrond, 2011 en 2014



In 2014 zijn er meer kunstenaars met een migratieachtergrond dan in 2011. De toename van het aandeel personen met een migratieachtergrond bij de kunstenaars tussen 2011 en 2014 (van 19 naar 21 procent) is ook terug te zien bij de 'beroepen met een hoger vaardigheidsniveau'. Daar is sprake van een lichte toename van het aantal personen met een migratieachtergrond te zien, van 17 procent in 2011 naar 19 procent in 2014. Bij het totaal werkzame personen ligt het percentage in beide jaren rond de 19 procent. De toename van het aandeel kunstenaars met een migratieachtergrond is vooral te zien bij de groep 'schrijvers en overige kunstenaarsberoepen'. Het aandeel personen met een migratieachtergrond neemt in deze groep toe van 15 procent in 2011 naar 22 procent in 2014.

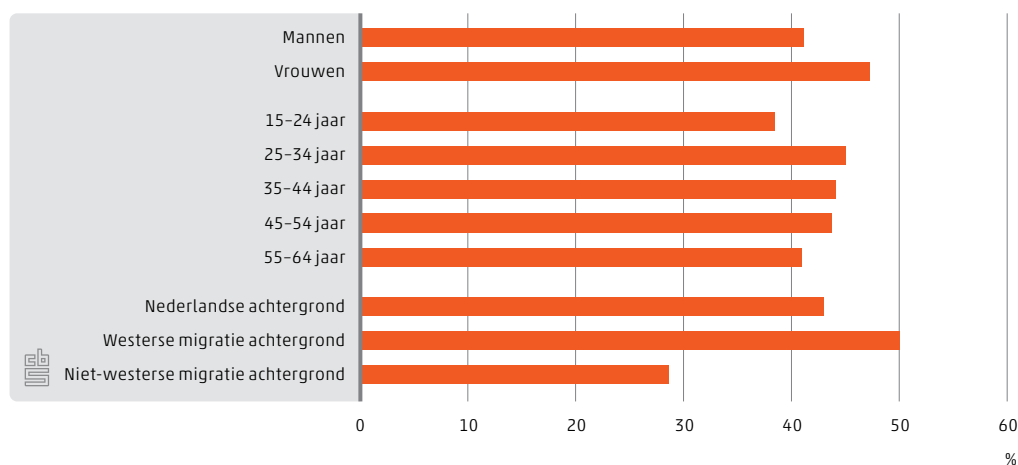
De groep 'schrijvers en overige kunstenaarsberoepen' laat dan wel de sterkste toename van het aantal kunstenaars met een migratieachtergrond zien, maar het grootste aandeel kunstenaars met een migratieachtergrond is te vinden onder de mensen met een beeldend beroep. Ruim een kwart van deze groep heeft een migratieachtergrond.

Binnen deze groep gaat het in 2014 in 87 procent van de gevallen om een westerse migratieachtergrond. In 2011 lag dit percentage nog op 79 procent. De meeste kunstenaars met een niet-westerse migratieachtergrond hebben in 2014 een uitvoerend beroep, ruim 40 procent.

## Opleidingen van kunstenaars

Zoals in hoofdstuk 2 van deze monitor al aan de orde werd gesteld, wordt niet iedereen die een creatieve opleiding heeft gevolgd kunstenaar. Andersom geldt hetzelfde: niet iedereen die kunstenaar van beroep is, heeft hiervoor ook een kunstopleiding gevolgd. Van alle kunstenaars geeft 43 procent aan dat een kunstopleiding de hoogst gevolgde opleiding is. In veel gevallen is het een opleiding op tenminste hbo-niveau.<sup>5)</sup>

### 3.2.8 Aandeel kunstenaars met een gevolgde kunstopleiding naar geslacht, leeftijd en herkomst, 2014



Bron: CBS.

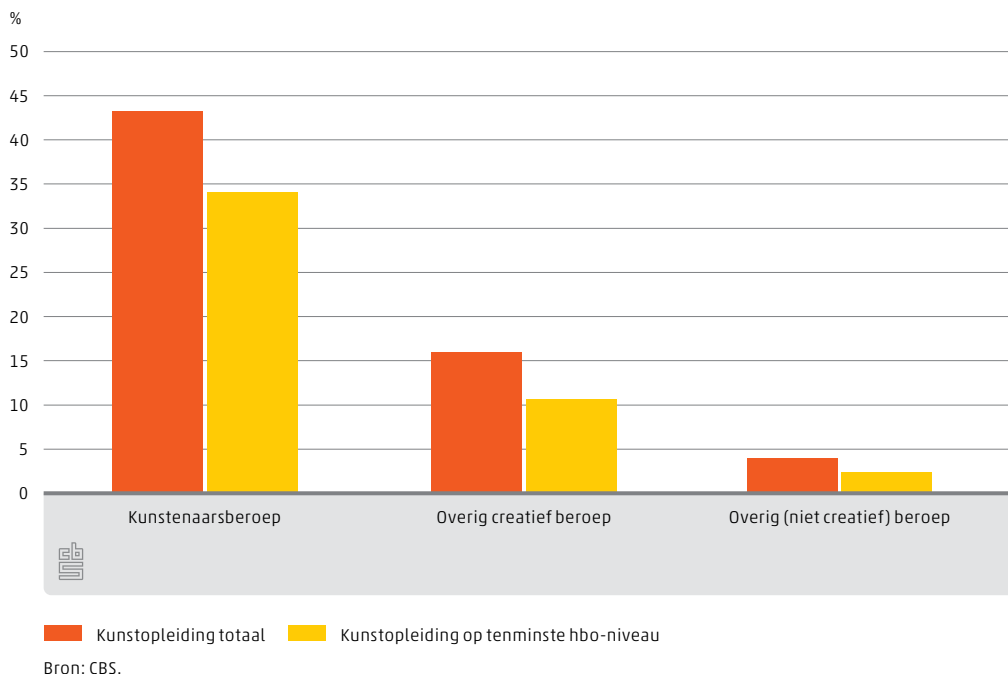
Van alle vrouwelijke kunstenaars heeft 47 procent een kunstopleiding als hoogst gevolgde opleiding. Bij de mannen ligt dit percentage op 41 procent. Bovendien ligt bij de vrouwen het percentage dat die opleiding op minimaal hbo-niveau heeft genoten hoger dan bij de mannen, respectievelijk 83 om 76 procent. Met 50 procent hebben kunstenaars met een westerse migratieachtergrond vaker een kunstopleiding gevolgd dan kunstenaars met een Nederlandse achtergrond (43 procent). Het maakt hierin niet uit of de opleiding in Nederland of in het buitenland is gevolgd. Bij de kunstenaars met een niet-westerse migratieachtergrond ligt het percentage met 29 procent juist lager. Ruim 79 procent van de gevolgde kunstopleidingen door mensen met een migratieachtergrond betreft opleidingen op minimaal hbo-niveau.

Naast de kunstenaars wordt ook gekeken naar personen die werkzaam zijn in overige creatieve beroepen. Van deze groep heeft bijna 16 procent een kunstopleiding als hoogste opleiding. Voor twee derde van deze groep is dat een opleiding op tenminste

<sup>5)</sup> De kunstopleiding in dit hoofdstuk, zoals bepaald in de EBB, is gebaseerd op een ander opleidingsbegrip dan het cohortonderzoek van hoofdstuk 2. Methodologisch is het niet mogelijk om beter bij de afbakening van kunstvakonderwijs en overige creatieve opleidingen uit hoofdstuk 2 aan te sluiten. Om deze reden tellen een aantal ISCED categorieën onafhankelijk van niveau mee als kunstopleiding.

hbo-niveau. Onder de mensen die een ander (niet-creatief) beroep hebben, is het aandeel personen met een kunstopleiding 4 procent. Deze mensen komen voornamelijk in het onderwijs terecht.

### 3.2.9 Aandeel kunstenaars en andere werkzame personen met een afgeronde kunstopleiding (volgens EBB), 2014



Onderzoek naar kunstenaars in Denemarken toont aan dat het wel of niet gevolgd hebben van een kunstopleiding niet zo zeer van invloed is op de hoogte van de beloning, maar wel van belang is voor de 'overlevingsgraad' van de kunstenaars.<sup>6)</sup> De overlevingsgraad is het percentage kunstenaars dat na een x aantal jaar nog actief is als kunstenaar, vanaf het jaar waarin is gestart als kunstenaar. Met name bij 'authors, journalists and other writers', 'composers, musicians and singers' en 'film, stage and related actors and directors' heeft het volgen van een daarbij horende opleiding een positief effect op de overlevingsgraad. Het effect bij de Deense kunstenaars is minder bij de 'sculptors, painters and related artists' en de 'choreographers and dancers'. Daar daalt de overlevingscurve haast net zo hard bij de *creatief professionals* met een opleiding als bij die zonder opleiding. Een dergelijk onderzoek naar kunstenaars zoals in Denemarken is uitgevoerd, is niet uitgevoerd in Nederland. Er kan dus niet worden gesteld dat dit ook in Nederland het geval is.

<sup>6)</sup> T. Bille en S. Jensen, Artistic education matters: Survival in the arts occupations, Journal of Cultural Economics (juni 2016).

## Kunstopleidingen

Als er niet vanuit het kunstenaarsperspectief maar vanuit het opleidingsperspectief in het EBB wordt gekeken, blijkt dat 1 op de 20 werkzame personen een kunstopleiding als hoogst gevolgde opleiding heeft. In 2014 zijn er 407 duizend werkzame personen die ooit een kunstopleiding hebben gevolgd en waarbij dit de hoogste opleiding is. Daarvan hebben er 259 duizend een kunstopleiding op minimaal hbo-niveau. Deze mensen oefenen niet allemaal het beroep uit waarvoor ze zijn opgeleid. In 2014 is 19 procent van de personen die als hoogst gevolgde opleiding een kunstopleiding op minimaal hbo-niveau heeft, kunstenaar van beroep. Daarnaast is nog eens 9 procent actief in een ander creatief beroep. Drie jaar eerder was er eenzelfde beeld. Ook toen waren drie op de tien personen met een kunstopleiding als hoogst gevolgde opleiding actief als kunstenaar of in een ander creatief beroep.

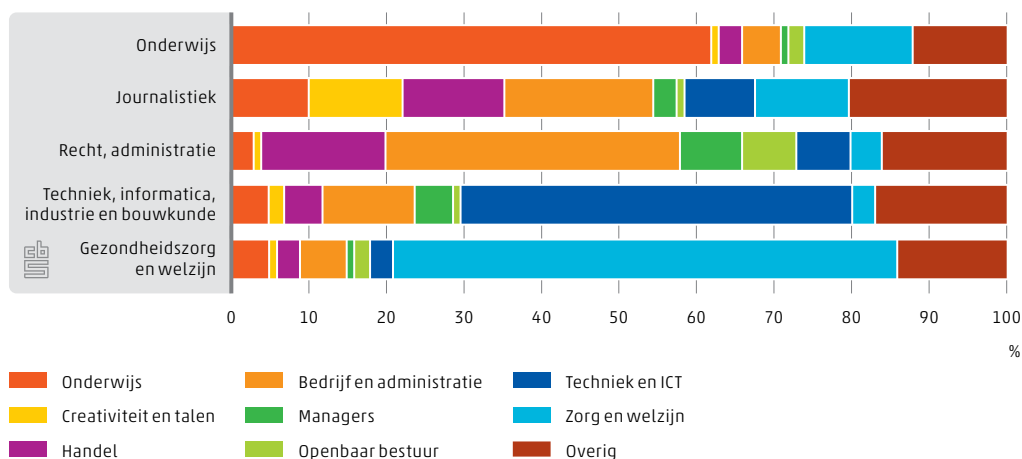
In 2011 was naast de hoogst gevolgde opleiding ook informatie beschikbaar over alle gevolgde opleidingen. Door een aangepaste vraagstelling in de EBB is de informatie vanaf eind 2012 niet meer beschikbaar over alle gevolgde opleidingen. Als een persoon na een voltooide kunstopleiding op hbo-niveau een half jaar een andere opleiding op wo-niveau zou hebben gevolgd, is de kunstopleiding niet meer terug te zien. Dit zorgt voor lagere aantallen, maar niet voor lagere aansluiting op de arbeidsmarkt. In 2011 lag het percentage personen met een kunstopleiding als hoogst gevolgde opleiding (op minimaal hbo-niveau) en met een kunstenaarsberoep op 19 procent en met een overig creatief beroep op 10 procent. Als alle gevolgde opleidingen in ogenschouw worden genomen, dus ook waar de kunstopleiding niet de hoogst gevolgde opleiding was, lagen die percentages op respectievelijk 16 en 7 procent.

Voor veel opleidingen geldt dat een deel van de studenten niet terechtkomt in het beroep dat 'hoort' bij de opleiding. Dit heeft verschillende oorzaken. Zo stapt een deel van de studenten al gedurende de opleiding over naar een ander vakgebied. Daarnaast komen studenten na afronding van hun studie in andere beroepen terecht, bijvoorbeeld door een gebrek aan (passende) werkgelegenheid in het vakgebied waarvoor men is opgeleid. Veel opleidingen in het hoger onderwijs zijn bovendien niet op een specifiek beroep gericht.

Ander CBS-onderzoek geeft ook inzicht in de relatie tussen opleiding en beroepen. Daarin wordt ook duidelijk dat verschillen groot zijn: van de afgestudeerden van 25 tot 35 jaar met een zorgopleiding is 65 procent werkzaam in een zorgberoep, meer dan 60 procent van de personen met een pedagogische opleiding is werkzaam in een pedagogisch beroep. Van de technisch geschoolden is ongeveer de helft werkzaam in een technisch of ICT-beroep. Er zijn ook opleidingen die minder sterk gerelateerd zijn aan een specifieke beroepsklasse. Dat geldt onder meer voor opleidingen in talen, journalistiek en gedrag en maatschappij. Jongvolwassenen met een diploma in dat soort richtingen werken in uiteenlopende beroepen, zoals commerciële en creatieve beroepen.<sup>7)</sup> Figuur 3.2.10 geeft de relatie tussen opleidingen en het daarop volgende werkveld.

<sup>7)</sup> CBS nieuwsbericht: Meer hoogopgeleiden in alle beroepsklassen <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/36/meer-hoogopgeleiden-in-alle-beroepsklassen> (september 2017).

### 3.2.10 Aansluiting onderwijs (opleidingsrichting) en arbeidsmarkt (sector), 2014/2106



## 3.3 Arbeidsmarktpositie van kunstenaars

In het eerste deel van dit hoofdstuk zijn de kenmerken van de kunstenaarspopulatie beschreven. Dit deel richt zich op de arbeidsmarktpositie van kunstenaars. Hoeveel verdienen kunstenaars? Waar zijn ze werkzaam? Hebben ze één of meerdere werkkringen? Is het persoonlijk inkomen van de kunstenaar voldoende of is men afhankelijk van anderen in het huishouden?

### Meerdere werkkringen

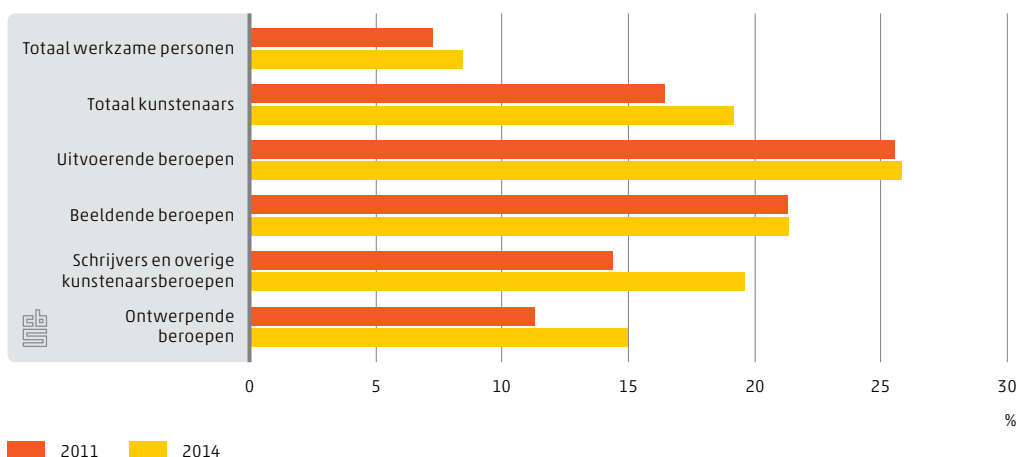
Werkzame personen kunnen meer dan één werkkring hebben, bijvoorbeeld een baan als werknemer en daarnaast activiteiten als zelfstandige of twee banen als werknemer. De eerste werkkring is de werkkring waarin de persoon het meeste aantal uren per week werkzaam is. De tweede werkkring is de werkkring waarin de persoon het meeste aantal uren werkzaam is na de eerste werkkring.<sup>8)</sup>

Bijna één op de vijf kunstenaars heeft meerdere werkkringen (19 procent). Dit is een stijging ten opzichte van 2011, toen dat nog 16 procent was. Bij alle werkzame personen in Nederland ligt dit percentage op 8 procent. Het zijn met name kunstenaars met een uitvoerend beroep die meer dan één werkkring hebben, namelijk 26 procent. Kunstenaars met een ontwerpend beroep hebben in de loop der jaren vaker meer dan één werkkring, maar het aandeel ligt in 2014 met 15 procent lager dan bij de andere beroepsgroepen onder kunstenaars.

<sup>8)</sup> Bij de bepaling van het aantal personen dat meerdere werkkringen heeft, is gebruik gemaakt van informatie die mensen zelf opgeven in de vragenlijst van de EBB. Bij personen die aangeven meerdere banen als zelfstandige te hebben, is het niet mogelijk om onderscheid te maken tussen personen die verschillende banen als zelfstandige hebben en personen die één baan als zelfstandige met meerdere opdrachtgevers hebben.



### 3.3.1 Kunstenaars en totaal werkzame personen met meer dan één werkkring, 2011 en 2014



Bron: CBS.

## Werkzaam als zelfstandige in eerste werkkring

Binnen de eerste werkkring werken kunstenaars in bijna 62 procent van de gevallen als zelfstandige. Dit is beduidend meer dan gemiddeld. Bij het totaal aantal werkzame personen is dat 15 procent. Mensen met een overig creatief beroep werken ook vaker dan gemiddeld als zelfstandige, maar komen met een aandeel tussen de 35 en 40 procent niet in de buurt van het aandeel zelfstandigen onder kunstenaars. Dit beeld is sinds 2011 onveranderd.

Ook bij de vergelijking tussen de kunstenaarsberoepsgroepen is het beeld ten opzichte van 2011 stabiel: het zijn vooral de beeldend kunstenaars die als zelfstandige werken in de eerste werkkring en daar dus de meeste tijd aan besteden. Met meer dan 90 procent is dit nagenoeg de hele beroepsgroep. Voor de uitvoerend kunstenaars is dit bijna 70 procent. Binnen de ontwerpde beroepen werkt de helft van de kunstenaars als zelfstandige.

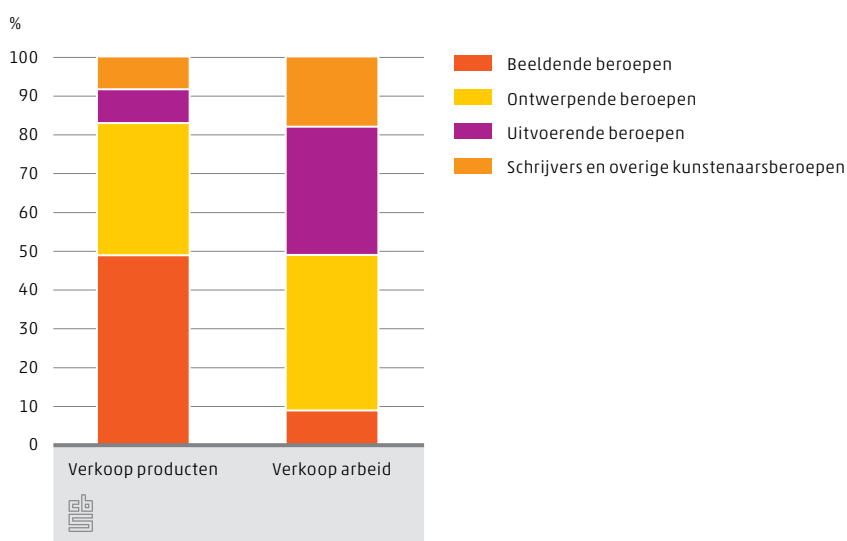
Kunstenaars zijn vaker als zelfstandige actief dan het totaal van alle werkzame personen. Waar bij de totale groep werkzame personen en de andere vergelijkingsgroepen het aandeel als zelfstandige actief in de tweede werkkring juist hoger ligt dan in de eerste werkkring (in een dergelijk geval besteedt iemand de meeste gewerkte uren als werknemer en is daarnaast zelfstandige), is bij de kunstenaars het omgekeerde het geval. Daar ligt het zelfstandigenaandeel in de eerste werkkring hoger dan in de tweede werkkring. Met 53 procent van de kunstenaars als zelfstandige actief in de tweede werkkring ligt dat percentage overigens nog steeds hoger dan het totaal werkzame personen en op een vergelijkbaar niveau als de overige creatieve beroepen.

---

## ZZP'ers in 2014 nader bekeken

Van alle kunstenaars die in de eerste werkkring als zelfstandige werken, werkt vrijwel iedereen, 94 procent, als zzp'er (zelfstandige zonder personeel). Ter vergelijking: onder de totale werkzame personen is dit 72 procent. Binnen de zzp'ers kan onderscheid gemaakt worden tussen zzp'ers die hun eigen arbeid aanbieden en zzp'ers die producten aanbieden. De eerste groep is onder de zelfstandige kunstenaars met 84 procent veruit de grootste.

### 3.3.2 Verkoop van producten en arbeid van zzp'ers met een eigen bedrijf onder kunstenaars, 2014



Bron: CBS.

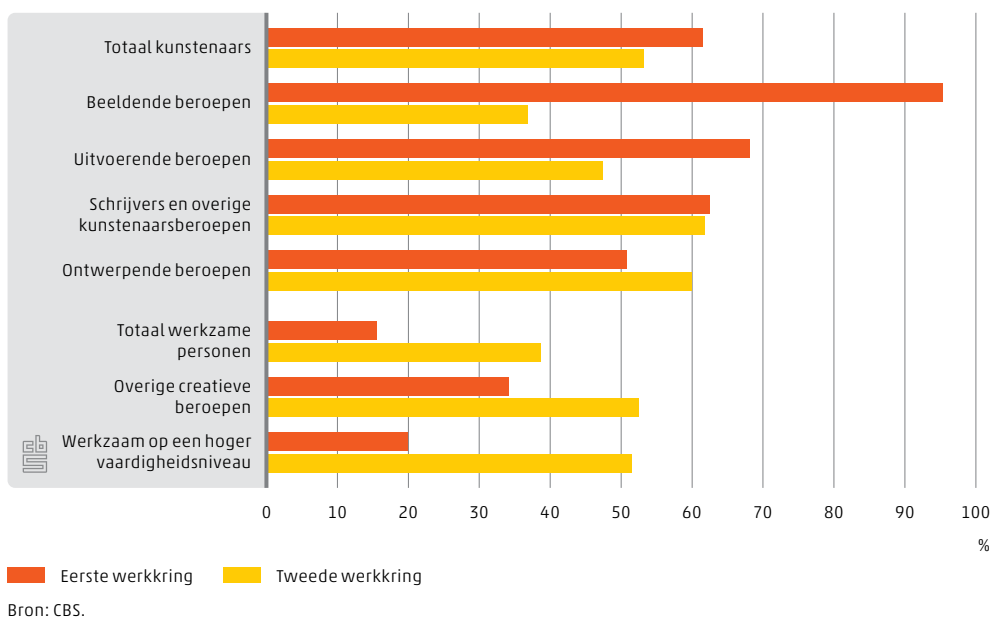
Van alle zzp'ers onder de kunstenaars die producten verkopen, wordt de helft verkocht door zzp'ers die werkzaam zijn als beeldend kunstenaar. De ontwerpde kunstenaars zijn verantwoordelijk voor een derde van de verkochte producten door zzp'ers. Zzp'ers in de overige twee beroepsgroepen richten zich meer op de verkoop van hun eigen arbeid. Dit beeld sluit aan bij de aard van de beroepsgroep. Beeldende en ontwerpde kunstenaars leveren voornamelijk producten, bijvoorbeeld schilderijen of een kledingontwerp. De beroepen binnen de andere twee beroepsgroepen zijn meer gericht op arbeid, bijvoorbeeld dansen of schrijven.

---

Zowel bij de kunstenaars als bij de totale groep werkzame personen, is het percentage zelfstandigen in de tweede werkkring gestegen ten opzichte van 2011. Bij de kunstenaars van 42 naar 53 procent, bij de totale groep werkzame personen van 34 naar 40 procent in 2014.

De verschillen tussen de kunstenaarsberoepen zijn op dit terrein groot. Beeldend kunstenaars werken in de tweede werkkring in 2014 in 36 procent van de gevallen als zelfstandige, de groep 'schrijvers en overige kunstenaarsberoepen' in bijna 62 procent van de gevallen. In beide groepen is het aandeel zelfstandigen in de tweede werkkring vanaf 2011 toegenomen, waarbij vooral de ontwikkeling in de laatste groep opvalt. In deze beroepsgroep werkte in 2011 van alle personen met een tweede werkkring maar 44 procent als zelfstandige.

### 3.3.3 Aandeel zelfstandigen in de eerste en tweede werkkring, 2014



## 35 Uur of meer per week

In de eerste werkkring werkt 52 procent van de kunstenaars 35 uur of meer per week. Dit is nagenoeg gelijk aan het percentage van het totaal aantal werkzame personen (50 procent). De verschillen tussen de beroepsgroepen zijn klein. Beeldend kunstenaars werken iets vaker parttime, ontwerpend kunstenaars wat vaker fulltime. In de tweede werkkring is het aandeel kunstenaars dat 35 uur of meer werkt per week nog slechts 2 procent.

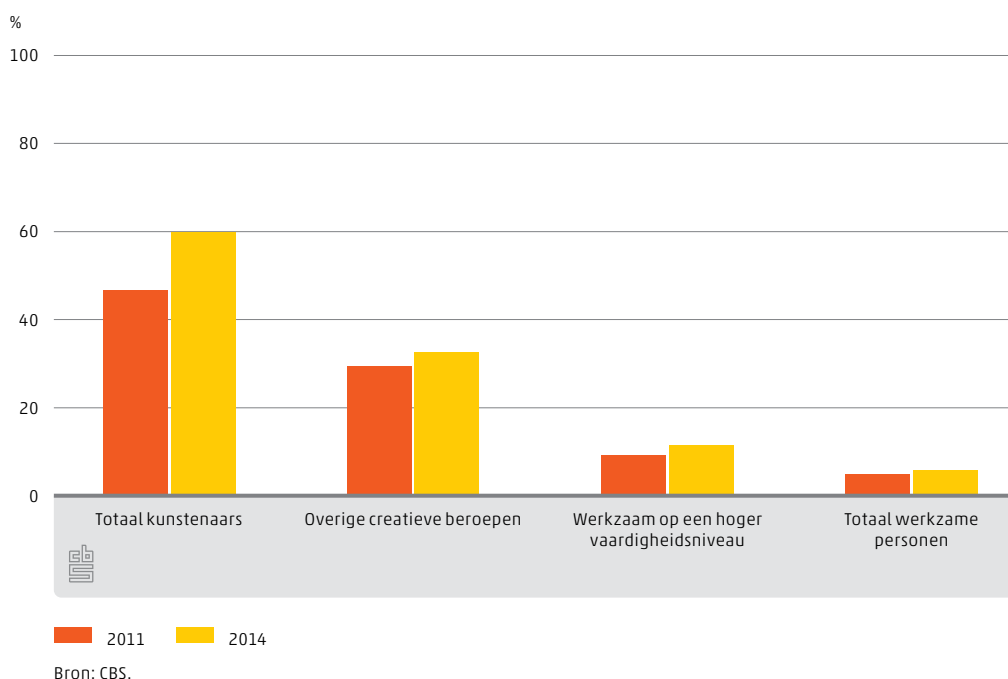
## Creatieve industrie

Kunstenaars zijn in hun eerste werkkring in bijna 60 procent van de gevallen werkzaam in de creatieve industrie.<sup>9)</sup> Dit is flink hoger dan gemiddeld. Van alle werkzame personen is slechts 6 procent werkzaam in de creatieve industrie. Ook bij de overige creatieve beroepen is het aandeel in de creatieve industrie met bijna 40 procent nog behoorlijk. In alle groepen is het aandeel werkzaam in de creatieve industrie gestegen ten opzichte van 2011. Dat niet alle kunstenaars werkzaam zijn in de creatieve industrie kan meerdere redenen hebben. Ze kunnen bijvoorbeeld een creatief beroep beoefenen in een bedrijfstak die niet als creatief gelabeld is, denk aan bijvoorbeeld industrieel ontwerpers in de elektronica-industrie.

Binnen de groep kunstenaars is het aandeel werkzaam in de creatieve industrie het grootst bij de beeldend kunstenaars. Daar is 74 procent (in de eerste werkkring) actief in de creatieve industrie. Bij de andere kunstenaarsgroepen ligt het percentage rond de 60 procent.

<sup>9)</sup> De creatieve industrie is nader toegelicht in een kader in paragraaf 2.5 en wordt ook in de technische toelichting in hoofdstuk 5 behandeld.

### 3.3.4 Aandeel kunstenaars en andere groepen werkzaam in de creatieve industrie, 2011 en 2014



## Persoonlijk inkomen

Iets meer dan de helft van de kunstenaars (52 procent) heeft een persoonlijk bruto jaarinkomen van minder dan 30 duizend euro.<sup>10)</sup> Deze groep is groter dan bij het totaal werkzame personen, waar 39 procent minder dan 30 duizend euro verdient. Bij de overige creatieve beroepen ligt het percentage met 40 procent op een vergelijkbaar niveau. Bij andere beroepen met een hoger vaardigheidsniveau verdient 17 procent minder dan 30 duizend euro.

**52%** van de kunstenaars verdient minder dan 30 000 euro

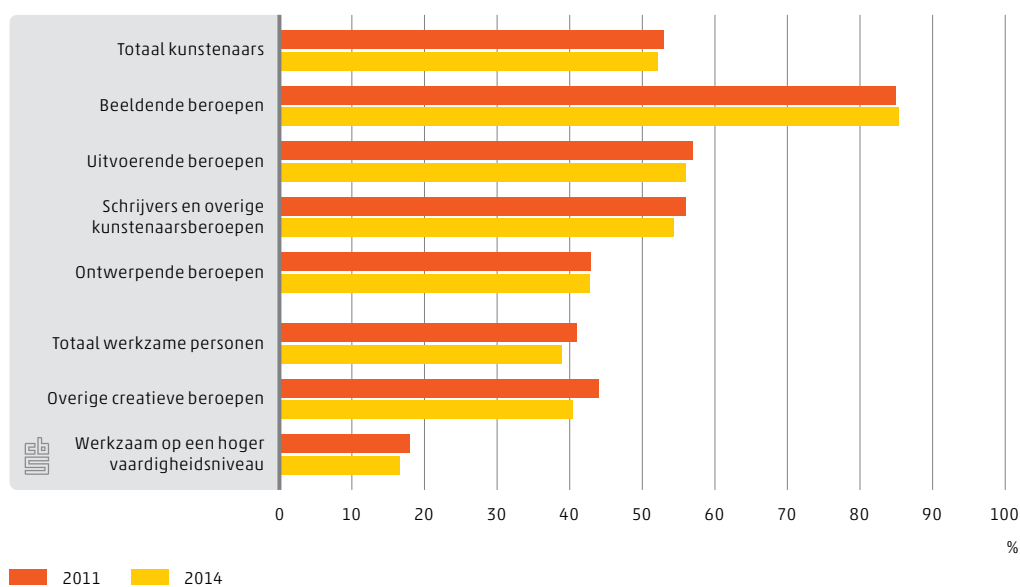


Meer dan de helft van de kunstenaars verdient dus minder dan 30 duizend euro, maar de verschillen tussen de beroepsgroepen zijn groot. Zo is het aandeel onder ontwerpende kunstenaars dat minder dan 30 duizend euro bruto per jaar verdient 40 procent. Onder beeldend kunstenaars is dat aandeel het grootst, zo'n 85 procent.

<sup>10)</sup> Het modaal inkomen in 2014 is 35 duizend euro. In navolging van eerdere jaren, geanalyseerd voor de monitor, wordt de grens van 30 duizend euro (destijds modaal) aangehouden.

Ten opzichte van 2011 zijn de verschuivingen bij de hierboven behandelde persoonlijke inkomens klein.

### 3.3.5 Aandeel kunstenaars en andere groepen met een bruto persoonlijk jaarinkomen van 30 duizend euro of minder, 2011 en 2014



In de bij het CBS beschikbare bestanden is geen informatie over de inkomensbestanddelen beschikbaar. Welk deel van zijn of haar inkomen een kunstenaar verdient met kunstenaarswerk of met een andere tweede baan, is dan ook niet duidelijk. Hiervoor is gekeken naar ander onderzoek, waarop in paragraaf 3.4 wordt ingegaan.

## Verschillende soorten inkomens

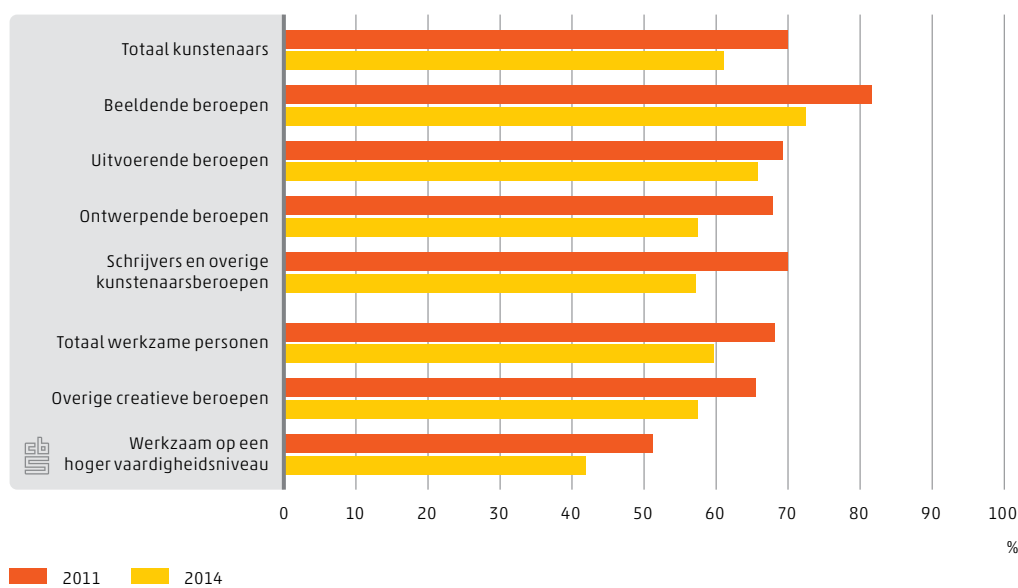
In dit hoofdstuk komt zowel het begrip 'persoonlijk bruto inkomen' als het begrip 'gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen' terug. Met het 'persoonlijk bruto inkomen' wordt de som van het inkomen uit arbeid, een eigen onderneming en de inkomensverzekeringen en sociale voorzieningen van de persoon bedoeld. Het gaat om het bruto inkomen, dus de (sociale) premies en belastingen zijn hier nog niet van afgehaald. Bij het 'gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen' gaat het om het bruto inkomen van alle leden van het huishouden waartoe de persoon behoort, waar wel de betaalde inkomensoverdrachten, premies en belastingen van zijn afgehaald. Daarnaast is dit inkomensbegrip gestandaardiseerd, wat betekent dat er rekening is gehouden met de omvang en samenstelling van het huishouden. Voor de interpretatie van de uitkomsten is het belangrijk te beseffen dat beide inkomensbegrippen naast inkomen uit werk ook inkomen uit onder meer uitkeringen kunnen bevatten en dat het om twee erg verschillende inkomensbegrippen gaat (bruto versus netto, persoonlijk versus huishouden, absoluut versus gestandaardiseerd). Voor kunstenaars geldt dat het inkomen verdiend kan zijn in het kunstenaarsberoep, maar ook met andere activiteiten in een tweede baan.

## Huishoudinkomen

Het persoonlijk inkomen van kunstenaars is een interessante indicator om te onderzoeken. Deze behoort echter ook in het licht van het huishouden van de kunstenaar te worden gezien. Als een partner zorgt voor een huishoudinkomen ruim boven modaal, is het vanuit dat oogpunt voor de kunstenaar minder belangrijk een volledig inkomen met zijn of haar werkzaamheden bij elkaar te verdienen.

Ruim 61 procent van de kunstenaars leeft in een huishouden met een gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen van minder dan 30 duizend euro. Dit ligt veel meer in lijn met het totaal van de werkzame personen dan wanneer alleen naar het persoonlijk bruto inkomen wordt gekeken. Bij de totale werkzame bevolking geldt dit voor bijna 60 procent. Ook bij de andere groepen waarmee vergeleken wordt, zoals de overige creatieve beroepen (57 procent), liggen de verhoudingen dicht bij elkaar dan wanneer alleen naar het persoonlijk inkomen wordt gekeken. De groep met een hoger vaardigheidsniveau heeft met 42 procent nog wel duidelijk minder huishoudens met een gestandaardiseerd besteedbaar inkomen lager dan 30 duizend euro. Bij alle groepen is de groep huishoudens met een inkomen onder de 30 duizend euro grens kleiner geworden ten opzichte van 2011. De verschuiving tussen 2011 en 2014 is groter bij de huishoudinkomens (figuur 3.3.6) dan bij de bruto persoonlijke inkomens (figuur 3.3.5).

### 3.3.6 Aandeel kunstenaars en andere groepen met een gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen van 30 duizend euro of minder, 2011 en 2014



Bron: CBS.

Kijkend naar de vier beroepsgroepen binnen de kunstenaarsberoepen, dan zijn de verschillen op huishoudniveau minder groot dan bij het persoonlijk bruto inkomen. Het algehele beeld is wel hetzelfde. Het zijn, met bijna 73 procent, vooral de beeldend kunstenaars die in een huishouden leven met een gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van minder dan 30 duizend euro. Ontwerpend kunstenaars leven met nog geen 58 procent het minst vaak in zo'n huishouden.

Wat opvalt, is het verschil in ontwikkeling tussen het bruto persoonlijk inkomen en het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen. Het aandeel kunstenaars met een bruto persoonlijk inkomen van minder dan 30 duizend euro is in de periode 2011–2014 nagenoeg gelijk gebleven, terwijl er wel duidelijk minder kunstenaars in een huishouden leven met een gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen van minder dan 30 duizend euro. In 2011 was dit 70 procent en in 2014 is dit gedaald naar 61 procent. Dit kan duiden op een arbeidspositie met meer inkomen voor de partner of andere leden van het huishouden.

## Uitkeringsafhankelijkheid

Hierboven is vastgesteld dat het inkomen uit arbeid van kunstenaars lager is dan gemiddeld. Sommige kunstenaars zijn voor voldoende inkomen dan ook afhankelijk van een uitkering. Als de uitkeringsafhankelijkheid van kunstenaars afgezet wordt tegen de overige beroepsgroepen valt op dat vooral de mensen die een beroep met een vergelijkbaar hoger vaardigheidsniveau uitoefenen minder afhankelijk zijn van een uitkering. Onder kunstenaars is 6 procent afhankelijk van een uitkering tegenover 2 procent van de groep personen met een vergelijkbaar hoger vaardigheidsniveau. Kijkend naar alle werkzame personen, lag het aandeel afhankelijk van een uitkering op 4 procent.

Binnen de kunstenaarspopulatie zijn vooral de beeldend kunstenaars afhankelijk van een uitkering. Voor ruim 11 procent van deze groep vormt een uitkering een bestanddeel van het jaarinkomen. Dit betreft dan in 42 procent van de gevallen een bijstandsuitkering. Kunstenaars met een ontwerpend beroep zijn met 4 procent een stuk minder vaak afhankelijk van een uitkering. Ontwerpde kunstenaars die wel afhankelijk zijn van een uitkering ontvangen in bijna 76 procent van de gevallen een WW-uitkering. In de periode 2010–2012, waarin de WWIK nog beschikbaar was, lagen de percentages van de uitkeringen hoger voor een deel van de kunstenaars, maar kijkend naar het totaal zijn de percentages in 2013–2015 vergelijkbaar met 2010–2012.

### 3.3.7 Uitkeringsafhankelijkheid van totaal werkzame personen en kunstenaars naar beroepsgroep, 2014



Bron: CBS.



## 3.4 Inkomensbestanddelen van deelpopulaties kunstenaars

De gegevens hiervoor laten zien dat kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen relatief vaak met een laag inkomen moeten rondkomen. Het inkomen van het huishouden waarin zij wonen, compenseert dit lage inkomen in veel gevallen wel. Er kon niet worden onderzocht hoe het inkomen is opgebouwd, dus er kan niet



worden gesteld in welke mate kunstenaars of afgestudeerden hun geld verdienen in de kunst. Bij de bepaling van het inkomen worden verdiensten uit het kunstenaarschap en inkomsten uit bijvoorbeeld een tweede baan in een heel andere sector bij elkaar opgeteld. Het verdient nader onderzoek om het effect van flexibilisering van de arbeidsmarkt en de opbouw van de inkomens van kunstenaars en andere beroepen beter in beeld te krijgen.

Om wel enigszins inzicht hierin te verschaffen volgen nu enkele bevindingen uit andere onderzoeken naar deelpopulaties in het culturele domein. Exacte definities in afbakening van kunstenaars of inkomensbepaling hoeven niet overeen te komen met die in de monitor, maar zijn vooral bedoeld ter indicatie. Op basis van verschillende rapporten en studies kan de inkomenspositie van sommige groepen kunstenaars inzichtelijk gemaakt worden. Hieronder volgt informatie over de popmusici, de beeldend kunstenaars, de acteurs en de schrijvers en vertalers.

## Popmusici

In 'Pop, wat levert het op?' werd onderzoek verricht naar de inkomenssituatie van popmusici.<sup>11)</sup> Bijna 22 procent van de popmusici ontving in 2015 een totaal jaarinkomen van rond de 9 duizend euro.<sup>12)</sup> Ruim een derde ontvangt het modale inkomen van 18 duizend euro. Krap een derde verdient rond de 36 duizend euro bruto per jaar en de resterende 14 procent zit aan de bovenkant van de inkomensverdeling. Deze inkomens zijn samengesteld uit verschillende bronnen. Over het algemeen kan gesteld worden dat 59 procent van de inkomsten uit de muziek afkomstig is, 33 procent uit ander werk, 7 procent uit een uitkering of studiebeurs en 2 procent van het inkomen wordt op een andere manier verdiend.

Opbrengsten uit muziek kunnen voortkomen uit verschillende bronnen. Bijna de helft wordt verdiend met optredens. De rest van het inkomen uit muziek komt vooral uit muzieklessen, workshops, auteursrechten en compositieopdrachten. De inkomensverdeling over de inkomsten uit muziek is schever dan die van het totale bruto jaarinkomen. Gemiddeld verdienen de popmusici met hun muziek 17,5 duizend euro, maar ruim de helft verdient minder dan 9 duizend euro. Popmusici hebben vaak andere inkomstenbronnen nodig om rond te komen.

## Beeldend kunstenaars

In het rapport van APE research is het onderzoek naar honoraria van beeldend kunstenaars beschreven.<sup>13)</sup> Het onderzoek is uitgevoerd op basis van een steekproef onder 246 kunstenaars in 2014. Van hen ontvangt 19 procent een honorarium als zij een tentoonstelling hebben bij een museum, een kunstenaarsinitiatief of een presentatie-instelling. Dit is vaak een vast bedrag. De meeste honoraria liggen tussen de 300 en 700 euro per tentoonstelling, maar het gemiddelde bedrag ligt met 1 150 euro wat hoger. Als het een solotentoonstelling betreft, gaat het gemiddelde honorarium verder omhoog naar 1 500 euro. In totaal ontvangt 92 procent van de ondervraagde beeldend kunstenaars een bedrag van 3 500 euro of minder.

<sup>11)</sup> T. Ijdens, S. von der Fuhr, J. de Rooij, Pop, wat levert het op? (Tilburg, 2009).

<sup>12)</sup> Het betreft hier het bruto jaarinkomen.

<sup>13)</sup> APE Research, Kunstenaarshonoraria, rapportnummer 1268, november 2014.

Naast een honorarium verdienen beeldend kunstenaars ook nog een inkomen met onder andere hang- en stagelden, sponsorgelden, subsidiering, verkochte werken door de kunstinstelling of een derde partij, het geven van colleges en lezingen en compensaties voor het niet kunnen verkopen van werken.

## Acteurs

De ACT monitor 2015 geeft een beeld van het werk en de inkomsten van de leden van ACT, de belangenvereniging van acteurs in Nederland.<sup>14)</sup> De helft van de acteurs is alleen als zelfstandige werkzaam, 40 procent alleen in loondienst en 8 procent zowel als zelfstandige als in loondienst. Bijna twee derde van de ondervraagde acteurs doet naast acteerwerk ook ander betaald werk in het vakgebied, vooral lesgeven. Een derde heeft overige betaalde werkzaamheden buiten het vakgebied.

Het modale inkomen van de acteurs bedroeg in 2014 zo'n 36 duizend euro, wat ongeveer overeenkomt met het modale inkomen in Nederland. Gemiddeld bedroeg het aandeel inkomsten uit acteerwerk 60 procent. 16 Procent van het jaarinkomen werd behaald uit ander werk binnen het vakgebied. Overig werk buiten het vakgebied zorgde voor 11 procent van het inkomen en uitkeringen voor gemiddeld 10 procent.

De ondervraagde acteurs, allen aangesloten bij ACT, zijn tamelijk positief gestemd over de ontwikkeling van hun inkomsten uit acteerwerk in de laatste vier jaar en met name de jongere leden verwachten dat die de komende twee jaar zullen toenemen.

## Schrijvers en vertalers

Het gemiddelde inkomen van de totale groep schrijvers en vertalers is 27 duizend euro, blijkt uit het 'Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers' van APE Research.<sup>15)</sup> Van de mensen die zowel schrijven als vertalen is het gemiddelde inkomen met 23 duizend euro lager. De inkomensverdeling van de schrijvers is het meest scheef. Een kwart verdient minder dan 5 duizend euro, maar er is ook een groep van 13 procent die meer dan 55 duizend euro bruto per jaar verdient. De inkomensverdeling van de vertalers en van de mensen die zowel schrijven als vertalen is gelijkmatiger verdeeld.

De inkomensverdeling van de inkomsten uit schrijf- en vertaalwerk plus hieraan gerelateerde werkzaamheden is niet voor elke groep gelijk verdeeld. Bijna 48 procent van de schrijvers verdient minder dan 5 duizend euro bruto per jaar met deze vorm van inkomsten. Vertalers verdienen hiermee aanzienlijk meer. Binnen deze groep verdient de helft 20 duizend euro of minder. De mensen die zowel schrijven als vertalen vallen hier tussenin. De helft van de mensen verdient 10 duizend euro of minder.

Het bruto jaarinkomen van schrijvers en vertalers wordt ontvangen uit zowel schrijf- en vertaalwerk als overige bronnen zoals uitkeringen en overige arbeid. Onder inkomsten uit schrijf- en vertaalwerk vallen onder andere royalty's, honoraria, beurzen, leenrechten, lezingen en commerciële opdrachten. Van de schrijvers ontvangt 55 procent een inkomen uit schrijf- en vertaalwerk plus hieraan gerelateerde werkzaamheden. Bij de vertalers ligt dit aandeel op 79 procent en bij de mensen die zowel schrijven als vertalen op 51 procent.

<sup>14)</sup> H. Vinken, T. Ildens, H. Marien, ACT Monitor 2015.

<sup>15)</sup> APE Research; kwantitatief onderzoek naar de inkomsten van schrijvers en vertalers over belastingjaren 2013 en 2014, rapportnummer 1621 (2016).

## 3.5 Nederlandse kunstenaars in Europees perspectief

Als er een vergelijking wordt gemaakt met andere Europese landen (gebruikmakend van de database van Eurostat, het Europese statistische bureau) valt een aantal zaken op. Het aandeel auteurs en kunstenaars als onderdeel van alle werkzame personen is in Nederland vrij groot. Van de 28 EU-landen staat Nederland met 1,4 procent op de vierde plaats. Alleen Luxemburg en enkele Scandinavische landen hebben naar verhouding meer auteurs en kunstenaars.

Overigens wordt in de database van Eurostat gewerkt met de ISCO-definitie van auteurs en kunstenaars, zoals die ook in StatLine van het CBS wordt toegepast. Deze wijkt op bepaalde aspecten af van de kunstenaarsdefinitie zoals deze in de kunstenaarsmonitor wordt gebruikt. Een vergelijking tussen landen is op deze wijze echter wel mogelijk.

In figuur 3.5.1 is voor 2015 voor verschillende populaties de positie van Nederland in het Europese spectrum opgenomen. Daaruit blijkt dat de Nederlandse kunstenaarspopulatie vanuit Europees oogpunt relatief veel jongeren kent en dat gemiddeld iets minder kunstenaars hoger onderwijs hebben gevolgd.

Ook komt het grote aandeel auteurs en kunstenaars dat als zelfstandige actief is naar voren. Op Malta na heeft Nederland relatief gezien de meeste kunstenaars die als zelfstandige werkzaam zijn. Dat de kunstenaarswerkkring vaak gecombineerd wordt met een tweede baan komt ook uit deze Europese vergelijking naar voren: Nederland zit op het Europese gemiddelde wat betreft kunstenaars met een vaste baan, maar scoort het laagst in Europa als het aankomt op fulltime kunstenaars en kunstenaars met één baan. Nederland als geheel kent ook het hoogste aandeel deeltijdwerkers.

### 3.5.1 Auteurs en kunstenaars (ISCO 021) vergeleken met EU-28-landen, 2015

	#1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
% auteurs en kunstenaars als deel van actieve bevolking	2,0	1,4	1,4	1,4	1,2	1,2	1,2	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3	:	
	LU	SE	FI	NL	DK	UK	EE	DE	SI	CZ	BE	LV	AT	IE	FR	LT	HU	CY	HR	BG	EL	ES	IT	PL	MT	PT	SK	RO	EU
% auteurs en kunstenaars van 15–29 jaar	29	23	22	21	21	21	20	19	19	19	18	17	17	16	15	15	13	13	12	11	11	:	:	:	:	:	:	:	:
	LV	EE	BG	DK	CY	NL	PL	EL	IE	SE	UK	BE	EU	ES	FI	CZ	HR	HU	DE	FR	AT	IT	SI	LT	LU	MT	PT	RO	SK
% auteurs en kunstenaars met hogere opleiding	96	87	83	81	81	80	80	80	78	77	76	76	75	74	73	72	71	70	70	68	67	67	64	64	61	58	57	55	54
	LU	LT	PL	ES	UK	BE	HU	SK	RO	IE	BG	CY	DK	AT	LV	EU	HR	DE	NL	FR	CZ	EE	SI	FI	SE	MT	PT	IT	EL
% auteurs en kunstenaars werknemers met vaste baan	100	98	97	95	93	92 <sup>1)</sup>	91	91	90	89	89	89	82	82	82	82	81	81	79	78	77	77	73	72	68	68	64	60	55
	LT	RO	EE	LV	BG	MT	SK	UK	CZ	IE	LU	HU	DK	DE	IT	CY	EL	FI	BE	AT	EU	NL	SI	ES	PL	SE	HR	PT	FR
% auteurs en kunstenaars werkz. als zelfstandige	67	64	62	60	55	55	54	49	48	46	42	41	39	38	37	34	34	32	32	31	29	28	28	26	22	20	15	:	:
	MT	NL	UK	IT	DE	IE	CZ	CY	EU	AT	SI	SE	FI	PT	ES	LV	SK	BG	FR	PL	BE	DK	HU	EL	EE	HR	LU	LT	RO
% auteurs en kunstenaars full-time werknemers	91	91	90	88	88	87	85	85	81	81	81	79	77	75	75	74	73	72	71	70	69	69	69	69	67	67	66	62	44
	SI	SK	RO	CZ	HU	LT	BG	LU	ES	LV	PL	HR	FI	EL	PT	DK	BE	IT	MT	EU	EE	IE	SE	UK	DE	FR	CY	AT	NL
% auteurs en kunstenaars werknemers met 1 baan	100	98	98	98	95	95	95	95	94	94	94	94	94	92	92	91	91	91	90	89	87	87	84	84	84	83	82	81	80
	RO	BG	CZ	EL	IE	LU	SI	SK	ES	HR	IT	CY	HU	BE	UK	DE	LT	PT	EU	FI	DK	AT	MT	PL	SE	FR	LV	EE	NL

<sup>1)</sup> 2014.

Bron: Eurostat.

**4.**

**Afgestudeerden en  
kunstenaars**

**vergeleken**

## 4.1 Inleiding

De vorige twee hoofdstukken van de monitor gingen in op de resultaten van de twee onderzochte populaties. Enerzijds de afgestudeerden aan creatieve opleidingen en anderzijds de kunstenaarspopulatie. In dit hoofdstuk worden enkele kenmerken, zoals geslacht, herkomst en woonplaats van beide populaties naast elkaar gelegd. Hier worden, tenzij anders vermeld, de meest recente cohorten (die van 2014) en de meest recente onderzoeksperiode voor de kunstenaars (2013–2015) als uitgangspunt genomen. Kenmerken van eerdere jaren zijn terug te vinden in de tabellenset. Na de persoonskenmerken wordt ingegaan op de positie op de arbeidsmarkt en de inkomens van beide onderzochte groepen.

## 4.2 Overeenkomsten en verschillen in kenmerken

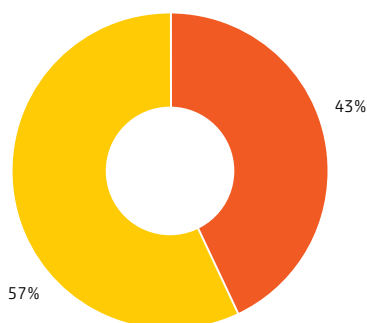
### Mannen en vrouwen

Als de cohorten met afgestudeerden aan creatieve opleidingen worden afgezet tegen de kunstenaarspopulatie in Nederland valt het verschil in verdeling tussen mannen en vrouwen direct op. In figuur 4.2.1 is de verhouding bij de creatieve hbo- en mbo-cohorten gegeven, maar alle eerdere cohorten kennen een vergelijkbaar beeld met meer vrouwelijke studenten die afstuderen dan mannen. Als er vervolgens gekeken wordt naar de verhouding in het beroepenveld zijn er juist meer mannen die als kunstenaar actief zijn dan vrouwen. In 2014 (het gemiddelde van de jaren 2013–2015) was 61 procent van de kunstenaars man.

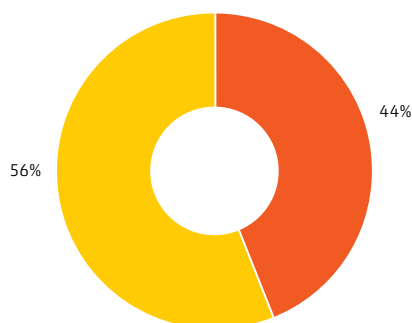
Uit het onderzoek naar kunstenaars blijkt ook dat meer mannen als kunstenaar actief zijn, zonder dat zij een kunstopleiding (als hoogste opleiding) hebben gevolgd.

#### 4.2.1 Mannen en vrouwen onder cohorten 2014 en kunstenaars

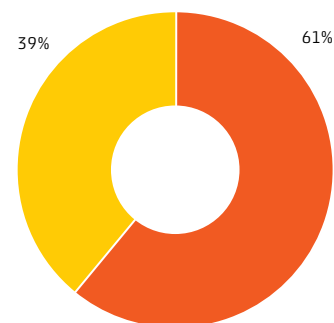
Afgestudeerden creatieve hbo-opleidingen



Afgestudeerden creatieve mbo-opleidingen



Kunstenaars in Nederland (2013–2015)



man vrouw

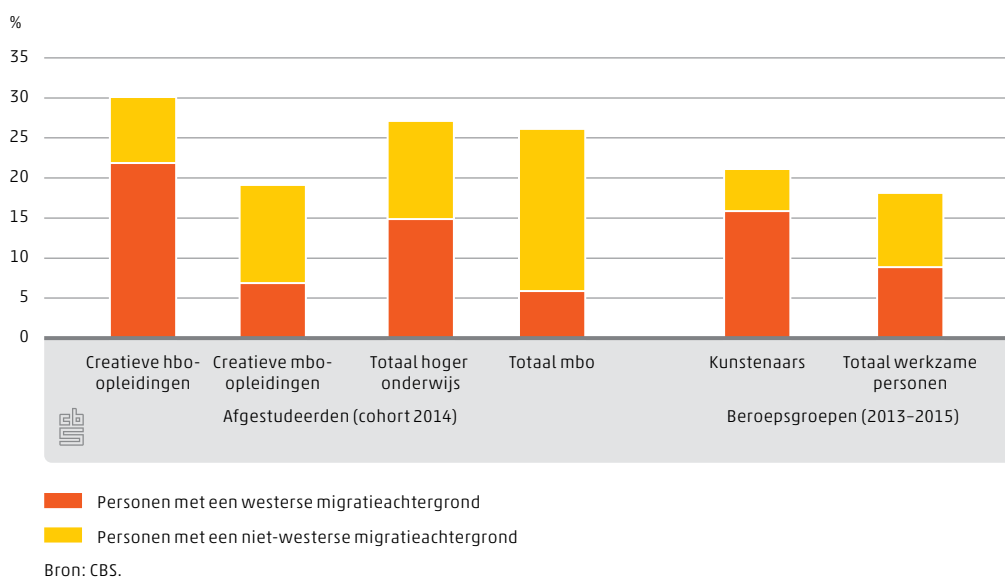
Bron: CBS.



## Buitenlandse aantrekkingskracht

Het kunstvakonderwijs in Nederland kent een grote aantrekkingskracht van buitenlands talent. Het aandeel afgestudeerden met een buitenlandse nationaliteit ligt bij creatieve hbo-opleidingen bijna twee keer zo hoog als bij het totaal hoger onderwijs. Bij het kunstvakonderwijs heeft een kwart van de afgestudeerden een buitenlandse nationaliteit. Het aandeel personen met een migratieachtergrond ligt hoger dan bij andere opleidingen. Met name zijn het afgestudeerden met een westerse migratieachtergrond die oververtegenwoordigd zijn. Het beroepenveld voor deze afgestudeerden reikt ook verder dan de Nederlandse grenzen, maar ook als er gekeken wordt naar de beroepsgroep kunstenaars in Nederland valt een hoger aandeel personen met een migratieachtergrond op. Bij de kunstenaars is het aandeel van de personen met een westerse achtergrond als deel van alle kunstenaars met een migratieachtergrond nog groter dan bij de hbo-afgestudeerden aan een creatieve opleiding. De creatieve opleidingen in het mbo hebben minder internationale betekenis en het aandeel personen met een niet-Nederlandse nationaliteit en/of migratieachtergrond is dan ook relatief laag.

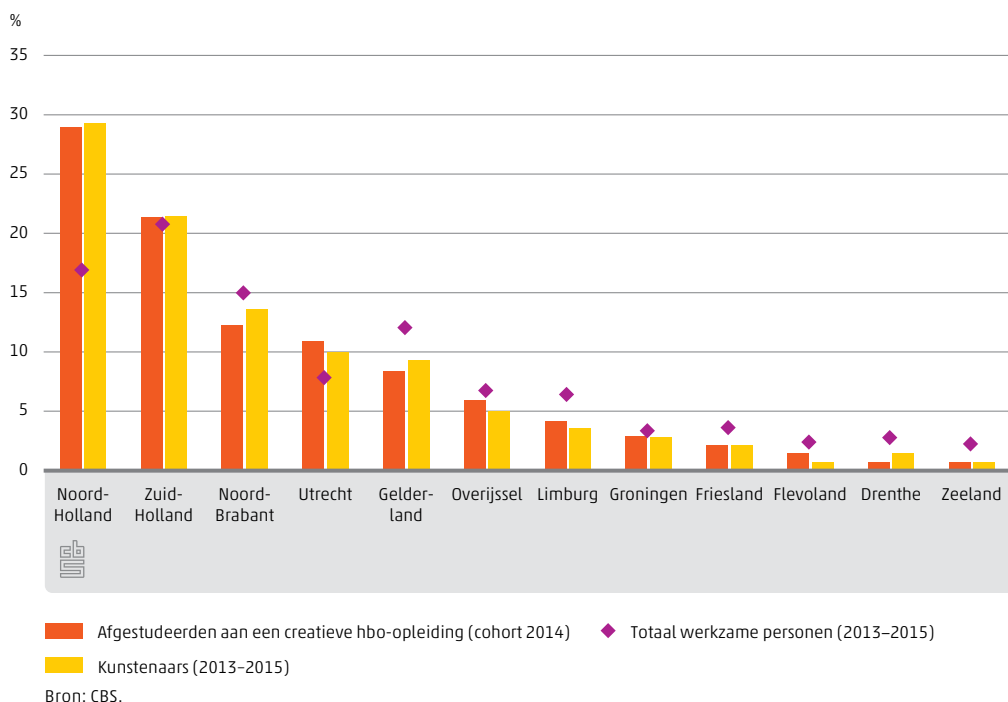
### 4.2.2 Aandeel migratieachtergrond in verschillende populaties



## Woonplaats

In het deel over de kunstenaars kwam al naar voren dat kunstenaars relatief vaak in Noord-Holland wonen. Als er gekeken wordt naar waar de afstudeerders aan een creatieve opleiding in 2014 woonachtig zijn, is het beeld vergelijkbaar. Beide groepen zijn ondervertegenwoordigd in negen van de twaalf provincies en juist met name woonachtig in Noord-Holland, Utrecht en in mindere mate Zuid-Holland. Daarbij valt op dat in Utrecht het percentage van de afgestudeerden hoger ligt dan het percentage kunstenaars in die provincie (13,6 om 12,3 procent).

### 4.2.3 Verdeling kunstenaars en afgestudeerden creatieve opleidingen per provincie, 2014

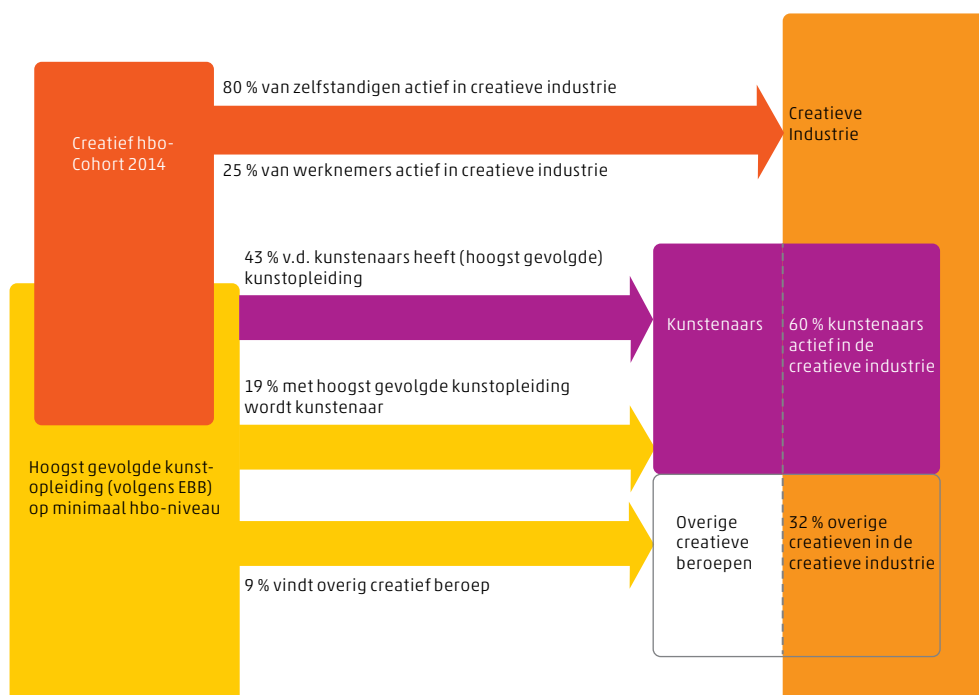


## Opleidingen en creatieve industrie

Bij beide populaties is er gekeken naar de sector waarin kunstenaars of afgestudeerden actief zijn. In het onderzoek naar kunstenaars in Nederland wordt tevens gevraagd naar de hoogst genoten opleiding die iemand heeft gevolgd. In figuur 4.2.4 zijn de resultaten hiervan schematisch bij elkaar gezet.

Van de personen die een kunstopleiding als hoogst gevolgde opleiding op minimaal hbo-niveau hebben, is 19 procent actief als kunstenaar in 2014 en 9 procent in een ander creatief beroep. Bij deze percentages is het goed te realiseren dat het hierbij niet uit maakt hoe lang geleden de opleiding is gevolgd en of een respondent in een eerdere periode wel of niet als kunstenaar actief was. Er wordt alleen gevraagd naar de activiteiten op het moment van enquêteren. De percentages zijn vergelijkbaar met drie jaar eerder. Van de kunstenaars geeft 43 procent aan een kunstopleiding als hoogst gevolgde opleiding te hebben gehad. Door ander gebruik van definities en bepalingen van opleidingen is niet vast te stellen in welke mate dit opleidingen uit het cohortendeel betreft.

#### 4.2.4 Overzicht relaties hbo-cohort 2014, kunstenaars, kunstopleidingen en creatieve industrie, 2014



Bron: CBS.



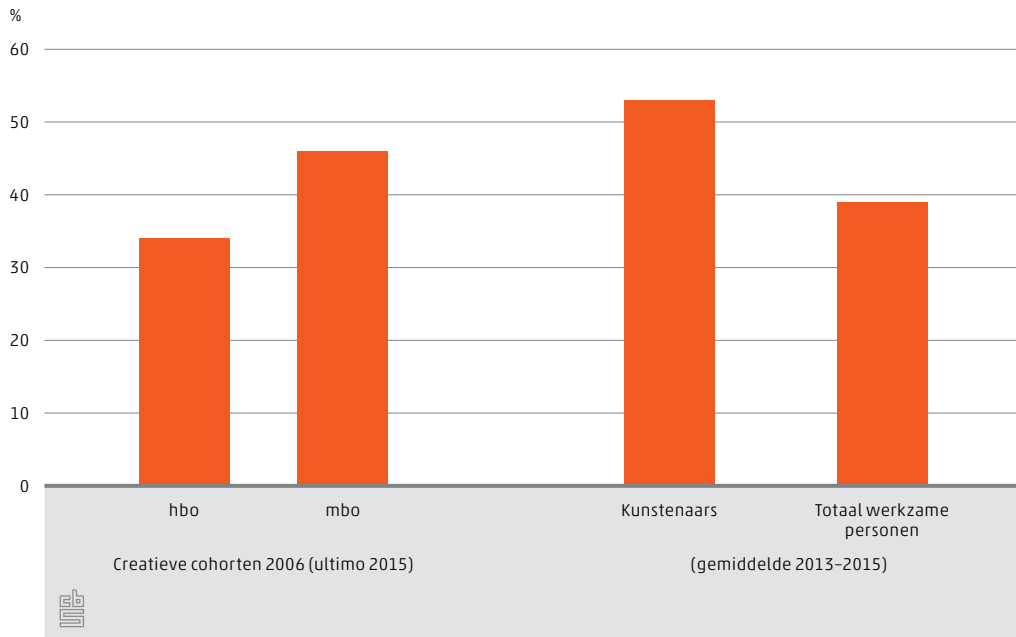
Van de cohorten is een jaar na afronden van de studie 80 procent van de afgestudeerden aan een creatieve hbo-opleiding die als zelfstandige werken, actief in de creatieve industrie. Van diezelfde groep is een kwart in de creatieve industrie actief als hij of zij werknemer is. Over het exacte beroep dat iemand beoefent is vanuit de cohorten insteek geen informatie. Die is er juist wel bij de EBB-kunstenaars(beroepen)benadering: 60 procent van de kunstenaars is in 2014 werkzaam in de creatieve industrie.

### Inkomens

Het inkomen is een belangrijke variabele als het gaat om de bepaling van de arbeidsmarktpositie. Voor beide populaties is onderzocht in welke inkomensgroepen afgestudeerden en kunstenaars vallen. Bij de afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen blijkt gedurende de carrière iets meer dan 30 procent nog steeds rond te moeten komen van een bruto persoonlijk inkomen van minder dan 30 duizend euro. Bij de referentiegroep – afgestudeerden aan alle hoger onderwijsopleidingen – ligt dit percentage veel lager, rond de 16 procent in 2015. Als echter een vergelijking wordt gemaakt met alle werkzame personen in Nederland is het beeld voor de creatief hbo-afgestudeerde minder somber. Van alle werkzame personen ontving 39 procent minder dan 30 duizend euro (gemiddelde van 2013–2015). Kunstenaars op hun beurt scoren wat dit betreft wel weer slechter: meer dan de helft moet het doen met een persoonlijk bruto inkomen van minder dan 30 duizend euro.



#### 4.2.5 Percentage met bruto persoonlijk inkomen minder dan 30 duizend euro



Bron: CBS.

### Huishoudinkomen

Waar de kunstenaars wat betreft persoonlijk bruto inkomen beduidend onderdoen voor de totale groep werkzame personen, zijn de verschillen duidelijk kleiner als naar het hele huishouden wordt gekeken.

Als het gestandaardiseerd netto huishoudinkomen wordt geanalyseerd, blijkt dat zowel de totale kunstenaarspopulatie als de totale groep werkzame personen in 61 procent van de gevallen minder dan 30 duizend euro te besteden heeft. De partner of andere medebewoners in het huishouden compenseren het eventuele lage inkomen van de kunstenaar. De kunstenaars, die allemaal behoren tot de beroepen met een hoger vaardigheidsniveau, moeten gemiddeld wel zien rond te komen met minder inkomen, dan personen met andere beroepen met een hoger vaardigheidsniveau. Bij de totale groep personen met een beroep met een hoger vaardigheidsniveau verdient bijna zes op de tien meer dan 30 duizend euro (gestandaardiseerd netto huishoudinkomen). Een analyse naar het huishoudinkomen bij de afgestudeerden laat zien dat de afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen ook vaker in een huishouden wonen dat een laag inkomen heeft dan het totaal van de afgestudeerden in het hoger onderwijs. Uit een vergelijking van de mbo-cohorten blijkt dat de verschillen tussen wel of geen creatieve opleiding en het percentage huishoudens met een laag inkomen kleiner zijn dan bij het hbo, en dat bovendien de mbo-afgestudeerden minder vaak in een huishouden met een laag inkomen wonen.

## Uitkeringen

Hierboven is vastgesteld dat het inkomen uit arbeid van kunstenaars lager is dan gemiddeld. Sommige kunstenaars zijn voor voldoende inkomen dan ook afhankelijk van een uitkering. Als de uitkeringsafhankelijkheid van andere beroepsgroepen worden afgezet tegen die van de kunstenaars valt op dat vooral de mensen die een beroep met een hoger vaardigheidsniveau uitoefenen minder afhankelijk zijn van een uitkering. Bijna 2,5 procent van deze groep heeft een uitkering tegenover ruim 4 procent van het totaal aantal werkzame personen en 6 procent van de kunstenaars. Dit is opvallend, omdat kunstenaarsberoepen ook tot de beroepen met een hoger vaardigheidsniveau gerekend worden.

Binnen de kunstenaarspopulatie zijn vooral de beeldend kunstenaars afhankelijk van een uitkering. Voor ruim 11 procent van deze groep vormt een uitkering een bestanddeel van het jaarinkomen. Dit betreft dan in 42 procent van de gevallen een bijstandsuitkering. Kunstenaars met een ontwerpend of uitvoerend beroep zijn met 4 tot 5 procent een stuk minder vaak afhankelijk van een uitkering. Ontwerpende kunstenaars die wel afhankelijk zijn van een uitkering ontvangen in bijna 76 procent van de gevallen een WW-uitkering. Onder uitvoerend kunstenaars die een uitkering ontvangen, is 48 procent afhankelijk van een WW-uitkering en 41 procent van een AO-uitkering.

Bij de afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen is net als bij de kunstenaars sprake van een hoger aandeel uitkeringsontvangers dan bij de totale groep afgestudeerden in het hoger onderwijs uit dezelfde periode. Afschaffing van de WWIK in 2012 zorgde voor afstudeercohort 2006 niet voor een grote toename in het aandeel bijstandsuitkeringen. Het totale aandeel uitkeringsontvangers uit afstudeercohort 2006 daalde tussen 2013 en 2015 tot net boven de 5 procent voor de afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen. Bij de vergelijkingsgroep met afgestudeerden in het hoger onderwijs uit hetzelfde jaar lag dat percentage op bijna 4 procent.

**5.**

**Beschrijving van**

**het onderzoek**

## 5.1 Inleiding

De monitor beschrijft kunstenaars vanuit twee invalshoeken. Het eerste onderdeel gaat uit van cohorten afgestudeerden en is gebaseerd op onderwijsregistraties. Het tweede deel gaat uit van personen die werkzaam zijn als kunstenaar en is gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Beide onderdelen hebben een eigen onderzoekspopulatie, onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden. In dit hoofdstuk worden beide onderdelen van het onderzoek afzonderlijk beschreven.

In het huidige onderzoek is zoveel mogelijk aangesloten op de afbakening, methode en definities uit het onderzoek 'Monitor Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen' uit 2014. Dit was niet in alle gevallen mogelijk. Zo zijn er verschuivingen geweest in benamingen en inhoud van creatieve opleidingen in het cohortdeel, wordt er minder informatie over de opleiding in het EBB-deel uitgevraagd en heeft er in de EBB een methodebreuk plaatsgevonden die vergelijkingen over de tijd bemoeilijkt. Deze onderdelen en hoe hier mee om wordt gegaan of voor gecorrigeerd is, worden in de volgende paragrafen uitgebreider beschreven.

## 5.2 Onderzoekopzet afgestudeerden aan kunstvak- en overige creatieve opleidingen

Het eerste deel van het onderzoek volgt zes hbo-cohorten en drie mbo-cohorten door de tijd. Hierbij gaat het om hbo-cohorten uit de jaren 1994, 1998, 2002, 2006, 2010 en 2014 en drie mbo-cohorten uit 2006, 2010 en 2014. In figuur 1.2.1 in hoofdstuk 1 is weergegeven op welke peilmomenten de cohorten zijn beschreven. Alle resultaten zijn afzonderlijk berekend voor personen die zijn afgestudeerd aan een creatieve hbo- of mbo-opleiding en personen die zijn afgestudeerd aan overige opleidingen, zodat deze beide groepen met elkaar vergeleken kunnen worden.

### Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie bestaat uit alle personen die in 1994, 1998, 2002, 2006, 2010 of 2014 een doctoraal, bachelor of master diploma hebben behaald aan het hbo of wo of in 2006, 2010 of 2014 een mbo-diploma hebben behaald. Net als in de Monitor 'Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen' uit 2014 zijn alle afgestudeerden meegenomen in dit onderzoek, niet alleen personen die op het peilmoment in het Basis Register Personen (BRP) waren geregistreerd. Op deze manier is het mogelijk om personen afkomstig uit of vertrokken naar het buitenland in het onderzoek te betrekken.

## Bronnen

Als basis voor dit deel van het onderzoek is het Stelsel van Sociaal-Statistische Bestanden (SSB) gebruikt. Alle genoemde cohorten van afgestudeerden aan het hoger onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs zijn uit het SSB afgeleid.

Voor alle personen uit de cohorten is per persoon uit het SSB informatie over de woonregio, arbeidsmarktpositie, soort uitkering, sector waarin men werkzaam is en het inkomen vastgesteld op de peilmomenten ultimo 2003, 2007, 2009, 2011, 2013 en 2015. Voor peilmomenten 2007, 2009, 2011 en 2013 is daarnaast ook het vermogen vastgesteld. Het vermogen voor 2015 was ten tijde van het onderzoek nog niet beschikbaar. Het SSB bevat voorlopige en definitieve gegevens. Bij definitieve gegevens zijn registers en enquêtes onderling op elkaar afgestemd en consistent gemaakt. De doelpopulatie van het SSB bestaat uit alle personen die in Nederland wonen en personen die niet in Nederland wonen, maar in Nederland werken of een uitkering dan wel pensioen vanuit Nederland ontvangen.

De informatie over de afgestudeerden is afkomstig van het Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs (CRIHO) en de onderwijsnummerbestanden van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Informatie over de woonplaats en woonregio is afkomstig van de Nederlandse gemeenten. Informatie over de arbeidsmarktpositie en de bedrijfstak wordt samengesteld op basis van informatie uit gegevens over banen van werknemers en zelfstandigen afkomstig van de Belastingdienst en uitkeringsgegevens afkomstig van het UWV en de Nederlandse gemeenten. De inkomens- en vermogensgegevens zijn ontleend aan de administratie van de Belastingdienst. De registratie van afgestudeerde mbo'ers is bij het CBS beschikbaar vanaf examenjaar 2005. Dit betekent dat binnen dit onderzoek drie cohorten afgestudeerden aan mbo-opleidingen konden worden gevolgd, namelijk 2006, 2010 en 2014.

## Afbakening van de creatieve hbo-opleidingen

In het cohortonderzoek worden afgestudeerden, zowel voor het hbo/wo als voor mbo, ingedeeld in personen die een diploma hebben behaald aan een creatieve opleiding en personen met overige diploma's. De afbakening van de creatieve hbo-opleidingen is net als in de 'Monitor Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen' uit 2014 en het rapport 'Kunstenaars in breder perspectief 2011' gebaseerd op de kunstopleidingen die door de commissie Dijkgraaf betrokken zijn in het rapport *Onderscheiden, verbinden, vernieuwen* (2010).

De commissie Dijkgraaf heeft gebruik gemaakt van de zogeheten CROHO-classificatie. Deze CROHO-codes voor de onderwijscohorten zijn beschikbaar in het SSB. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat de indeling van de commissie Dijkgraaf op basis van CROHO-codes uit schooljaar 2010/'11 op de historische afstudeercohorten 1994, 1998, 2002, 2006, en 2010 is gelegd. Voor het 2014-cohort zijn enkele CROHO-codes toegevoegd. Inhoudelijk heeft dit geen gevolgen. Het gaat om dezelfde soort opleidingen. Het overzicht in bijlage 1 geeft aan welke opleidingen zijn geselecteerd in het kader van dit onderzoek.

De populatie hbo-/wo-opleidingen betreft alle opleidingen in het hoger onderwijs. In de praktijk blijken de creatieve hogere opleidingen allemaal op hbo-niveau te zijn. De referentiegroep bestaat wel uit afgestudeerden van alle hogere opleidingen, dus van zowel het hbo als het wo.

De indeling van de creatieve opleidingen in de cohorten betreft de hbo-opleidingen die tot het kunstvakonderwijs worden gerekend en waarvoor een selectie criterium geldt. Daarnaast bevat de indeling twee takken van opleidingen die wat verder van de kunsten afliggen: 'creatieve opleidingen techniek' en 'creatieve opleidingen economie'. Voor deze opleidingen geldt geen selectie criterium.

De creatieve hbo-opleidingen zijn opgedeeld in de opleidingsrichtingen 'beeldende kunst en vormgeving', 'dans', 'muziek', 'theater', 'bouwkunst', 'creatieve opleidingen techniek' (deze opleidingsrichting komt voor vanaf het cohort 1998 afgestudeerden) en 'creatieve opleidingen economie' (deze opleidingsrichting komt voor vanaf het cohort 2006). Diploma's voor alle overige CROHO-codes (waaronder dus ook wo-opleidingen) worden gerekend tot de niet-creatieve ho-opleidingen.

## Afbakening van de creatieve mbo-opleidingen

Voor de indeling van de cohorten van afgestudeerden van mbo-opleidingen is gebruik gemaakt van de indeling zoals die wordt gebruikt door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) in het onderzoek uit 2010 naar de creatieve mbo-opleidingen. Dezelfde clustering van creatieve mbo-opleidingen is gehanteerd, met enige aanvullingen. De selectie is gemaakt op basis van de mbo-opleidingen volgens het Centraal Register Beroepsopleidingen (CREBO). De opleidingen in bijlage 2 worden in het kader van dit onderzoek tot de creatieve mbo-opleidingen gerekend.

## Indeling van bedrijfstakken

In het cohort-onderzoek wordt aangegeven in welke mate afgestudeerden in de creatieve industrie werkzaam zijn. De bedrijfstakken die hiertoe gerekend worden zijn gebaseerd op het CBS speerpuntproject 'Creatieve Industrie' uit 2010. De bedrijfstakken van werknemers en zelfstandigen worden ingedeeld in zeven categorieën:

- Kunsten en cultureel erfgoed
- Media en entertainment industrie
- Creatieve zakelijke dienstverlening
- Creatieve detailhandel
- Kennisintensieve diensten
- Overige creatieve industrie
- Overige economische activiteiten

De eerste zes vormen samen de creatieve industrie. In bijlage 6 staat welke SBI-codes tot de creatieve industrie gerekend worden.

## Afronding

De resultaten in dit deel van het onderzoek zijn gebaseerd op registraties. Op de resultaten zijn geen betrouwbaarheidsmarges van toepassing. Wel kunnen in registraties administratieve fouten voorkomen. De aantallen in de tabellen zijn daarom afgerond op tientallen. Aantallen gebaseerd op inkomens- en vermogenscategorieën worden afgerond op honderdtallen.

## Verschillen met StatLine

Op StatLine, de online database van het CBS, worden ook aantallen afgestudeerden per jaar gepubliceerd. De onderzoekspopulatie in dit onderzoek verschilt met die van StatLine: in dit onderzoek gaat het om alle personen die een diploma halen in het cohortjaar, ongeacht of ze daarna wel of niet doorstuderen. De StatLine-publicatie levert alleen informatie over personen die in het betreffende jaar een diploma halen en niet meer verder studeren.

## 5.3 Onderzoekopzet kunstenaars

In het tweede onderdeel van het onderzoek is de arbeidsmarkt-, inkomens- en vermogenspositie bepaald voor personen die volgens de Enquête Beroepsbevolking (EBB) werkzaam zijn als kunstenaar voor minimaal 1 uur per week. Ook zijn persoonskenmerken en opleidingsachtergrond vastgesteld. Deze gegevens voor kunstenaars worden afgezet tegen de personen die werkzaam zijn in overige creatieve beroepen en tegen de groep werkzame personen als geheel. Het onderzoek is een vervolg op eerdere CBS-onderzoeken naar kunstenaars (perioden 2004–2006, 2007–2009, 2010–2012). Ten opzichte van de vorige onderzoeken is dit onderzoek uitgebreid met de periode 2013–2015.

Door een herontwerp van de EBB in het vierde kwartaal van 2012 is een vergelijking tussen 2013–2015 en eerdere perioden alleen mogelijk als er gecorrigeerd wordt voor de trendbreuk die door het herontwerp is ontstaan. Voor dit onderzoek zijn voor de populaties kunstenaars en overige creatieve beroepen voor de periode 2010–2012 gecorrigeerde cijfers berekend. Door deze nieuwe berekening is het mogelijk de cijfers van 2013–2015 te vergelijken met die van 2010–2012 (op basis van de nieuw berekende cijfers). Bij een vergelijking met eerdere perioden moet rekening gehouden worden met de trendbreuk. Voor de periode 2010–2012 worden de originele cijfers (uit de publicatie van 2014) opgenomen, maar ook de gecorrigeerde cijfers, waarmee vergelijking van cijfers over kunstenaars en overige creatieve beroepen met 2013–2015 wel mogelijk is. De omgang met de methodewijziging in de EBB is beschreven in paragraaf 5.4.

### Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie bestaat uit personen die op het moment van de enquêtering in de EBB tussen de 15 en 65 jaar oud waren en op dat moment woonachtig in Nederland. Binnen de steekproefpopulatie zijn kunstenaars afgebakend op grond van het beroep dat zij uitoefenen in hun hoofdberoep. Hiervoor zijn beroepen, zoals gedefinieerd in de 'International Standard Classification of Occupations' (ISCO), ingedeeld in kunstenaarsberoepen, overige creatieve beroepen en overige (niet-creatieve) beroepen. Het aantal kunstenaars in Nederland is niet groot genoeg om op gedetailleerd niveau voldoende nauwkeurige jaarcijfers te publiceren. Om betrouwbare uitspraken te kunnen doen, zijn daarom sets van drie jaargangen EBB gebruikt, te weten 2004–2006, 2007–2009, 2010–2012 en 2013–2015. De schattingen van de populatiegegevens zijn berekend als gemiddelden over de perioden 2004–2006, 2007–2009, 2010–2012 en 2013–2015. In de tekst van het rapport wordt, om redenen van leesbaarheid, verwezen

naar het middelste jaar (voor 2010–2012 is dat dus 2011, voor 2013–2015 is dat 2014). In het rapport worden de voor de breuk gecorrigeerde cijfers van 2010–2012 gebruikt. In de tabellenset zijn zowel de originele 2010–2012-cijfers (voor vergelijking met eerdere jaren) als de gecorrigeerde 2010–2012 cijfers (voor vergelijking met 2013–2015) opgenomen.

## Bronnen

De EBB is verrijkt met gegevens uit registers over uitkeringen, inkomen en vermogen, afkomstig uit het SSB. De gegevens zijn op persoonsniveau (versleuteld) gekoppeld aan de EBB op basis van de datum waarop de persoon is geënquêteerd.

De Enquête Beroepsbevolking (EBB) is een doorlopende enquête onder personen van 15 jaar en ouder die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (de institutionele bevolking). Jaarlijks responderen ongeveer 90 duizend personen. Het doel van deze enquête is zicht te krijgen op de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. Hiertoe wordt onder meer informatie verzameld over de positie op de arbeidsmarkt van personen en worden demografische kenmerken van huishoudens vastgelegd. Gegevens worden vastgesteld op het moment van enquêteren.

De EBB is een steekproef. Om uitkomsten te berekenen die representatief zijn voor de gehele populatie moeten de resultaten worden gewogen en opgehoogd. Hiervoor zijn vaste ophooggewichten berekend die ervoor zorgen dat de opgehoogde populatie van de steekproef naar een aantal belangrijke demografische kenmerken overeenkomt met het gemiddelde aantal personen van 15 jaar en ouder in Nederland in een jaar, exclusief de personen die wonen in instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Alle gebruikte EBB-jaargangen zijn verrijkt met inkomensgegevens van het huishouden waartoe de persoon behoort. De EBB-jaargangen 2007–2009, 2010–2012 en 2013–2015 zijn tevens verrijkt met vermogensgegevens van het huishouden. De gegevens over 2015 waren ten tijde van het onderzoek nog niet beschikbaar. Voor een benadering is gewerkt met de gegevens van 2014.

In dit onderzoek zijn gegevens over uitkeringen van personen gebruikt. Het betreft gegevens over bijstands-, WW- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Deze gegevens worden door het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) en de Nederlandse gemeenten aan het CBS geleverd. Alle bovengenoemde bronnen zijn gecombineerd binnen het Stelsel van Sociaal Statistische Bestanden (SSB). Het SSB bevat voorlopige en definitieve gegevens. Bij definitieve gegevens zijn registers en enquêtes onderling op elkaar afgestemd en consistent gemaakt. De doelpopulatie van het SSB bestaat uit alle personen die in Nederland wonen en personen die niet in Nederland wonen, maar in Nederland werken of een uitkering dan wel pensioen vanuit Nederland ontvangen.

## Afbakening van de kunstenaarsberoepen

In het kader van het CBS speerpuntproject 'Creatieve Industrie' is een indeling voorgesteld voor de creatieve industrie, creatieve beroepen en creatieve opleidingen (Braams, 2011).<sup>1)</sup> De afbakening van creatieve beroepen zoals geformuleerd door het

<sup>1)</sup> N. Braams, *Onderzoeksrapportage Creatieve Industrie*, CBS, 2011.



speerpuntproject heeft als uitgangspunt gediend voor dit onderzoek naar personen die werkzaam zijn als kunstenaar.

Kunstenaars zijn ingedeeld op basis van hun hoofdberoep in de EBB. De EBB gebruikt de International Standard Classification of Occupations (ISCO) voor de indeling van beroepen. Bijlagen 3 en 4 geven een overzicht van beroepen met ISCO-codes die tot de kunstenaarsberoepen en de overige creatieve beroepen behoren.

De groep kunstenaarsberoepen vormt de meest smalle klasse. De klasse 'overige creatieve beroepen' is omvangrijker en omvat, samen met de kunstenaarsberoepen, alle beroepen die het speerpuntproject 'Creatieve Industrie' tot de creatieve beroepen rekent. De laatstgenoemde beroepsgroepen zijn toegevoegd om betere aansluiting te vinden bij de kunstopleidingen. De opleidingen tot kunstdocent maken ook deel uit van de Dijkgraaf-indeling. Deze indeling is gevolgd bij het vaststellen van de kunstopleidingen. De keuze om de docentenberoepen op te nemen in de definitie van overige creatieve beroepen is ingegeven om geen discrepantie te laten ontstaan tussen personen die een opleiding tot kunstdocent hebben gevolgd (deze opleidingen worden gerekend tot de kunstopleidingen) en de personen die werkzaam zijn als kunstdocent.

Onder de overige (niet-creatieve) beroepen vallen alle beroepen die niet als kunstenaarsberoep of als overig creatief beroep zijn ingedeeld, met andere woorden alle resterende beroepen die in de ISCO worden onderscheiden.

## Breukcorrectie

Bij het samenstellen van de tabellen over het aantal kunstenaars en overige creatieve beroepen in de jaren 2013–2015 kwam een forse stijging naar voren van het aantal personen dat tot deze categorieën behoort. Het totaal aantal kunstenaars zou van 119 duizend (gemiddeld per jaar in de periode 2010–2012) stijgen naar 141 duizend (in 2013–2015). Het aantal personen dat tot de overige creatieve beroepen gerekend kan worden, kende voor dezelfde perioden een stijging van 182 duizend naar 226 duizend. Nader onderzoek naar de oorzaak van deze forse stijging wees uit dat deze voor een groot deel te wijten is aan wijzigingen van gewichten binnen de EBB en een veranderde manier van waarneming, typering van beroepen. Er is sprake van een methodologische breuk binnen de cijfers over beroepen, waardoor niet-reële ontwikkelingen in de tijd in de cijfers naar voren kwamen.

Voor deze breuk heeft een correctie plaats gevonden. In paragraaf 5.4 is de methode hiervan en de impact op de cijfers uitgebreid beschreven.

## Afbakening van de kunstopleidingen

Voor de afbakening van de kunstopleidingen hebben het rapport 'Onderscheiden, verbinden, vernieuwen' (2010) van de commissie Dijkgraaf en het onderzoek 'Kunstenaars in breder perspectief' (2011) als uitgangspunt gediend. Volledige aansluiting is overigens niet mogelijk, omdat de EBB is overgestapt van de Standaard Onderwijs Indeling (SOI) naar de International Standard Classification of Education (ISCED, internationale onderwijsindeling van de UNESCO). Bovengenoemde afbakening is op basis van de ISCED, de internationale onderwijsindeling van de UNESCO.

Om praktische redenen wijkt de afbakening van kunstopleidingen zoals gehanteerd in het deel dat de kunstenaars in Nederland onderzoekt af van de opleidingen die de commissie Dijkgraaf meerekent en die bij het onderzoek naar afgestudeerden wordt

gebruikt. De commissie Dijkgraaf heeft in plaats van ISCED gebruik gemaakt van de zogeheten CROHO-classificatie. Het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO) bevat de lijst van alle in Nederland georganiseerde opleidingen voor hoger onderwijs, die door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) worden erkend. Elke opleiding aan het hoger onderwijs krijgt een code toegekend en is daarmee identificeerbaar. Er is echter geen één op één koppeling tussen CROHO-codes en de ISCED-classificatie.

In het kader van het onderzoek is gebruik gemaakt van de meest actuele versie van de ISCED 2008 classificatie die in de databestanden is opgenomen. Doordat de classificatie altijd achterloopt op actuele ontwikkelingen op het terrein van het opleidingsaanbod zijn er beperkte mogelijkheden om nieuwe opleidingen te onderscheiden.

Door de verschillen in CROHO- en ISCED-classificaties wijken de kunstopleidingen die in dit onderdeel van het onderzoek worden gebruikt af van de kunstvak- en overige creatieve opleidingen die in het onderdeel over afgestudeerden worden gebruikt. Met ingang van het vierde kwartaal van 2012 wordt in de EBB niet meer gevraagd naar alle gevolgde opleidingen. Alleen de hoogst gevolgde en hoogst behaalde opleiding worden uitgevraagd. Het is vanaf die periode dan ook niet mogelijk om na te gaan of iemand ooit een kunstopleiding gevolgd heeft, als die niet de hoogst gevolgde opleiding is. Om met de breuk in de cijfers om te gaan, zijn in de 'Monitor Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen' uit 2014 de cijfers van het vierde kwartaal van 2012 geïmputeerd met het gemiddelde van de overige kwartalen van de periode 2010–2012 om toch voor deze hele periode een cijfer samen te stellen. Voor 2013–2015 was dit niet mogelijk, aangezien er voor geen van de kwartalen meer informatie was over alle gevolgde opleidingen. Voor de periode 2013–2015 is uitsluitend uitgegaan van de hoogst gevolgde opleiding. Om de ontwikkeling over de tijd te volgen zijn voor de analyse de cijfers over 2010–2012 ook berekend volgens de nieuwe manier (alleen hoogst gevolgde opleiding). Een consequentie van de beperktere uitvraag is dat nu alleen inzicht wordt verkregen over de hoogst gevolgde opleiding in plaats van alle gevolgde opleidingen. In de gevallen waarbij de kunstopleiding niet de hoogst gevolgde opleiding is, wordt deze dus niet meer waargenomen. Zoals hierboven genoemd, zijn voor de cijfers van 2010–2012 de cijfers volgens de oude manier (alle opleidingen) en volgens de nieuwe manier (alleen hoogst gevolgde opleiding) gelegd. Volgens de oude manier zijn er 603 duizend personen met een kunstopleiding. Volgens de nieuwe manier zijn er 447 duizend personen met een kunstopleiding als hoogste opleiding. Het percentage dat uiteindelijk werkzaam is als kunstenaar of in een ander creatief beroep ligt bij de nieuwe manier iets hoger dan bij de oude manier. Bij de hier genoemde aantallen is nog niet gecorrigeerd voor de algemene EBB-methodewijziging, zoals omschreven in paragraaf 5.4.

In bijlage 5 staan de ISCED-codes van de opleidingen die worden aangemerkt als kunstopleidingen in dit onderdeel van het onderzoek.

Voor de afbakening van de kunstopleidingen is de ISCED gebruikt. Hier is in 2014 op overgestapt. Doordat ISCED iets minder gedetailleerd is dan de eerder gebruikte SOI kunnen de lerarenopleidingen voor creatieve vakken niet meer onderscheiden worden van de overige lerarenopleidingen.

## Indeling van bedrijfstakken

In een deel van de tabellen in het onderzoek naar personen werkzaam als kunstenaar wordt aangegeven of een persoon al dan niet werkzaam is binnen de creatieve industrie. Hiermee wordt de creatieve industrie bedoeld, zoals eerder beschreven in paragraaf 5.2. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de SBI 2008 indeling voor de gestapelde jaren 2007–2009, 2010–2012 en 2013–2015. Voor de gestapelde jaren 2004–2006 is gebruik gemaakt van de SBI'93 indeling.

## Afronding

Anders dan bij het onderdeel over de afgestudeerden aan creatieve opleidingen zijn de resultaten in dit deel van het onderzoek (naar beroepen) gebaseerd op een steekproef. Op deze resultaten zijn betrouwbaarheidsmarges van toepassing. De resultaten zijn daarom afgerond op duizendtallen. Getallen onder de duizend zijn niet gepubliceerd. Gegevens over inkomen en vermogen worden alleen als percentages gepresenteerd en niet als absolute aantallen.

## Verschillen met StatLine

De uitkomsten van dit onderzoek betreffen driejaarsgemiddelden. De resultaten wijken daarmee af van andere op StatLine gepubliceerde gegevens uit de EBB, bijvoorbeeld over de werkzame beroepsbevolking. De EBB-resultaten op StatLine hebben veelal betrekking op 1 jaar.

Doordat in dit onderzoek verschillende bronnen in combinatie met de EBB zijn gebruikt, kunnen sommige uitkomsten verschillen van eerder door het CBS gepubliceerde cijfers.

## Marges in de uitkomsten

De uitkomsten in dit rapport zijn gebaseerd op steekproefgegevens. Zoals in ieder steekproefonderzoek hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Het samenvoegen en middelen van gegevens uit drie verschillende EBB-jaargangen vergroot de omvang van het onderzoekbestand en beperkt deze marges. Op deze manier kunnen op meer gedetailleerd niveau uitspraken worden gedaan over kunstenaars in Nederland. Toch zijn sommige gegevens niet gepubliceerd vanwege hun grote relatieve onnauwkeurigheid. Het gaat hier om opgehoogde aantallen kleiner dan duizend personen. Deze zijn in de tabellenset vervangen door een punt (.).

De lezer moet er echter rekening mee houden dat op alle gepubliceerde cijfers betrouwbaarheidsmarges van toepassing zijn. Een voorbeeld: de betrouwbaarheidsmarge voor het opgehoogde aantal van 5 duizend personen in een tabel bedraagt 700 personen. Dit betekent dat met 95 procent zekerheid gesteld kan worden dat dit aantal in werkelijkheid tussen de 4 300 en 5 700 personen ligt. Hierbij geldt steeds: hoe hoger het aantal opgehoogde waarnemingen in de tabellen, hoe groter de betrouwbaarheid. Het verzoek aan lezers is dan ook voorzichtig te zijn met conclusies op basis van kleine aantallen, met name wanneer de verschillen kleiner zijn dan de aangegeven marges.

### 5.3.1 Marges in de EBB

Opgehoogde aantallen	Absolute marge
x 1000	
5	0,7
10	1,0
15	1,2
20	1,4
30	1,7
50	2,3
75	2,8
100	3,1
200	4,5
300	5,4
500	6,9
750	8,3
1000	9,5
2000	12,8
3000	14,8
5000	16,5
7500	15,4

Bron: CBS.

## 5.4 Omgang met de methodewijziging in de EBB

### Omvang en correcties breuk

Voor deze monitor stelt het CBS cijfers samen over kunstenaars en overige creatieve beroepen op basis van de EBB. Het gaat om het aantal personen per beroepsgroep en kenmerken van deze groepen. Om de onzekerheidsmarges te verkleinen (de EBB is immers een steekproef) wordt gerapporteerd over driejaarsgemiddelden. Aangezien de kracht van een monitor juist zit in de vergelijkbaarheid over de tijd, heeft het CBS onderzocht in welke mate de breuk binnen de EBB invloed heeft op de ontwikkelingen die in de tabellen worden getoond. Na de bepaling hiervan zijn de in 2014 gepubliceerde cijfers over 2010–2012 gecorrigeerd op basis van door het projectteam berekende correctiefactoren. Hierdoor is het mogelijk om de nieuwe cijfers over 2013–2015 te vergelijken met cijfers van 2010–2012. In de gecorrigeerde cijfers komt het totaal aantal kunstenaars in 2010–2012 uit op 126 duizend. De overige creatieve beroepen op 225 duizend in 2010–2012.

### Omgang met de breuk EBB-breed

De EBB is in het vierde kwartaal van 2012 overgegaan op internetenquêtering en om dit mogelijk te maken moest onder andere de bevraging en typering van beroepen worden gewijzigd. Naast deze verandering heeft ook een revisie van de gewichten van de EBB plaatsgevonden. Deze wijzigingen veroorzaken een methodebreuk die tussen

de verslagjaren 2012 en 2013 optreedt. Voor de hele EBB-populatie is de grootte van de breuk vastgesteld met behulp van structurele tijdreeksmodellen op BRC2014 4-digits-niveau. De BRC2014 is een beroepenindeling die afgeleid is van de ISCO2008 op 3- en 4-digitsniveau. Voor de totale EBB-cijfers zijn de cijfers vóór de breuk niet gecorrigeerd. In de StatLinetabellen wordt wel melding gemaakt van een methodewijziging, maar zijn geen cijfers gecorrigeerd.

## Effect op kunstenaarspopulatie

Voor deze monitor zou de standaard aanpak vanuit de EBB betekenen dat er geen correctie plaatsvindt voor de breuk. In overleg met de begeleidingscommissie van deze monitor is vastgesteld dat dit een onwenselijke werkwijze is en dat moest worden getracht volgtijdelijkheid te bereiken door de cijfers uit de vorige periode (2010–2012) methodologisch aan te laten sluiten op de nieuwe periode (2013–2015). Hiertoe heeft het CBS onderzocht of de methodebreuk, zoals die EBB-breed is onderzocht, als uitgangspunt zou kunnen dienen voor het ontwikkelen van correctiefactoren voor de Kunstenaarsmonitor. De kunstenaarspopulatie (en de groep overige creatieve beroepen) in deze monitor wordt opgebouwd uit beroepen op basis van de ISCO2008-indeling. Deze ISCO2008 is de meest gedetailleerde beroepsclassificatie die beschikbaar is in de EBB en gaat uit van de antwoorden die respondenten in de EBB geven over welk beroep zij uitoefenen. Meerdere ISCO2008-codes vallen onder een 4-digits BRC2014-code.

## Onderzoek ISCO2008

Met het onderzoek op ISCO2008-niveau wordt per ISCO-code een correctiefactor bepaald die gebruikt kan worden om alle tabellen over de kunstenaars in 2010–2012 aan te laten sluiten op die van 2013–2015. Om de correctiefactor te bepalen wordt per ISCO gekeken naar het verloop over langere tijd. Er wordt gewerkt met trendwaarden om het effect van onverwachte schommelingen, veroorzaakt door het steekproefkarakter van de EBB, teniet te doen. De trendwaarden zorgen voor een stabielere reeks. Er wordt gerekend met de trendwaarden in de periode voorafgaand aan de breuk (2009–2011). Nadat de breuk op ISCO2008-niveau is vastgesteld wordt de correctiefactor als volgt berekend:

$$\text{Correctiefactor ISCO-code} = 1 + \frac{\text{grootte van de breuk op ISCO-code-niveau}}{\text{gemiddelde gewogen trendwaarden ISCO (2009–2011)}}$$

Om in de tabellen de aanpassingen door te voeren, wordt per ISCO het gewicht aangepast door het oorspronkelijke gewicht (dus voor de correctie) te vermenigvuldigen met de berekende correctiefactor:

$$\text{Aangepast gewicht} = \text{Oorspronkelijk EBB-gewicht} * \text{Correctiefactor ISCO.}$$

De correctiefactor wordt per ISCO-code vermenigvuldigd met het oorspronkelijk EBB-gewicht omdat de cijfers naar beroep in de monitor (en de bijbehorende tabellenset) niet alleen op totaalniveau worden samengesteld, maar ook worden uitgesplitst naar verschillende kenmerken, zoals bijvoorbeeld geslacht. Door gebruik te maken van de correctiefactor kan deze in alle tabellen worden toegepast.

## Effecten van de correctie

Met de correctie worden de cijfers in alle tabellen van 2010–2012 op een niveau gebracht waarmee een vergelijking met 2013–2015 mogelijk is. De impact van de methodebreuk is weggewerkt en wat resteert is de best mogelijke schatting van de reële ontwikkeling tussen de twee driejaarsgemiddelden. De aanpassingen in de cijfers (die in de tabellenset exact kan worden bekeken door de '2010–2012 origineel'-tabellen naast de '2010–2012 gecorrigeerd'-tabellen te leggen) zorgen op een aantal plaatsen voor grote aanpassingen van deelpopulaties. Hieronder een overzicht met de belangrijkste wijzigingen in de 2010–2012 cijfers, ook in tabel 5.4.1 terug te zien:

- Het totaal aantal kunstenaars in 2011 wordt 126 duizend in plaats van 119 duizend.
- De grootste aanpassing op beroepsgroepniveau is bij de 'schrijvers en overige kunstenaarsberoepen'. Dat wordt 19 duizend in plaats van 10 duizend.
- Die stijging wordt volledig veroorzaakt door het beter kunnen schatten van het aantal 'auteurs e.d.': 17 duizend in plaats van 7 duizend.
- Binnen de beroepsgroep ontwerpende beroepen vindt een verschuiving plaats. Na correctie zijn er minder 'grafisch ontwerpers en multimedia-ontwerpers' in 2012 (30 duizend in plaats van 43 duizend), maar meer 'product- en kledingontwerpers' (14 duizend in plaats van 6 duizend).

### 5.4.1 Aantal kunstenaars: originele en gecorrigeerde cijfers over 2010–2012, en 2013–2015

	2010–2012				2013–2015			
	Origineel		Gecorrigeerd					
	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%
Totaal	119	100	126	100	141	100		
<i>Beeldende beroepen</i>	15	13	13	11	14	10		
Beeldend kunstenaars	15	13	13	11	14	10		
<i>Ontwerpende beroepen</i>	65	55	62	49	68	48		
Architecten, planologen, landmeetkundigen en ontwerpers	.	.	2	1	1	1		
Architecten van gebouwen	15	12	14	11	15	10		
Landschapsarchitecten	2	2	3	2	2	2		
Product- en kledingontwerpers	6	5	14	11	14	10		
Grafisch ontwerpers en multimedia-ontwerpers	43	36	30	23	36	25		
<i>Uitvoerende beroepen</i>	29	24	32	25	37	26		
Musici, zangers en componisten	15	13	17	13	17	12		
Dansers en choreografen	.	.	.	.	1	1		
Regisseurs en producenten voor film en theater e.d.	10	8	10	8	14	10		
Acteurs	3	3	5	4	5	3		
<i>Schrijvers en overige kunstenaarsberoepen</i>	10	8	19	15	22	16		
Auteurs e.d.	7	6	17	13	19	14		
Scheppende en uitvoerende kunstenaars, niet elders geïnclassificeerd	3	2	2	2	3	2		

Bron: CBS.

Bij de overige creatieve beroepen vinden ook enkele grote correcties plaats:

- Het totaal aantal personen met een overige creatief beroep in 2010–2012 wordt 225 duizend in plaats van 182 duizend. Daarmee is de ontwikkeling naar 2013–2015 (226 duizend) minimaal.

- Met name de beroepen met een hoger vaardigheidsniveau (skill level 4) zorgen voor de stijging (139 duizend in plaats van 95 duizend).
- Die stijging wordt veroorzaakt door met name de 'specialisten op het gebied van reclame en marketing' (62 duizend in plaats van 27 duizend), 'stedenbouwkundigen en verkeersplanologen' (15 duizend in plaats van 4 duizend) en 'journalisten' (26 duizend in plaats van 18 duizend).
- De groep 'auteurs, journalisten en taalkundigen (niet nader in te delen)' minimaliseert juist (2 duizend in plaats van 13 duizend in 2010–2012). In 2013–2015 is deze groep niet meer gevuld. De auteurs die eerder niet in te delen waren, zijn dat nu wel en zijn terug te zien in de stijging bij de auteurs in de kunstenaarspopulatie.

#### 5.4.2 Overige creatieve beroepen: originele en gecorrigeerde cijfers 2010–2012, en 2013–2015

	2010–2012				2013–2015			
	Origineel		Gecorrigeerd		Origineel		Gecorrigeerd	
	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%
Totaal	182	100	225	100	226	100		
<i>Skill level 4</i>								
Specialisten op het gebied van reclame en marketing	95	52	139	62	142	63		
Journalisten	27	15	62	27	68	30		
Auteurs, journalisten en taalkundigen (niet nader in te delen)	18	10	26	11	25	11		
Vertalers, tolken en andere taalkundigen	13	7	2	1	.	.		
Andere muzikleraren	11	6	14	6	13	6		
Bibliotheacarissen e.d.	7	4	8	3	8	3		
Stedenbouwkundigen en verkeersplanologen	6	3	5	2	5	2		
Andere kunstleraren	4	2	15	7	15	7		
Archivarissen en conservatoren	3	2	5	2	5	2		
Omroepers voor radio, televisie en andere media	3	2	3	2	3	1		
	2	1	.	.	1	.		
<i>Skill level 1, 2 en 3</i>								
Meubelmakers e.d.	87	48	86	38	84	37		
Chef-koks	17	10	14	6	12	5		
Fotografen	13	7	12	5	11	5		
Radio- en televisietechnici en audiovisueel technici	13	7	12	5	13	6		
Interieurontwerpers en decorateurs	11	6	10	5	11	5		
Bibliotheekmedewerkers	9	5	7	3	6	3		
Kleermakers, bontwerkers en hoedenmakers	6	3	7	3	7	3		
Ambachtslieden, n.e.g.	6	3	6	3	5	2		
Juweliers en bewerkers van edele metalen	5	3	5	2	5	2		
Overig	2	1	4	1	4	2		
	7	4	9	4	9	4		

Bron: CBS.

De breukanalyse op het meest gedetailleerde niveau (ISCO op 4-digit) heeft geleid tot een correctiefactor voor alle afzonderlijke ISCO-codes in de kunstenaars- en overige creatieve beroepenpopulatie. Hiermee kan het effect van de methodebreuk op de ontwikkeling in die periode worden geschat, gebruikmakend van trendreeksen uit eerdere (niet door de breuk beïnvloede) jaren. Door het toepassen van een correctiefactor op het laagste niveau kunnen de gecorrigeerde cijfers van 2010–2012 (die op een hoger aggregatieniveau en bovendien over driejaarsgemiddelden gepubliceerd worden) zo nauwkeurig mogelijk worden aangesloten op de nieuwe reeks van 2013–2015. Zowel de originele cijfers over 2010–2012 als de gecorrigeerde cijfers over 2010–2012 zijn opgenomen in de tabellenset, behorende bij deze monitor.

# Bijlagen



## Bijlage 1. Creatieve hbo-opleidingen

### Creatieve hbo-opleidingen in cohort 1994

---

#### Beeldende kunst en vormgeving

Opleiding	CROHO-code
b creatieve therapie	04642
creatief-educatief werk	04643
b creatieve therapie	04644
beeldende kunst en vormgeving	04699
b vormgeving	04712
b vormgeving	04716
b vormgeving	04718
b vormgeving	04719
b vormgeving	04720
b vormgeving	04721
b vormgeving	04722
b vormgeving	04723
b vormgeving	04724
b vormgeving	04725
b vormgeving	04726
b film en televisie	04733
b docent beeldende kunst en vormgeving	04943
b docent beeldende kunst en vormgeving	05081
b docent beeldende kunst en vormgeving	05082
b docent beeldende kunst en vormgeving	05083
b docent beeldende kunst en vormgeving	05150
b docent beeldende kunst en vormgeving	05179
b docent beeldende kunst en vormgeving	05181
b docent beeldende kunst en vormgeving	05320
b docent beeldende kunst en vormgeving	05322
b docent beeldende kunst en vormgeving	05340
b docent beeldende kunst en vormgeving	05342
b docent beeldende kunst en vormgeving	05360
b docent beeldende kunst en vormgeving	05362

#### Dans

Opleiding	CROHO-code
b dans	04798
b docent dans	04940

#### Muziek

Opleiding	CROHO-code
b muziek	04748
b muziek	04754
m muziek	04763
b muziek	04764
b muziek	04770
b muziek	04789
b muziek	04793
b muziek	04794
b muziek	04795
b muziek	04820
b docent muziek	04841
m muziek	04854
b muziek	04862
b docent muziek	04863
b muziek	04965
b muziek	04966

#### Theater

Opleiding	CROHO-code
b docent drama	04691
b docent drama	04698
b dans	04741
b dans	04743
b dans	04744
b docent drama	04745
b theater	04860
b docent mime	04941

#### Bouwkunst

Opleiding	CROHO-code
m architectuur	04320
m stedenbouw	04321
m landschapsarchitectuur	04322
m architectuur	04336

#### Creatieve opleidingen Techniek

Opleiding	CROHO-code
b kunst en techniek	04713

#### Creatieve opleidingen Economie

Opleiding	CROHO-code
-----------	------------

---

## Bijlage 1. Creatieve hbo-opleidingen (vervolg)

### Creatieve hbo-opleidingen in cohort 1998

---

#### Beeldende kunst en vormgeving

Opleiding	CROHO-code
b creatieve therapie	04644
beeldende kunst en vormgeving	04699
b vormgeving	04716
b vormgeving	04720
b vormgeving	04721
b vormgeving	04724
b vormgeving	04725
b vormgeving	04726
m vrije vormgeving	04749
m fotografie	04756
m grafisch ontwerpen	04758
m vormgeving	04759
m vormgeving	04760
m modevormgeving	04804
m autonome beeldende kunst	04853
b docent beeldende kunst en vormgeving	05081
b docent beeldende kunst en vormgeving	05082
b docent beeldende kunst en vormgeving	05083
b docent beeldende kunst en vormgeving	05084
b docent beeldende kunst en vormgeving	05085
b docent beeldende kunst en vormgeving	05086
b docent beeldende kunst en vormgeving	05150
b docent beeldende kunst en vormgeving	05179
b docent beeldende kunst en vormgeving	05181
b docent beeldende kunst en vormgeving	05322
b docent beeldende kunst en vormgeving	05342
b docent beeldende kunst en vormgeving	05362

#### Dans

Opleiding	CROHO-code
b docent dans	04940

#### Muziek

Opleiding	CROHO-code
b muziek	04739
b muziek	04754
m muziek	04763
b muziek	04764
b muziek	04770
b muziek	04789
b muziek	04793
b muziek	04794
b muziek	04820
b docent muziek	04841
b muziek	04862
b docent muziek	04863
b muziek	04965
b muziek	04966

#### Theater

Opleiding	CROHO-code
b docent drama	04698
b docent drama	04745
b theater	04860

#### Bouwkunst

Opleiding	CROHO-code
m architectuur	04336
m stedenbouw	04338

#### Creatieve opleidingen Techniek

Opleiding	CROHO-code
b industrieel produkt ontwerpen	04389
b kunst en techniek	04713

#### Creatieve opleidingen Economie

Opleiding	CROHO-code
-----------	------------

---

## Bijlage 1. Creatieve hbo-opleidingen (vervolg)

### Creatieve hbo-opleidingen in cohort 2002

---

#### Beeldende kunst en vormgeving

Opleiding	CROHO-code
b creatieve therapie	04644
beeldende kunst en vormgeving	04699
b film en televisie	04733
m film	04734
m vrije vormgeving	04749
m fotografie	04756
m grafisch ontwerpen	04758
m vormgeving	04759
m vormgeving	04760
m modevormgeving	04804
m autonome beeldende kunst	04853
b docent beeldende kunst en vormgeving	05081
b docent beeldende kunst en vormgeving	05082
b docent beeldende kunst en vormgeving	05083
b docent beeldende kunst en vormgeving	05084
b docent beeldende kunst en vormgeving	05085
b docent beeldende kunst en vormgeving	05086
b docent beeldende kunst en vormgeving	05150
b docent beeldende kunst en vormgeving	05179
b docent beeldende kunst en vormgeving	05181
b docent beeldende kunst en vormgeving	05322
b docent beeldende kunst en vormgeving	05342
b docent beeldende kunst en vormgeving	05362
b docent beeldende kunst en vormgeving	05512

#### Dans

Opleiding	CROHO-code
b docent dans	04940

#### Muziek

Opleiding	CROHO-code
b muziek	04739
b muziek	04770
b muziek	04820
b docent muziek	04841
m muziek	04852
b docent muziek	04863

#### Theater

Opleiding	CROHO-code
b docent drama	04698
b docent drama	04745
b theater	04860
m theater	04874
b docent mime	04941

#### Bouwkunst

Opleiding	CROHO-code
m architectuur	04336
m landschapsarchitectuur	04337
m stedenbouw	04338

#### Creatieve opleidingen Techniek

Opleiding	CROHO-code
b mediatechnologie	04060
b communication and multimedia design	04092
b industrieel produkt ontwerpen	04389
b kunst en techniek	04713
m mfa interactive media and environments	04714

#### Creatieve opleidingen Economie

Opleiding	CROHO-code
b kunst en economie	04951
b media en entertainment management	04952

---

## Bijlage 1. Creatieve hbo-opleidingen (vervolg)

### Creatieve hbo-opleidingen in cohort 2006

---

#### Beeldende kunst en vormgeving

Opleiding	CROHO-code
m film	04734
m vrije vormgeving	04749
m fotografie	04756
m grafisch ontwerpen	04758
m vormgeving	04759
m vormgeving	04760
m modevormgeving	04804
m autonome beeldende kunst	04853
m typografie	09101
m fashion	09102
m type and media	09106
m mfa schilderkunst	09113
m mfa theatervormgeving/beeldregie	09114
b creatieve therapie	34644
b film en televisie	34733
b docent beeldende kunst en vormgeving	39100
b autonome beeldende kunst	39110
b vormgeving	39111

#### Dans

Opleiding	CROHO-code
m choreografie	09103
m danstherapie	09108
b dans	34798
b docent dans	34940

#### Muziek

Opleiding	CROHO-code
m muziek	04852
m sonologie	09104
m opera	09105
b muziek	34739
b docent muziek	39112

#### Theater

Opleiding	CROHO-code
m theater	04874
b docent drama	34745
b theater	34860

#### Bouwkunst

Opleiding	CROHO-code
m architectuur	44336
m landschapsarchitectuur	44337
m stedenbouw	44338

#### Creatieve opleidingen Techniek

Opleiding	CROHO-code
m mfa interactive media and environments	04714
b mediatechnologie	34060
b communication and multimedia design	34092
b industrieel produkt ontwerpen	34389
b kunst en techniek	34713
b engineering, design and innovation	39240

#### Creatieve opleidingen Economie

Opleiding	CROHO-code
m media design and communication	09107
b media, informatie en communicatie	34105
b kunst en economie	34951
b media en entertainment management	34952

---

## Bijlage 1. Creatieve hbo-opleidingen (vervolg)

### Creatieve hbo-opleidingen in cohort 2010

---

#### Beeldende kunst en vormgeving

Opleiding	CROHO-code
m vrije vormgeving	44749
m fotografie	44756
m grafisch ontwerpen	44758
m vormgeving	44759
m interior architecture & retail design	44760
m modevormgeving	44804
m autonome beeldende kunst	44853
m typografie	49101
m fashion	49102
m type and media	49106
m media design and communication	49107
m mfa schilderkunst	49113
m kunsteducatie	49117
b creatieve therapie	34644
b film en televisie	34733
b docent beeldende kunst en vormgeving	39100
b autonome beeldende kunst	39110
b vormgeving	39111

#### Dans

Opleiding	CROHO-code
m danstherapie	09108
m choreografie	49103
m danstherapie	49108
b dans	34798
b docent dans	34940

#### Muziek

Opleiding	CROHO-code
m muziek	04852
m muziek	44739
m sonologie	49104
m opera	49105
b muziek	34739
b docent muziek	39112
b muziektherapie	39206

#### Theater

Opleiding	CROHO-code
m theater	44874
b circus arts	34128
b docent drama	34745
b theater	34860

#### Bouwkunst

Opleiding	CROHO-code
m architectuur	44336
m landschapsarchitectuur	44337
m stedenbouw	44338
b tuin- en landschapsinrichting	34220

#### Creatieve opleidingen Techniek

Opleiding	CROHO-code
m mfa interactive media and environments	
m interactive media and environments	44714
b mediatechnologie	34060
b communication and multimedia design	34092
b stedenbouwkundig ontwerpen	34133
b industrieel produkt ontwerpen	34389
b kunst en techniek	34713
b engineering, design and innovation	39240
b game architecture and design	39279

#### Creatieve opleidingen Economie

Opleiding	CROHO-code
b media, informatie en communicatie	34105
b kunst en economie	34951
b media en entertainment management	34952

---

## Bijlage 1. Creatieve hbo-opleidingen (slot)

### Creatieve hbo-opleidingen in cohort 2014

---

#### Beeldende kunst en vormgeving

Opleiding	CROHO-code
m vrije vormgeving	44749
m fotografie	44756
m grafisch ontwerpen	44758
m vormgeving	44759
m interior architecture & retail design	44760
m modevormgeving	44804
m autonome beeldende kunst	44853
m typografie	49101
m fashion	49102
m type and media	49106
m media design and communication	49107
m mfa schilderkunst	49113
m kunsteducatie	49117
b creatieve therapie	34644
b film en televisie	34733
b docent beeldende kunst en vormgeving	39100
b autonome beeldende kunst	39110
b vormgeving	39111
ad arts & crafts	80078
m kunsteducatie (joint degree)	
m education in arts (joint degree)	49501

#### Dans

Opleiding	CROHO-code
m danstherapie	09108
m choreografie	49103
m danstherapie	49108
b dans	34798
b docent dans	34940
ad dans	80085

#### Muziek

Opleiding	CROHO-code
m muziek	04852
m muziek	44739
m sonologie	49104
m opera	49105
b muziek	34739
b docent muziek	39112
b muziektherapie	39206
M master of music	44852
ad muziek (dirigent hofabra)    ad music	80027

#### Theater

Opleiding	CROHO-code
m theater	44874
b circus arts	34128
b docent drama	34745
b theater	34860
m mfa theatervormgeving/beeldregie    m scenography	49114
b circus and performance art	30014

#### Bouwkunst

Opleiding	CROHO-code
m architectuur	44336
m landschapsarchitectuur	44337
m stedenbouw	44338
b tuin- en landschapsinrichting	34220
m interieurarchitectuur    m interior architecture	49238

#### Creatieve opleidingen Techniek

Opleiding	CROHO-code
m mfa interactive media and environments    m interactive media and environments	44714
b mediatechnologie	34060
b communication and multimedia design	34092
b stedenbouwkundig ontwerpen	34133
b industrieel produkt ontwerpen	34389
b kunst en techniek	34713
b engineering, design and innovation	39240
b game architecture and design	39279

#### Creatieve opleidingen Economie

Opleiding	CROHO-code
b media, informatie en communicatie	34105
b kunst en economie	34951
b media en entertainment management	34952

---

## Bijlage 2. Creatieve mbo-opleidingen

### Creatieve mbo-opleidingen in cohort 2006 en cohort 2010

---

#### Goud- en Zilversmeden

Opleiding	CREBO-code
Juwelier/Ondernemer	10293
Zilversmid/Ondernemer	10295
Goudsmid/Ondernemer	10296
Juwelier	10297
Zilversmid	10299
Goudsmid	10300
Aspirant juwelier	10301
Productiemedewerker Goud- en Zilversmeden	10303
Goud- en Zilversmeden (Basisgoudsmid)	92790
Goud- en Zilversmeden	92800
Goud- en zilvermeden (Goudsmid)	92801
Juweliersbedrijf (Medewerker Juwelier)	92810
Juweliersbedrijf (Juwelier)	92820

#### Mode en Kleding

Opleiding	CREBO-code
Middenkader Medewerker Productie	10360
Middenkader Medewerker Ontwikkeling	10361
Middenkader Medewerker Commercie	10362
Medewerker Grootvak Maatkleding	10363
Eerste Medewerker Naai-/Perszaal	10364
Eerste Medewerker Snijzaal	10365
Ondernemer/Middenkader Medewerker Breedvak Maatkleding	10366
Uitvoerend Medewerker Kleinvak Maatkleding	10370
Uitvoerend Medewerker Naai-/Perszaal	10371
Uitvoerend Medewerker Snijzaal	10372
Assistent Medewerker Naaizaal	10378
Medewerker mode/maatkleding (Basisedewerker mode/maatkleding)	91240
Medewerker mode/maatkleding (Allround medewerker mode/maatkleding)	91250
Medewerker mode/maatkleding (Specialist mode/maatkleding)	91260
Assistent medewerker mode/maatkleding/interieur	92520

#### Podiumkunsten en -techniek

Opleiding	CREBO-code
Inspicient/Theatertechnicus	10694
Artiest	74001
Podium- en evenemententechniek	74003
Podium- en evenemententechniek	74004
Podium- en evenemententechniek	74005
Artiest	90030
Artiest (Dans)	90031
Artiest (Drama)	90032
Artiest (Musical)	90033
Artiest (Muziek)	90034
Artiest (Sounddesign)	90035
Artiest (Muziek sounddesign)	90036
Artiest (Muziek uitvoerend)	90037
Podium- en evenemententechniek (Medewerker Podium- en evenemententechniek)	90320
Podium- en evenemententechniek (Podiumtechnicus)	90330
Podium- en evenemententechniek (Podiumtechnicus toneel)	90340
Podium- en evenemententechniek	93340
Podium- en evenemententechniek (Medewerker Podium- en evenemententechnicus geluid)	93341
Podium- en evenemententechniek (Medewerker Podium- en evenemententechnicus licht)	93342
Podium- en evenemententechniek (Medewerker Podium- en evenemententechnicus toneel)	93343

---

## Bijlage 2. Creatieve mbo-opleidingen (vervolg)

### Creatieve mbo-opleidingen in cohort 2006 en cohort 2010

---

#### Media en vormgeving

Opleiding	CREBO-code
Vormgever Reclame, Presentatie en Communicatie	10155
Medewerker Toegepaste Vormgeving	10156
Grafisch management	10340
Multimedia Vormgever	10341
Grafisch Vormgever	10342
Grafisch Intermediair	10343
Grafisch Assistent	10359
Middenkaderfunctionaris Fotonica	10416
IT Mediaproductie	10740
Vormgever leefomgeving	70002
Mediatechnologie	74006
Mediamanagement	74007
Mediavormgever	74504
Vormgever/medewerker ruimtelijke presentatie en communicatie	75501
Vormgever/medewerker ruimtelijke presentatie en communicatie	75502
Mediavormgever	90400
Mediavormgever (Animatie/audiovisuele vormgeving 02FW)	90401
Mediavormgever (Art & Design Savantis)	90402
Mediavormgever (Grafische vormgeving Savantis)	90403
Mediavormgever (Interactieve vormgeving Savantis)	90404
Mediavormgever (Animatie/audiovisuele vormgeving GOC)	90411
Mediavormgever (Art & Design GOC)	90412
Mediavormgever (Grafische vormgeving GOC)	90413
Mediavormgever (Interactieve vormgeving GOC)	90414
Mediavormgever (Animatie/audiovisuele vormgeving Kenniscentrum PMLF)	90421
Mediavormgever (Art & Design Kenniscentrum PMLF)	90422
Mediavormgever (Interactieve vormgeving Kenniscentrum PMLF)	90423
Mediavormgever (Grafische vormgeving KC PMLF)	90424
Mediamanagement	90600
Mediamanagement (Media intermediair)	90601
Mediamanagement (Mediacontent management)	90602
Mediamanagement (Mediaproductie management)	90603
Mediatechnologie	90610
Mediatechnologie (Crossmedia publishing)	90611
Mediatechnologie (Webmaster)	90612
Mediatechnologie (Workflow beheer)	90613
Mediatechnologie (Gamedeveloper)	90614
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie (Medewerker productpresentatie)	91530
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie	91540
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie (Stand-, winkel- en decorvormgever)	91541
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie (Vormgever productpresentatie)	91542
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie (Winkelpubliciteitvormgever)	91543
Game artist	93220
Vormgever leefomgeving	97260
Vormgever leefomgeving (Arrangeur/vormgever)	97261
Vormgever leefomgeving (Ondernemer bloemist)	97262
Natuur en vormgeving (Vakbekwaam medewerker natuur en vormgeving)	97480
Natuur en vormgeving (Specialist natuur en vormgeving)	97490

---



## Bijlage 2. Creatieve mbo-opleidingen (vervolg)

### Creatieve mbo-opleidingen in cohort 2014

---

#### Goud- en Zilversmeden

Opleiding	CREBO-code
Juwelier/Ondernemer	10293
Zilversmid/Ondernemer	10295
Goudsmid/Ondernemer	10296
Juwelier	10297
Zilversmid	10299
Goudsmid	10300
Aspirant juwelier	10301
Productiemedewerker Goud- en Zilversmeden	10303
Goud- en Zilversmeden (Basisgoudsmid)	92790
Goud- en Zilversmeden	92800
Goud- en zilvermeden (goudsmid)	92801
goud- en zilvermeden (goudsmid)	92803
goud- en zilvermeden (zilversmid)	92804
Juweliersbedrijf (Medewerker Juwelier)	92810
Juweliersbedrijf (Juwelier)	92820

#### Mode en Kleding

Opleiding	CREBO-code
Middenkader Medewerker Productie	10360
Middenkader Medewerker Ontwikkeling	10361
Middenkader Medewerker Commerce	10362
Medewerker Grootvak Maatkleding	10363
Eerste Medewerker Naai-/Perszaal	10364
Eerste Medewerker Snijzaal	10365
Ondernemer/Middenkader Medewerker Breedvak Maatkleding	10366
Uitvoerend Medewerker Kleinvak Maatkleding	10370
Uitvoerend Medewerker Naai-/Perszaal	10371
Uitvoerend Medewerker Snijzaal	10372
Assistent Medewerker Naaizaal	10378
Medewerker mode/maatkleding (Basismedewerker mode/maatkleding)	91240
Medewerker mode/maatkleding (Allround medewerker mode/maatkleding)	91250
Medewerker mode/maatkleding (Specialist mode/maatkleding)	91260
Assistent medewerker mode/maatkleding/interieur	92520

#### Podiumkunsten en -techniek

Opleiding	CREBO-code
Inspicient/Theatertechnicus	10694
Artiest	74001
Podium- en evenemententechniek	74003
Podium- en evenemententechniek	74004
Podium- en evenemententechniek	74005
Artiest	90030
Artiest (Dans)	90031
Artiest (Drama)	90032
Artiest (Musical)	90033
Artiest (Muziek)	90034
Artiest (Sounddesign)	90035
Artiest (Muziek sounddesign)	90036
Artiest (Muziek uitvoerend)	90037
Podium- en evenemententechniek (Medewerker Podium- en evenemententechniek)	90320
Podium- en evenemententechniek (Podiumtechnicus)	90330
Podium- en evenemententechniek (Podiumtechnicus toneel)	90340
Podium- en evenemententechniek	93340
Podium- en evenemententechniek (Medewerker Podium- en evenemententechnicus geluid)	93341
Podium- en evenemententechniek (Medewerker Podium- en evenemententechnicus licht)	93342
Podium- en evenemententechniek (Medewerker Podium- en evenemententechnicus toneel)	93343

---

## Bijlage 2. Creatieve mbo-opleidingen (slot)

### Creatieve mbo-opleidingen in cohort 2014

---

#### Media en vormgeving

Opleiding	CREBO-code
Vormgever Reclame, Presentatie en Communicatie	10155
Medewerker Toegepaste Vormgeving	10156
Grafisch management	10340
Multimedia Vormgever	10341
Grafisch Vormgever	10342
Grafisch Intermediair	10343
Grafisch Assistent	10359
Middenkaderfunctionaris Fotonica	10416
IT Mediaproductie	10740
Vormgever leefomgeving	70002
Mediatechnologie	74006
Mediamanagement	74007
Mediavormgever	74504
Vormgever/medewerker ruimtelijke presentatie en communicatie	75501
Vormgever/medewerker ruimtelijke presentatie en communicatie	75502
Mediavormgever	90400
Mediavormgever (Animatie/audiovisuele vormgeving 02FW)	90401
Mediavormgever (Art & Design Savantis)	90402
Mediavormgever (Grafische vormgeving Savantis)	90403
Mediavormgever (Interactieve vormgeving Savantis)	90404
Mediavormgever (Animatie/audiovisuele vormgeving GOC)	90411
Mediavormgever (Art & Design GOC)	90412
Mediavormgever (Grafische vormgeving GOC)	90413
Mediavormgever (Interactieve vormgeving GOC)	90414
Mediavormgever (Animatie/audiovisuele vormgeving Kenniscentrum PMLF)	90421
Mediavormgever (Art & Design Kenniscentrum PMLF)	90422
Mediavormgever (Interactieve vormgeving Kenniscentrum PMLF)	90423
Mediavormgever (Grafische vormgeving KC PMLF)	90424
Mediamanagement	90600
Mediamanagement (Media intermediair)	90601
Mediamanagement (Mediacontent management)	90602
Mediamanagement (Mediaproductie management)	90603
Mediatechnologie	90610
Mediatechnologie (Crossmedia publishing)	90611
Mediatechnologie (Webmaster)	90612
Mediatechnologie (Workflow beheer)	90613
Mediatechnologie (Gamedeveloper)	90614
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie (Medewerker productpresentatie)	91530
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie	91540
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie (Stand-, winkel- en decorvormgever)	91541
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie (Vormgever productpresentatie)	91542
Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie (Winkelpubliciteitvormgever)	91543
Game artist	93220
Vormgever leefomgeving	97260
Vormgever leefomgeving (Arrangeur/vormgever)	97261
Vormgever leefomgeving (Ondernemer bloemist)	97262
Natuur en vormgeving (Vakbekwaam medewerker natuur en vormgeving)	97480
Natuur en vormgeving (Specialist natuur en vormgeving)	97490

---

### Bijlage 3. Kunstenaarsberoepen

---

#### Beeldende beroepen

ISCO-code	Beroep
2651	Beeldend kunstenaars

#### Ontwerpde beroepen

ISCO-code	Beroep
2160	Architecten, planologen, landmeetkundigen en ontwerpers
2161	Architecten van gebouwen
2162	Landschapsarchitecten
2163	Product- en kledingontwerpers
2166	Grafisch ontwerpers en multimedia-ontwerpers

#### Uitvoerende beroepen

ISCO-code	Beroep
2652	Musici, zangers en componisten
2653	Dansers en choreografen
2654	Regisseurs en producenten voor film en theater e.d.
2655	Acteurs

#### Schrijvers, vertalers en overige kunstenaarsberoepen

ISCO-code	Beroep
2641	Auteurs e.d.
2659	Scheppende en uitvoerende kunstenaars, niet elders geclassificeerd
2650	Scheppende en uitvoerende kunstenaars

---

### Bijlage 4. Overige Creatieve beroepen

---

#### Skill level 4

ISCO-code	Beroep
2164	Stedenbouwkundigen en verkeersplanologen
2354	Andere muzikleraren
2355	Andere kunstleraren
2431	Specialisten op het gebied van reclame en marketing
2621	Archivarissen en conservators
2622	Bibliothecarissen e.d.
2640	Auteurs, journalisten en taalkundigen (niet nader in te delen)
2642	Journalisten
2643	Vertalers, tolken en andere taalkundigen
2656	Omroepers voor radio, televisie en andere media
3430	Vakspecialisten op artistiek, cultureel en culinair gebied
3432	Interieurontwerpers en decorateurs
3433	Technici in galerieën, musea en bibliotheken
3434	Chef-koks
3435	Andere vakspecialisten op artistiek en cultureel gebied
3521	Radio- en televisietechnici en audiovisueel technici

---

#### Bijlage 4. Overige Creatieve beroepen (slot)

---

##### Skill level 1, 2, 3

ISCO-code	Beroep
3431	Fotografen
4411	Bibliotheekmedewerkers
5241	Mannequins en modellen
7310	Ambachtslieden
7312	Vervaardigers en stemmers van muziekinstrumenten
7313	Juweliers en bewerkers van edele metalen
7314	Pottenbakkers e.d.
7315	Glasblazers, snijders, slijpers en polijsters
7316	Letterschilders, decoratieschilders, graveurs en etsers
7317	Ambachtslieden werkend met hout, vlechtwerk e.d.
7318	Ambachtslieden werkend met textiel, leder e.d.
7319	Ambachtslieden, niet elders geclassificeerd
7522	Meubelmakers e.d.
7531	Kleermakers, bontwerkers en hoedenmakers
7532	Patroonmakers en snijders voor kleding e.d.
7549	Ambachtslieden, niet elders geclassificeerd

---

#### Bijlage 5. Kunstopleidingen (EBB)

---

ISCED-code	Opleidingen
146	Leraren- en docentenopleidingen voor beroepsonderwijs
210	Kunstonderwijs; algemeen
211	Beeldende kunst
212	Uitvoerende kunst
213	Audiovisuele techniek en mediaproductie
214	Vormgeving
215	Kunstnijverheid
542	Productie van textiel, kleding, schoeisel en lederwaren
581	Architectuur en stedenbouwkunde

---

## Bijlage 6. Creatieve industrie SBI 2008

---

### Kunsten en cultureel erfgoed

<b>SBI 2008 omschrijving</b>	<b>SBI 2008 code</b>
Reisinformatie- en reserveerbureaus	7990
Kunst	90
Podiumkunst en -vermaak	9001
Beoefening van podiumkunst	90011
Producenten van podiumkunst	90012
Diensten voor uitvoerende kunst	9002
Scheppende kunst	9003
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	90041
Culturele uitleencentra en openbare archieven	9101
Openbare bibliotheken	91011
Kunstuitleencentra	91012
Openbare archieven	91019
Musea, kunstgalerieën en -expositieruimten	9102
Musea	91021
Kunstgalerieën en expositieruimten	91022
Monumentenzorg	9103
Fondsen (niet voor welzijnszorg)	94993
Vriendenkringen van cultuur	94994

### Media en entertainment

<b>SBI 2008 omschrijving</b>	<b>SBI 2008 code</b>
Uitgeverijen	58
Uitgeverijen van boeken, tijdschriften e.d.; databanken	581
Uitgeverijen van boeken	5811
Uitgeverijen van kranten	5813
Uitgeverijen van tijdschriften	5814
Overige uitgeverijen, geen software	5819
Uitgeverijen van software	582
Uitgeverijen van computergames	5821
Software-uitgeverijen, geen games	5829
Productie en distributie van films en televisieprogramma's; maken en uitgeven van geluidsopnamen	59
Productie en distributie van films en televisieprogramma's	591
Productie van films en televisieprogramma's	5911
Filmproductie, geen televisiefilms	59111
Productie van televisieprogramma's	59112
Facilitaire diensten voor film, tv	5912
Distributie films en tv-producties	5913
Bioscopen	5914
Maken en uitgeven geluidsopnamen	5920
Verzorgen en uitzenden van radio- en televisieprogramma's	60
Radio-omroepen	6010
Televisieomroepen	6020
Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie	6320
Pers- en nieuwsbureaus	6321
Overige informatievoorziening	6329
Fotografie	74201
Circus en variété	90013
Pret- en themaparken	93211
Kermisattracties	93212

---

## Bijlage 6. Creatieve industrie SBI 2008 (slot)

---

### Creatieve zakelijke dienstverlening

<b>SBI 2008 omschrijving</b>	<b>SBI 2008 code</b>
Public relationsbureaus	7021
Architectenbureaus	7111
Reclamebureaus en handel in advertentieruimte	731
Reclamebureaus	7311
Handel in advertentieruimte	7312
Industrieel design	7410
Organisatie van congressen, beurzen	8230

### Creatieve detailhandel

<b>SBI 2008 omschrijving</b>	<b>SBI 2008 code</b>
Winkels in muziekinstrumenten	47594
Boekenwinkels	4761
Winkels in lectuur en schrijfwaren	4762
Winkels in audio- en video-opnamen	4763
Winkels in schilderijen	47783
Winkels in antiek	47791

### Kennisintensieve diensten

<b>SBI 2008 omschrijving</b>	<b>SBI 2008 code</b>
Software-ontwikkeling	6201
Adviesbureaus op het gebied van IT	6202
Speur- en ontwikkelingswerk	72
Natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk	721
Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk	7211
Biotechnologische landbouwresearch	72111
Medisch-biotechnologische research	72112
Overige biotechnologische research	72113
Natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk (niet biotechnologisch)	7219
Landbouwresearch (geen biotech)	72191
Technische research	72192
Medische research (geen biotech)	72193
R&D natuurwetenschap, geen biotech	72199
Geesteswetenschappelijke research	7220

### Overig

<b>SBI 2008 omschrijving</b>	<b>SBI 2008 code</b>
Kledingindustrie (geen bontkleding)	141
Looierijen en lederwarenindustrie	151
Meubelindustrie	310
Munten- en sieradenindustrie	321
Speelgoedindustrie	324
Veilingen van roerende goederen	82992
Theaters, schouwburgen en evenementenhallen	9004
Evenementenhallen	90042
Overige recreatie	932

---

# Literatuur

APE Research, *Kunstenaarshonoraria*, rapportnummer 1268 (november, 2014).

APE Research, *kwantitatief onderzoek naar de inkomsten van schrijvers en vertalers over belastingjaren 2013 en 2014*, rapportnummer 1621 (2016).

Bille, T. en Jensen, S., *Artistic education matters: Survival in the arts occupations*, Journal of Cultural Economics (juni 2016).

Braams, N., *Onderzoeksrapportage Creatieve Industrie* (CBS, Den Haag/Heerlen 2011).

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Armoede en sociale uitsluiting 2015* (Den Haag/Heerlen, december, 2015).

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Meer hoogopgeleiden in alle beroepsklassen* (CBS, Den Haag/Heerlen, september 2017) <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/36/meer-hoogopgeleiden-in-alle-beroepsklassen>.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Zakelijke dienstverleners optimistisch* (CBS, Den Haag/Heerlen, maart 2017) <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/09/zakelijke-dienstverleners-optimistisch>.

Centraal Bureau voor de Statistiek/Staat van het MKB, *Aantal bedrijven groeit met 33 procent* (Staat van het MKB, januari 2017) <https://www.staatvanhetmkb.nl/nieuws/aantal-bedrijven-groeit-met-33-procent>.

Coenen, J., T. Huijgen, C. Meng en G. Ramaekers, *Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters van creatieve MBO-opleidingen* (ROA, Maastricht, 2010).

Dijkgraaf, R., *Onderscheiden, verbinden, vernieuwen. De toekomst van het kunstonderwijs. Advies van de commissie-Dijkgraaf voor een sectorplan kunstonderwijs* (Den Haag 2010).

HBO-raad, *Focus op toptalent, Plan van aanpak bij Sectorplan hbo kunstvakonderwijs 2012-2016* (Den Haag, 2011).

Ildens, T., D. de Laat-van Amelsfoort en M. Quanjel, *Evaluatie van de Wet werk en inkomen kunstenaars (Wwik). Onderzoeksrapport* (IVA beleidsonderzoek en advies, Tilburg, 2010).

Ildens, T., S. von der Fuhr en J. de Rooij, *Pop, wat levert het op?* (IVA beleidsonderzoek en advies, Tilburg, 2009).

Jenje-Heijdel, W. en D. Ter Haar, *Kunstenaars in Nederland* (CBS, Den Haag/Heerlen 2007).

Ministerie van OCW, *Ruimte voor Cultuur: uitgangspunten van cultuurbeleid in 2017-2020* (Den Haag, 2015).

Ministerie van OCW, *Cultuur in beeld 2016* (kamerbrief 14 november 2016).

- De Mooij, M., K. Bakker, I. Bouhuijs, V. Lalta, L. Oostrom, J. van den Tillaart, *Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen* (CBS, Den Haag/Heerlen 2014).
- Schreven L. en A. de Rijk, *Kunstenaars in breder perspectief* (CBS, Den Haag/Heerlen 2011).
- SER en Raad voor Cultuur, *Verkenning arbeidsmarkt culturele sector* (januari 2016).
- Vereniging Hogescholen, *Feiten en cijfers. HBO-Monitor 2015: De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hbo* (Den Haag, 2016).
- Vereniging Hogescholen, *Feiten en cijfers. HBO-Monitor 2016: De arbeidsmarktpositie van hbo- afgestudeerden* (Den Haag, 2017).
- Vereniging Hogescholen, *Feiten en cijfers. Afgestudeerden en uitvallers* (Den Haag, 2017).
- Vereniging van Hogescholen, *Factsheet uitval, switch, rendement 2016* (Den Haag, 2017).
- Vereniging Hogescholen, *Vierde voortgangsrapportage Sectorplan hbo-kunstonderwijs* (juli 2016).
- Vinken, H., T. IJdens, H. Marien, *ACT Monitor 2015: Onderzoek werk en inkomen acteurs*, (ACT Acteursbelangen, Amsterdam, 2015).
- VSNU, *Academici op de arbeidsmarkt. Rapport Aansluiting arbeidsmarkt* (Den Haag, 2016).



# Begrippen

## **Arbeidsduur**

De arbeidsduur is bepaald op basis van het aantal betaalde werkuren. De arbeidsduur is onderverdeeld in de volgende klassen: 0 –19 uur, 20–34 uur en 35 uur of meer.

## **Beroep**

Voor alle werkzame personen (één uur of meer) wordt het beroep getypeerd op basis van de internationale beroepenclassificatie (ISCO) 2008. Hierin wordt niet alleen het type beroep vastgesteld, maar ook het bijbehorende vaardigheidsniveau. Dit vaardigheidsniveau geeft aan hoeveel kennis en kunde er nodig is voor een goede uitoefening van het betreffende beroep. Vaardigheidsniveau 1 wordt gebruikt voor de meest elementaire beroepen, terwijl vaardigheidsniveau 4 staat voor complexere beroepen.

## **Beroepsbevolking**

De resultaten in dit onderzoek hebben betrekking op de werkzame beroepsbevolking. Hiertoe behoren alle personen met betaald werk die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur. Gegevens over de werkzame beroepsbevolking worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar. In overleg met de begeleidingscommissie is in dit onderzoek de leeftijdsafbakening 15 tot 65 jaar gehanteerd, die aansluit bij eerder onderzoek in het kader van deze monitor.

## **COROP**

Een indeling van Nederland in 40 gebieden waardoor een regionaal niveau tussen gemeenten en provincies ontstaat. De COROP-indeling is in 1970 ontworpen door de Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeksprogramma. In de tabellen is het COROP-gebied van de woongemeente van de personen gebruikt.

## **Eerste werkring**

De eerste werkring is de werkring waarin de persoon het grootste aantal uren werkzaam is.

## **Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van het huishouden**

Het bruto huishoudinkomen verminderd met inkomensoverdrachten, inkomensverzekeringen, ziektekostenverzekeringen en belastingen op inkomen en vermogen. De standaardisatie houdt rekening met de het aantal personen en hun leeftijden binnen het huishouden.

## **Herkomstgroepering**

Voor de indeling van personen naar etnische achtergrond is de CBS-indeling naar herkomstgroepering gebruikt. De herkomstgroepering van een persoon wordt vastgesteld aan de hand van diens geboorteland en dat van zijn ouders. In dit onderzoek wordt een onderscheid gemaakt tussen personen zonder migratieachtergrond, met een westerse migratieachtergrond en een niet-westerse migratieachtergrond.

## **Hoger vaardigheidsniveau**

*Zie beroep.*

**Kunstenaar**

Een persoon werkzaam als kunstenaar. Dit is bepaald aan de hand van het beroep in de eerste werkring van de persoon volgens de beroepenindeling van de Internationale Beroepenclassificatie.

**Kunstenaarsberoep**

De kunstenaarsberoepen zijn gebaseerd op de Internationale Beroepenclassificatie. In overleg met de begeleidingscommissie is bepaald welke beroepen wel en niet tot de kunstenaarsberoepen horen. Een overzicht van de kunstenaarsberoepen is te vinden in bijlage 3.

**Kunstopleiding**

De kunstopleidingen zijn gebaseerd op de ISCED. Welke opleidingen wel en niet tot de kunstopleidingen horen is bepaald in overleg met de klankbordgroep. Een overzicht van de kunstopleidingen wordt gegeven in bijlage 5.

**Migratieachtergrond**

Een persoon met een migratieachtergrond is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. In dit onderzoek wordt een onderscheid gemaakt tussen personen met een niet-westerse migratieachtergrond en personen met een westerse migratieachtergrond:

- niet-westerse migratieachtergrond: het land van herkomst is Turkije of een land in Afrika, Azië (met uitzondering van Indonesië en Japan) of Latijns-Amerika;
- westerse migratieachtergrond: het land van herkomst is gelegen in Europa (met uitzondering van Nederland en Turkije), Noord-Amerika, Indonesië, Japan en Oceanië.

**Nederlandse achtergrond**

Een persoon met een Nederlandse achtergrond is een persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren.

**Opleiding**

Opleiding geeft weer welke opleiding(en) een persoon gevolgd heeft. Deze is gebaseerd op de International Standard Classification of Education (ISCED). Dit is een internationale classificatie voor opleidingsrichtingen.

**Persoonlijk bruto inkomen**

Het persoonlijk primair inkomen plus uitkeringen inkomensverzekeringen (WW, ZW, WAO, pensioen), uitkeringen sociale voorzieningen (Bijstand, IOAW, Wajong), en overige.

**Positie in de werkring**

De positie in de werkring geeft aan of een persoon werkzaam is als werknemer of als zelfstandige.

**Standaard Bedrijfsindeling (SBI)**

De Standaard Bedrijfsindeling 2008 (SBI2008) is een Nederlandse hiërarchische indeling van economische activiteiten die vanaf 2008 door het CBS wordt gebruikt om bedrijfseenheden te rubriceren naar hun hoofdactiviteit. Een bedrijfstak betreft het 2-digit-niveau van de SBI en een bedrijfsklasse betreft het 4-digit of 5-digit niveau van de SBI. Voor onderzoek over eerdere jaren is ook gebruik gemaakt van de Standaard Bedrijfsindeling 1993 (SBI '93).

**Tweede werkring**

De werkring waarin persoon het meeste aantal uren werkzaam is ná de eerste werkring.

**Uitkeringspositie**

In dit onderzoek worden vier typen uitkeringen onderscheiden: bijstandsuitkeringen, WIK/WWIK-uitkeringen, werkloosheidsuitkeringen en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen.

**Werknemers**

Werknemers zijn mensen die arbeid verrichten op basis van loon of salaris.

**Werkzame personen**

Personen die betaald werk hebben voor ten minste één uur per week. In dit onderzoek is de populatie werkzame personen afgebakend tot de personen van 15 tot en met 64 jaar, woonachtig in Nederland. De gehanteerde definitie komt overeen met de internationale definitie van de werkzame beroepsbevolking – zie *Beroepsbevolking*.

**Zelfstandigen**

Personen die werkzaam zijn in eigen bedrijf of praktijk of in het bedrijf of de praktijk van hun partner of ouders.

# Afkortingen

AO	Arbeidsongeslacht
BRP	Basisregistratie Personen
CBS	Central Bureau voor de Statistiek
CREBO	Centraal Register Beroepsopleidingen
CRIHO	Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs
CROHO	Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
EBB	Enquête beroepsbevolking
EU	Europese Unie
GBA	Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens
Havo	Hoger algemeen voortgezet onderwijs
Hbo	Hoger beroepsonderwijs
Ho	Hoger onderwijs
IOAW	Inkomensvoorziening voor Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte Werknemers
ISCED	International Standard Classification of Education
ISCO	International Standard Classification of Occupations
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
SBI	Standaard bedrijfsindeling
SOI	Standaard Onderwijsindeling
SSB	Stelsel van Sociaal Statistische Bestanden
Vwo	Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs
Wajong	Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten
WAO	Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering
Wo	Wetenschappelijk onderwijs
WW	Werkloosheidswet
WWIK	Wet werk en inkomen kunstenaars
ZW	Ziekteweruitkering
Zzp/Zzp'er	Zelfstandige zonder personeel

# Medewerkers

Bob Groot

Fleur Gommans

Magda Slootbeek-van Laar

Marjan Verberk-de Kruik

